

DPT: 2642 - ÖİK: 650

SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI

İŞ GÜCÜ PİYASASI ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

YURT DIŞINDA YAŞAYAN TÜRKLER ALT KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2001

ISBN 975 – 19 – 2915-6 (basılı nüsha)

Bu Çalışma Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazarına aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; İnternet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> adresindedir.

Bu yayın 1000 adet basılmıştır. Elektronik olarak, 1 adet pdf dosyası üretilmiştir

Ö N S Ö Z

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında 540 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, "İktisadi ve sosyal sektörlerde uzmanlık alanları ile ilgili konularda bilgi toplamak, araştırma yapmak, tedbirler geliştirmek ve önerilerde bulunmak amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı'na, Kalkınma Planı çalışmalarında yardımcı olmak, Plan hazırlıklarına daha geniş kesimlerin katkısını sağlamak ve ülkemizin bütün imkan ve kaynaklarını değerlendirmek" üzere sürekli ve geçici Özel İhtisas Komisyonlarının kurulacağı hükmünü getirmektedir.

Başbakanlığın 14 Ağustos 1999 tarih ve 1999/7 sayılı Genelgesi uyarınca kurulan Özel İhtisas Komisyonlarının hazırladığı raporlar, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık çalışmalarına ışık tutacak ve toplumun çeşitli kesimlerinin görüşlerini Plan'a yansıtacaktır. Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarını, 1999/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi, 29.9.1961 tarih ve 5/1722 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulmuş olan tüzük ve Müsteşarlığımızca belirlenen Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu genel çerçeveleri dikkate alınarak tamamlamışlardır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile istikrar içinde büyümenin sağlanması, sanayileşmenin başarılması, uluslararası ticaretteki payımızın yükseltilmesi, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, ekonomide toplam verimliliğin artırılması, sanayi ve hizmetler ağırlıklı bir istihdam yapısına ulaşılması, işsizliğin azaltılması, sağlık hizmetlerinde kalitenin yükseltilmesi, sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, sonuç olarak refah düzeyinin yükseltilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenmekte, ülkemizin hedefleri ile uyumlu olarak yeni bin yılda Avrupa Topluluğu ve dünya ile bütünleşme amaçlanmaktadır.

8. Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmalarına toplumun tüm kesimlerinin katkısı, her sektörde toplam 98 Özel İhtisas Komisyonu kurularak sağlanmaya çalışılmıştır. Planların demokratik katılımcı niteliğini güçlendiren Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarının dünya ile bütünleşen bir Türkiye hedefini gerçekleştireceğine olan inancımızla, konularında ülkemizin en yetişkin kişileri olan Komisyon Başkan ve Üyelerine, çalışmalara yaptıkları katkıları nedeniyle teşekkür eder, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ülkemize hayırlı olmasını dilerim.

Dr. Akın İZMİRİOĞLU
Müsteşar

İŞGÜCÜ PİYASASI ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU YURT DIŞINDA YAŞAYAN TÜRKLER ALT KOMİSYONU ÜYELERİ

Başkan: Halit PAK (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Yurt Dışı İşçi Hizmetleri, Daire Başkanı)

Raportör: Doç. Dr. Çiğdem ARIKAN (Hacettepe Üniversitesi, Sos.Hiz.Yüksek Okulu, Öğr. Üyesi)

Koordinatör: Sunay Ferai KEÇECİ (Devlet Planlama Teşkilatı, Uzman)

Adı	Soyadı	Kuruluş	Görev
Ali	ALAYBEYOĞLU	Devlet Bakanlığı	Müşavir
Cüneyt	ALBAYRAKOĞLU	M. E. B. Dış İlişkiler	Şube Müdürü
Mustafa	ALCI	Halk Bankası	Uzman
İsmail	AKKURT	Diyanet İşleri Bşk.	Müdür
Cengiz	ATAY	Türkiye Müt. Birliği	Koordinatör
H. Turan	BAĞÇECİ	Çal.ve Sos. Güv.Bak.	Memur
Yuvacan	BUDAKLI	SSK Gen. Müd.	Uzman
Nurullah	DAVUTOĞULLARI	Devlet Personel Bşk.	Uzman
Recep	DUMANLI	DPT Müsteşarlığı	Daire Başkanı
Ali	EMEN	Kültür Bakanlığı	Daire Başkanı
Mehmet	EMRE	Dışişleri Bakanlığı	Daire Başkanı
Cüneyt	ERKILIÇ	Dışişleri Bakanlığı	İdari Memur
Ahmet Ersoy	GENÇ	İİBK/KESK	Şube Müd./Şube Bşk.
Yusuf	KALKAN	Diyanet İşleri Bşk.	Dış İlişkiler Dai. Bşk.
Sevim	KOYUNOĞLU	Turizm Bakanlığı	Uzman
Yavuz	OTHAN	T. C. Merkez Bankası	İşçi Döv. Gen. Müd. Y
Maksut	ÖZDEMİR	TRT	Prodüktör
Kadir	ÖZEL	T. C. Merkez Bankası	İşçi Döv.Gn.Md./Müd
Talat	SARAL	Nurol Holding A. Ş.	Yönetici
Uğur	YILDIZ	Milli Savunma Bak.	Asal Dai. Bşk. /Uzmar

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
I. YURT DIŞINA İŞGÜCÜ GÖÇÜ	1
1.1.Yurt Dışına İşgücü Göçünün Nedenleri	1
1.2. Batı Avrupa Ülkelerindeki Vatandaşlarımız	1
1.3.Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerindeki Vatandaşlarımız	2
1.4. Rusya Federasyonu ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerindeki Vatandaşlarımız	3
2. YURT DIŞINDAKİ VATANDAŞLARIMIZIN BULUNDUKLARI ÜLKELERDE VE ÜLKEMİZE DÖNDÜKTEN SONRA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR	4
2.1. Yurt Dışındaki Vatandaşlarımızın Karşılaştıkları Sorunlar	4
2.1.1. Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde İkamet Eden Vatandaşlarımıza “Avrupa Birliği Hukuku”nun Uygulanmaması	4
ÖNERİ	6
2.1.2. İşsizlik ve Meslek Eğitimi	7
ÖNERİ	7
2.1.3. Aile Birleştirmesi	8
2.1.4. Vatandaşlarımıza İlişkin Hukuki Sorunların Değerlendirilmesi	9
ÖNERİ	13
2.1.5. Vize Uygulaması	13
2.1.6. Yabancı Düşmanlığı	14
2.1.7.Sosyal Yardımlardan Yararlananların Denetlenmesi	14
2.1.8 Eğitim Eşitsizliği	14
2.1.9.Vergi Yükümlülüğünde Eşitsizlik	15
2. 2 Vatandaşlarımızın Uyum Sorunları	15
2.2.1. Yetişkinlerin Uyum Sorunları	17
ÖNERİLER	18
2.2.2. Türk Çocuklarının ve Gençlerinin Uyum Sorunları	19
2.2.3. Aileden Kaynaklanan Sorunlar	20
2.2.4. Almanya'daki Fiziki Durumun Yetersizliğinden, Alman Toplumundan ve Uygulamalardan Kaynaklanan Sorunlar	20
2.2.5. Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar	21
2.2.6.Türk Çocuklarının ve Gençlerinin Alman Toplumuna Uyumunun Önemi ve Bu Konuda Alınabilecek Önlemler	22
ÖNERİLER	23

3. YURT DIŞINDAKİ VATANDAŞLARA YÖNELİK EĞİTİM HİZMETLERİ	26
3. 1. Halen Yurt Dışında Bulunan Vatandaşlarımızın Çocuklarının Eğitim ve Öğretimine İlişkin Hizmetler	26
TABLO-3: Yurt Dışında Örgün Eğitim Kurumlarındaki Türk Öğrenci Sayısı	28
4. YURT DIŞINDA YAŞAYAN VATANDAŞLAR VE SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ	30
4.1. Yurt Dışındaki Vatandaşlarımızın Sorunları Ve Çözüm Önerileri	30
4.1.1. Sözel İletişim Becerisi	30
4.1.2. Sosyal İlişkiler Ağı	30
4.1.3 Sağlık	31
4.1.4. Çocukların Yaşadıkları Sorunlar	33
4.1.5. Kadınların Yaşadıkları Sorunlar	33
4. 2. Yurt Dışındaki Vatandaşlarımızın Araştırma Ve Hizmetlerden Etkin Biçimde Yararlanabilmelerine Yönelik Diğer Öneriler	35
5. VATANDAŞLARIMIZIN GERİ DÖNÜŞ EĞİLİMLERİ VE YENİDEN UYUM SORUNLARI	40
5. 1. Geri Dönüş Eğilimleri	40
5.2. Yeniden Uyum Sorunları	41
5.2.1. Kesin Dönüş Yapan Vatandaşlarımızın Yeniden Uyumları İle İlgili Olarak Verilen Başlıca Hizmetler	41
6. ORTADOĞU VE KUZEY AFRİKA ÜLKELERİNDE ÇALIŞAN YURTTAŞLARIMIZIN SORUNLARI	43
6.1. Libya'daki Vatandaşlarımızın Sorunları	44
7. VATANDAŞLARIMIZIN TÜRK MEVZUATI VE İDARİ UYGULAMALARDAN KAYNAKLANAN SORUNLARI	46
7. 1. Yurt Dışında Geçen Sürelerin Sosyal Güvenlik Bakımından Türk Mevzuatına Göre Değerlendirilmesi	46
7. 2. 3201 Sayılı Yurt Dışında Bulunan Türk Vatandaşlarının Yurt Dışında Geçen Sürelerinin Sosyal Güvenlikleri Bakımından Değerlendirilmesi Hakkında Kanun'un Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar	46
7. 3. Pasaport Süreleri ve Harçları	48
7. 4. Yabancı Ülkelerde İkamet Eden Vatandaşlarımızın Askerlik İşlemleri	48

7.4.1. Askerlik İşlemlerine İlişkin Sorunlar	49
7.4.2. Askerlik İşlemlerine İlişkin Öneriler	50
7. 5. Gümrüksüz Otomobil İthal İzni Talebi	51
8. YURT DIŞI MÜTEAHHİTLİK SEKTÖRÜ İÇİNDE ÇALIŞAN TÜRK İŞÇİLERİ İLE İLGİLİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	52
8. 1. Türk Müteahhitlerin Yurt Dışına İşçi Götürmede Karşılaştıkları Sorunlar	52
8. 2. Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetlerinde Çalışanların Sorunlarına İlişkin Türk Müteahhitler Birliği Tarafından Getirilen Öneriler	59
8. 2. 1. Topluluk Sigortası Uygulamasından Kaynaklanan Soruna İlişkin Öneriler	59
8. 3. Asgari Ücret Sorunu	60
8.3.1. Sözleşme Sorunu	61
8.3.2. Masraf Karşılıklarına İlişkin Sorunlar	62
9.YURT DIŞINDA YAŞAYAN VATANDAŞLARIMIZIN SOSYAL GÜVENLİK SORUNLARI ÖNERİ	64
	68
10. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YURT DIŞINDA YAŞAYAN TÜRK KİŞİ VE KURULUŞLARA SAĞLADIĞI HİZMETLERİLE EKONOMİK GELİŞMEYE İLİŞKİN ÖNERİLER	70
ÖNERİLER	70
10. 1. Türkiye Halk Bankası Tarafından Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlara Sunulan Hizmetler	71
10.2 Yurt Dışındaki Vatandaşlarımızın Ekonomimize Katkıları Ve T. C. Merkez Bankasınca Sunulan Hizmetler	73
11. YURT DIŞINDAKİ VATANDAŞLARIMIZA İLİŞKİN OLARAK TURİZM SEKTÖRÜNDE MEVCUT DURUM, SORUNLAR VE ÖNERİLER	77
12. TÜRKİYE' DEKİ YABANCILAR	79
12. 1.Türkiye'ye Girişleri ve Çalışmaları Yasal Olanlar	79
12. 2.Türkiye'de Kaçak Yaşayan Ve Çalışan Yabancılar Topluluğu	82
12. 3.Ülkemizde Yabancı Kaçak İşçiliğin Boyutları	83
2.3.1. Yasadışı Yabancı İşgücü Göçünün Türk İşgücü Piyasasına Etkileri	84
ÖNERİLER	85

EK I. YURT DIŞINDA YAŞAYAN VATANDAŞLAR DANIŞMA KURULUNUN YURT DIŞINDA YAŞAYAN VATANDAŞLAR İLE İLGİLİ ÇALIŞMA KOMİTELERİ VE BU KOMİTELER TARAFINDAN ALINAN TAVSİYE KARARLARI	86
DANIŞMA KURULUNUN GÖREVLERİ	86
I.) EKONOMİK BİLGİ OLUŞTURMA KOMİTESİ	87
II). HUKUKİ SORUNLARI DEĞERLENDİRME KOMİTESİ	87
III). SEÇME VE SEÇİLME HAKKI KOMİTESİ	87
IV). KADIN VE AİLE KOMİTESİ	87
V). EĞİTİM VE KÜLTÜR KOMİTESİ	88
VI). EKONOMİK GÜÇLENDİRME KOMİTESİ	88
VII). ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK KOMİTESİ	88
VIII). BASIN VE İLETİŞİM KOMİTESİ	89
EKONOMİK BİLGİ OLUŞTURMA KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI	89
HUKUKİ SORUNLARI DEĞERLENDİRME KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI	90
SEÇME VE SEÇİLME HAKKI KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI	90
KADIN VE AİLE KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI	90
EĞİTİM VE KÜLTÜR KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI	91
EKONOMİK GÜÇLENDİRME KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI	92
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI	93
BASIN VE İLETİŞİM KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI	94
EK 2: YURT DIŞINDA YAŞAYAN VATANDAŞLARIMIZIN DİNİ KONULARLA İLGİLİ MEVCUT DURUMLARI VE SORUNLAR	95
EK 3: İŞ VE İŞÇİ BULMA KURUMU YURT DIŞI İŞE YERLEŞTİRME HİZMETLERİ	99
YURT DIŞI İŞE YERLEŞTİRME HİZMETLERİ	100
I- RUSYA-BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU, ORTADOĞU ÜLKELERİ VE ALMANYA İLE İLGİLİ OLARAK İŞ VE İŞÇİ BULMA KURUMUNCA YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALAR	101
ÖNERİLER	102
YARARLANILAN KAYNAKLAR	103

SUNUŞ

Türkiye’ nin yalnız kısa dönem değil orta ve hatta uzun dönem için de temel konularda ana stratejilerinin belirleneceği VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Hazırlık Çalışmaları kapsamında çalışan 16 No’lu “İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu” içinde yurt dışındaki Türk Vatandaşları ve işgücünün mevcut durumunun analizini yaparak gereksinimlerinin belirlenmesi ve geleceğe yönelik irdelemelerde bulunulabilmesi amacıyla “Yurt Dışı İşçi Sorunları” alt başlığı adı altında bir alt komisyonun faaliyet göstermesi uygun görülmüştür.

Türk işgücü yurt dışına göç sürecinde 40. Yılına girerken, bu süreçte önemli değişimler ve gelişmeler meydana gelmiştir. Başlangıçta, yalnızca işgücünün göçü olarak başlayan bu süreç, daha sonra aile birleştirmesi, üçüncü kuşakların da katılımıyla dinamik bir gelişim göstermiştir. Doğal olarak yurt dışındaki Türkler bu dinamik gelişimlerini yaşadıkları toplumlara ekonomik, sosyal ve kültürel katkılarıyla da yansıtmışlardır. Bu gelişimin temel nedenini ise bugün çoğunluğu Batı Avrupa ülkelerinde olmak üzere sayıları 3,5 milyona yaklaşan Türklerin, buldukları ülkelerde artık kalıcı olmayı amaçlamaları nedeniyle yaşadıkları toplum içinde yatırım yapma ve statü kazanma arzuları oluşturmaktadır. Başta Almanya olmak üzere bir çok ülkede değişen ve değişim çalışmaları sürdürülen yabancıların hukuki statülerine ilişkin yasalar ise yine değişim sürecinde önemli rol oynamaktadır. Batı Avrupa ülkelerinde artık kalıcı bir konuma gelen Türk vatandaşları, VIII. Plan Döneminde Helsinki zirvesinde Türkiye’ye nihayet tanınmış olan AB adaylık statüsüyle daha da önem kazanmaktadır.

Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Türkleri ilgilendiren diğer önemli sosyolojik değişiklik ise yurt dışındaki genç ve çocukların istenilen düzeyde olmasa da eğitim durumlarında kaydedilen gelişmelerdir. Yurt dışında bulunan Türklerin 2000’li yıllarda bu ülkelerin işgücü piyasalarına girebilmeleri, bu piyasalarda yerli işgücü ile rekabet edebilmelerinde eğitim ve özellikle meslek eğitiminin önemi yadsınamaz bir gerçektir.

Küreselleşme ve küreselleşmeyi sağlayan etkenlerden iletişim ve teknolojinin belirleyici olduğu 2000’li yıllarda, yurt dışındaki Türklerin durumu, ülkemizin tanıtımı, ticari ilişkiler, kültürel değişim gibi birçok nedenden dolayı özel önem taşımaktadır. Diğer taraftan, küreselleşme ülkeler arasında işgücü değişimi ve göç hareketlerini hızlandırmış, bu durum Türkiye için işgücünü ihraç edebilecek potansiyel ülkeler yaratırken başka bir açıdan olumsuzluk getirmiş ve Türkiye özellikle transit göç alan ve kaçak göçmen bulunduran bir ülke konumuna gelmiştir. Bu durum iç işgücü piyasasında ve sosyal alanlarda önemli sorunlara neden olmaktadır.

Yukarıda çarpıcı bazı noktalarıyla vurgulanmaya çalışılan yurt dışındaki vatandaşlarımızın değişen çerçevesi, konunun bir çok alanı ve dolayısıyla birçok kuruluşun faaliyetlerini kapsıyor olması nedeniyle, “**Yurt Dışında Yaşayan**

Türkler” başlığı altında incelenmesi tüm komisyon üyeleri tarafından uygun görülmüş ve konu ile ilgili çeşitli kurum ve kuruluşlardan bir uzman grubunun öngörülen kısıtlı sürede özverili çalışmalarıyla söz konusu yurt dışında bulunan vatandaşlarımızın sorunları irdelenmeye ve VIII. Plana ışık tutacak çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacına ulaşması dileğiyle tüm Komisyon üyelerine tekrar teşekkür ederim.

Halit PAK

Yurt Dışında Yaşayan Türkler Alt

Komisyonu Başkanı

I. YURT DIŞINA İŞGÜCÜ GÖÇÜ

1.1.Yurt Dışına İşgücü Göçünün Nedenleri

Türkiye’den yurt dışına işgücü göçü, İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan işgücü açığının, bu ülkelerin kendi öz kaynaklarından karşılanamaması, buna karşılık bu ülkeleri güneyden çevreleyen ve gelişmekte olan Akdeniz Havzası ülkelerinin kendi ekonomileri tarafından istihdam edilemeyen fazla işgücü arzıyla karşı karşıya kalması sonucunda oluşan büyük göç hareketlerinin bir parçasını oluşturmaktadır.

1950’li yılların sonlarında ülkemizden Batı Avrupa ülkelerine önce bireysel planda başlayan göç, 1960’lı yılların başından itibaren devlet tarafından da yurt dışı istihdam politikaları ile özendirilmiştir. Ülkemizdeki işgücü fazlasının yanı sıra aynı yıllarda hissedilen döviz sıkıntısı da yurt dışı istihdamın özendirilmesinin başlıca nedenleri arasında yer almıştır.

1.2. Batı Avrupa Ülkelerindeki Vatandaşlarımız

Başlangıçta, özellikle Batı Avrupa ülkelerine çalışmak amacıyla giden ve belirli bir tasarrufta bulunduktan sonra Türkiye’ye dönmeyi planlamış olan birinci kuşak vatandaşlarımız emeklilik yaşına gelirken, ikinci kuşak, buldukları toplumlarda kendilerine bir yer edinme çabası içine girmişlerdir. Bugün Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan vatandaşlarımız, “konuk işçi” konumundan çıkmış, süresiz ikamet statüsüne sahip, işçisi, sendikacısı, işvereni, serbest çalışanı, bilim adamı, öğretmeni, öğrencisi, sanatçısı, yazarı ve sporcusu ile yaşadıkları toplumlarda sosyal, kültürel ve ekonomik katkıları her geçen gün daha çok hissedilen yerleşik bir Türk varlığı haline gelmişlerdir.

Bugün, Türkiye dışında, dünyada 3.8 milyon Türk vatandaşı yaşamaktadır. Bunların 3.3 milyonu Avrupa’da, 2.3 milyonu ise Almanya’da yaşamaktadır. Bu veriler gözönüne alındığında, dünyadaki Türklerin % 60’ının Avrupa’da, Avrupa’daki Türklerin % 70’inin ise Almanya’da yaşadıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Bu nedenle, raporda, özellikle Almanya’da yaşayan ve çalışan vatandaşlarımız ile bunların sorunlarına geniş yer verilmektedir.

Ancak bu ülkelerde sendikalara, derneklere, spor kulüplerine üye yüz binlerce insanımız, sosyal ve sınırlı ölçüde de olsa politik yaşama doğrudan katılmaktadır. Genel seçimlerde oy kullanma hakkı normal olarak o ülke vatandaşlarına verilmektedir. Buna mukabil, İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda ve İngiltere gibi bazı ülkeler yabancılara ve bu arada vatandaşlarımıza mahalli seçimlere katılma hakkını tanımışlardır. Yerel seçimlere katılımın, vatandaşlarımızın haklarını daha iyi koruma imkanı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Günümüzde, AB üyesi ülkelerde yaşayan girişimci vatandaşlarımızın sayısının 55.000’i aştığı tahmin edilmektedir. AB üyesi bir çok ülkede serbest çalışan

yabancılara ilişkin ayrı istatistik yayınlanmaması nedeniyle bu konuda kesin bilgiler sağlanamamaktadır. Ancak, tahminlere göre Fransa genelinde 3.500, Hollanda'da 7.500 civarında Türk girişimcisinin faaliyet göstererek yaklaşık 18.000 kişinin bu işyerlerinde istihdam olanağı bulunduğu, İngiltere'de Kıbrıs'tan gelenler dahil olmak üzere 5-6 bin civarında soydaşımızın serbest çalıştığı öngörülmektedir. Almanya'da, 47.000'i aşkın sayıda vatandaşımızın genelde küçük ve orta ölçekli işletmeler kurduğu, bu vatandaşlarımızın toplam yatırımlarının yaklaşık 9,5 milyar DM, İşletmelerinin yıllık ciroları toplamının ise 41,4 milyar DM olduğu, bunların içinde Batı Avrupa endüstrileri ile rekabet edebilecek düzeyde modern şirketlerin de bulunduğu, bu işletmelerde, bir çoğu Alman uyruklu olmak üzere yaklaşık 202.000 kişinin istihdam edildiği bilinmektedir.

Halen yurt dışında yüksek öğrenim gören gençlerimizin sayısının ise 29.000'in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Sadece Alman Üniversitelerinde okuyan gençlerimizin sayısının 20.000'i aşmış olup, bu gençlerimiz diğer Avrupa ülkelerindeki gençlerimizle birlikte kurdukları "Genç Akademisyenler" gibi dernekler aracılığıyla ülkemizin yurt dışındaki imajı ve gerçek tanıtımına katkıda bulunmaktadırlar.

1.3 . Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerindeki Vatandaşlarımız

1973 yılında yaşanan petrol krizinden sonra petrol fiyatlarında meydana gelen artışların da etkisi ile Libya ve Orta Doğu ülkelerinde imar ve kalkınma hamleleri başlatılmıştır. Bu dönemde yol, liman, bina, konut ve diğer kentsel altyapı yatırımları ile birlikte müteahhitlik hizmetleri büyük önem kazanmıştır. Teknoloji ve yetişmiş insan gücü yetersizliği nedeniyle bu ülkeler kalkınmalarını yabancı teknoloji ve işgücü ile gerçekleştirme yolunu tercih etmişlerdir. 1975 yılında ülkemizden ilk işgücü talep eden ülke Libya olmuştur. 1977 yılından itibaren, başta S. Arabistan olmak üzere, Irak ve Kuveyt gibi ülkelere de işgücü sevk edilmiştir. Böylece Türkiye bu ülkelerdeki ekonomik yatırımlarda rol üstlenmeye başlamıştır.

Sözkonusu ülkelerde kaydedilen bu kalkınma hamlesi 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren Türk müteahhitlik firmalarının da ilgisini çekmiş ve firmalarımız Libya, S.Arabistan, Irak ve Kuveyt'te büyük projeler üstlenmişlerdir.

Ancak, 1981 yılında meydana gelen ikinci petrol kriziyle başlayan petrol fiyatlarındaki ani düşüşün bu ülkelerde yarattığı ekonomik durgunluktan etkilenen işçi ve işverenlerimizin bir bölümü işlerini kaybetmeye başlamışlardır. Son Körfez Krizi bu durgunluğu şiddetlendirmiş ve iş hacminin daha da daralmasına neden olmuştur.

Halen 130.000'i Suudi Arabistan, 6.500'ü Libya, 3.500'ü Kuveyt ve 30.000'i İsrail'de olmak üzere Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde toplam 170.000 civarında yurttaşımız yaşamakta ve çalışmaktadır.

1. 4. Rusya Federasyonu ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerindeki Vatandaşlarımız

Diğer taraftan, bazı inşaat firmalarımız, dağılan Sovyetler Birliği'nde izlenen açıklık ve yeniden yapılanma politikaları sonucu geliştirilen ekonomik ilişkiler çerçevesinde, 1986 ve izleyen yıllarda toplanan Karma Ekonomik Komisyonca alınan kararlar uyarınca, bu ülkede sosyal ve kültürel amaçlı tesislerin, ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesiyle de sınai tesislerin yapımını üstlenmişlerdir.

Azerbaycan ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarına kavuşmalarından sonra da bugünkü Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan ile ilişkilerimiz sektör çeşiti ve iş hacmi açısından hızla gelişmektedir. Örneğin, anılan 5 Türk Cumhuriyetinde resmi kayıtlara göre 480 firmamızın faaliyet gösterdiği bildirilmekte, ancak söz konusu firma sayısının çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir.

İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğümüzün kayıtları ve ilgili Büyükelçiliklerimizden verdikleri bilgilere göre, müteşebbis ve bağımsız çalışan olarak, halen bu ülkelerde 120.000 civarında yurttaşımız olduğu tahmin edilmektedir.

ÖNERİ

Söz konusu ihtisas komisyonu çerçevesinde yurt dışının, yalnızca işçi sorunları kapsamında ve bir alt komisyon şeklinde ele alınmış olması, konunun önemi ile bağdaşmamaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere bugün, dünyanın hemen her bölgesinde Türkiye için ekonomik ve sosyal alanda büyük potansiyel güç oluşturan yaklaşık dört milyona yaklaşan “**Yurt Dışında Yaşayan Türkler**” bulunmaktadır. Bu nedenle, yurt dışındaki sayıları bir çok devletin nüfusundan çok olan bu küçük Türkiye gerçeğini bütün boyutlarıyla kavrayacak, ayrı bir ihtisas komisyonunun oluşturulması ve buna bağlı bir alt komisyonun da yurt dışı işçi sorunlarına ayrılması daha uygun bir çözüm olacaktır.

Diğer taraftan, konu ile ilgili kavramlar da vatandaşlarımızın buldukları ülkelerde değişen konum ve koşullarına uygun olarak yenilenmelidir. Örneğin, işçi kavramı büyük çoğunluğu oluşturan AB'ndeki vatandaşlarımız yönünden ancak 1/3 oranında gerçeği yansıtmaktadır. Bu nedenle söz konusu alt komisyonun isminin “**Yurt Dışında Yaşayan Türkler**”olarak belirlenmesi, içerik ve anlam yönünden daha uygun görülmektedir.

2. YURT DIŞINDAKİ VATANDAŞLARIMIZIN BULUNDUKLARI ÜLKELERDE VE ÜLKEMİZE DÖNDÜKTEN SONRA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

2.1. Yurt Dışındaki Vatandaşlarımızın Karşılaştıkları Sorunlar

2.1.1. Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde İkamet Eden Vatandaşlarımıza “Avrupa Birliği Hukuku”nun Uygulanmaması

Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki ortaklık ilişkilerini düzenleyen Hukuki Metinler, 12.09.1963 tarihinde Ankara’da imzalanan Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması-AA) ile 23.11.1970 tarihinde, Brüksel’de imzalanan Katma Protokoldür (KP). Söz konusu anlaşma ile protokolün, işçilerimizi ilgilendiren başlıca hükümleri aşağıda özetlenmiştir:

Türkiye ile AB üyesi ülkeler arasında işgücünün serbest dolaşımının kademeli olarak sağlanması (AA m.12;KP m.36),

- AB’ de çalışan Türk işçilerine, ücret ve diğer çalışma koşulları açısından, vatandaşlığa dayalı, ayrımcı muamele yapılmaması (KP m.37),
- AB’ de çalışan Türk işçilerinin ve aile fertlerinin sosyal güvenlik haklarının korunması (KP m.39),
- Taraflar arasında hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanması (AA m.13,14;KP m.41),
- Türkiye ile AB üyesi ülkeler arasında genç işgücü mübadelesinin teşvik edilmesi (KP m.40),
- Türkiye ile AB üyesi ülkeler arasında serbest dolaşım gerçekleşinceye kadar, Birlik üyesi ülkelerdeki Türk işçilerinin istihdamlarını kolaylaştırmak amacıyla, çalışma ve oturma izinlerinin uzatılması ile ilgili çalışmalar yapılması (KP m.38).

Ayrıca, Katma Protokolün 38 ve 40 ıncı maddelerinde sözü edilen önlemlerin, Ortaklık Konseyi Kararlarıyla somutlaştırılması öngörülmüştür.

Daha sonra, Türkiye ile AB arasında ortaklık ilişkilerini geliştirmek ve işgücünün serbest dolaşımını kademeli olarak gerçekleştirmek üzere, birinci kademe geçiş dönemi için 20.12.1976 tarih, 2/76 sayılı ve ikinci kademe geçiş dönemi için 19.09.1980 tarih, 1/80 ve 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararları alınmıştır.

Bu Kararlarla, sadece AB' ne üye ülkelerde yasal olarak ikamet eden ve çalışan Türk vatandaşlarına ve bunların aile fertlerine, belirli süreler sonunda, buldukları ülke ile sınırlı olmak üzere, her işte çalışma ve buna bağlı olarak da ikamet etme hakkı tanınmakta; bunların sosyal güvenlikleri güvence altına alınmaktadır.

Buna rağmen, AB' ne üye ülkeler, sosyal güvenlik ile ilgili 3/80 sayılı kararın uygulanmasına ilişkin Tüzüğün Konseyce henüz onaylanmadığı gerekçesiyle, yürürlükte olmadığı görülmüştür.

AB' ne üye ülkelerin idari makamları, bu ülkelerde yaşayan Türk vatandaşlarına, kendi yabancılar mevzuatını uygulamakta; vatandaşlarımızın Birlik Hukukundan doğan ve yukarıda özetlenen haklarını tanımamakta veya kısmen tanımaktadırlar.

Ancak, Almanya'da yaşayan Sema Sürül isimli vatandaşımızın kendisine ödenmekte olan çocuk parasının kesilmesi üzerine Alman Federal Çalışma Kurumu aleyhine açtığı ve bilahare 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın 3(1). Maddesinin doğrudan etkiye sahip olup olmadığı hususuna açıklık getirmek üzere Avrupa Birliği Adalet Divanı'na (ABAD) intikal ettirilen dava, 04.05.1999 tarihinde sonuçlanarak Avrupa Birliği üyesi ülkelerde yasal olarak ikamet etmekte olan Türk vatandaşlarına önemli bir hukuki kazanım sağlamıştır.

ABAD, Sürül kararı ile , 3/80 sayılı OKK' nın, üye ülkeler sosyal güvenlik mevzuatlarının uygulanmasında bu ülkeler vatandaşlarıyla Türk vatandaşları arasında yükümlülük ve haklar bakımından muamele eşitliğini öngören 3(1). Maddesinin doğrudan etkiye sahip olduğu hususunu kesin bir ifadeyle belirlemiştir.

Sürül Kararıyla ilk kez 3/80 sayılı OKK'nın bir hükmünün doğrudan etkiye sahip olduğunun Divan tarafından teyit edilmiş olması, Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan vatandaşlarımız açısından büyük öneme sahip bir hukuki gelişmedir. Bu karar doğrultusunda üye ülke makamlarının konuyla ilgili yasa ve uygulamalarındaki ayırıcı hükümleri Türk işçileri bakımından yürürlükten kaldırması gerekmektedir. Ayrıca, bundan böyle üye ülkelerde sosyal güvenlik uygulamaları bakımından ayırıcı muameleyle karşılaşan vatandaşlarımız doğrudan bu maddeye dayanarak buldukları ülkelerin ulusal mahkemeleri nezdinde dava açabileceklerdir.

Avrupa Birliği Adalet Divanı, vatandaşlarımızla ilgili olarak şimdiye kadar aldığı kararlarda:

- 12. 09. 1963 tarihli Ankara Anlaşmasının, 23. 11. 1970 tarihli Katma Protokolün ve Ankara Anlaşması ile oluşturulan Ortaklık Konseyinin 2/76 ve 1/80 sayılı Kararlarının, Birlik Hukukunun tamamlayıcı bir parçası olduğunu,
- Söz konusu düzenlemelerde yer alan hükümlerin Birlik üyesi ülkelerde, başka bir düzenlemeye gerek olmaksızın “doğrudan uygulanabilir” nitelikte olduğunu,
- Ortaklık Konseyi Kararlarında öngörülen hakların “ikamet hakkı”nı gerekli kıldığını; Birliğe üye bir ülkede “çalışma izni” ne hak kazanan bir Türk vatandaşına “oturma izni” de verilmesi gerektiğini teyit etmiştir.

Bu Kararlara rağmen, AB’ ne üye ülkelerde çalışan vatandaşlarımız ve aile fertleri, Birlik Hukukundan doğan haklarının bir bölümünü halen yargı yoluyla elde edebilmekte; ancak bu yolla kazanılan hakların ferdi nitelikli olduğu değerlendirilerek benzeri vakalara teşmil edilmediği gözlenmektedir.

ÖNERİ

Bu konu doğrudan AB Hukuku ile ilgili olduğundan, AB ve Türkiye arasındaki ilişkilerdeki gelişmelerden bağımsız bir öneri getirilememekle birlikte, AB’nin giderek somutlaşan siyasi boyutunun, insan hakları ve demokratikleşme bağlamında yabancılar (göçmenler) için de önemli iyileşmeler getirdiği görülmektedir.

Göç olgusuna bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar göç veren ülkeleri olduğu kadar göç alan ülkeleri de ilgilendirmektedir. Bu nedenle dünyadaki yeni göç politikasında, işgücü piyasasını ve mevcut göçmenlerin entegrasyon olanaklarını geliştirerek, göç akımını durdurmak ve kontrol altına alabilmek için uluslararası işbirliği ile en etkin yolun araştırılması anlayışı önemli bir yer tutmaktadır. Bu çerçevede, özellikle Türk işgücünün buldukları ülkelerle gerek resmi gerek özel her düzeydeki kurum ve kuruluşlarla işbirliğine gidilmesi sorunların çözümü açısından önem taşımaktadır.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nı tüm alanlarda etkileyecek en önemli gelişme şüphesiz AB Helsinki Zirvesi ile tanınan Türkiye’nin adaylık statüsü

doğrultusunda hedefe ulaşmak için gerçekleştireceği çalışmalar olacaktır. Bu alanda kaydedilecek gelişmeler yurt dışındaki vatandaşlarımızın her alandaki konumları üzerinde yansımalarda bulunacaktır. Bu nedenle öncelikli olarak bazı alanlarda yeni yapılanmaya, iş bölümüne ve çalışma yöntemlerinin belirlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Aksi takdirde, çelişkiler, bir çok işin değişik kurumlarca tekrar yapılması ile zaman ve mali açıdan kayıp, tekrarlar ortaya çıkabilir. Bu nedenlerle öncelikle durum tespiti yapılması önerilebilir. AB/GB ilişkilerinde mevcut durumun (anlaşmalar, kriterler, taahhütler, talepler, prosedürler, uygulama sonuçları vb.) bir değerlendirilmesinin yapılması öngörülebilir.

Yurt Dışında Yaşayan Türkler Özel İhtisas Alt Komisyonu faaliyetleri kapsamında Türkiye'nin AB 'ne adaylık statüsü doğrultusunda yapması gerekenlerden birisini de bu konuda AB'deki vatandaşlarımızdan yararlanma faktörü oluşturmaktadır. AB ülkelerindeki vatandaşlarımızın mevcut sorunları, potansiyeli ve AB'nin yabancılar hukukundaki uyarılama farklılıkları (özellikle siyasal ve sosyal haklar) Türkiye'nin adaylık sürecinde hazırlanması gereken üç temel belge (katılım stratejisi, katılım ortaklığı ve AB mevzuatı için program) içeriği konusunda bize büyük imkan verecektir. Bu bakımdan bu vatandaşlarımızın temsilcileri (mevcut Danışma Kurulu) ve ilgili diğer dernek, birlik ve kuruluşlardan yararlanılmalıdır.

Dil ve AB konusunda kamunun ve önemli meslek kuruluşlarının nüve kadrolarını oluşturacak, takviye edecek uzman elemanların üniversiteler ve AB'nin ilgili yardım programlarından da destek alınarak yetiştirilmesi hem AB'de yaşayan vatandaşlarımızın sorunlarının izlenmesi ve çözümünde hem de AB'ne adaylık statüsünde hedefe ulaşılmasında önemli yararlar sağlayacaktır.

2. 1. 2. İşsizlik ve Meslek Eğitimi

Batı Avrupa ülkelerindeki yurttaşlarımızın başlıca sorunlarından biri işsizliktir. Bu ülkelerde çalışan vatandaşlarımız arasındaki işsizlik oranı, genel işsizlik oranına kıyasla oldukça yüksektir.

Yurttaşlarımız arasındaki işsizlik oranının bu denli yüksek olmasında, özellikle birinci kuşağa mensup yurttaşlarımızın, yaşadıkları ülkenin dilini yeterince öğrenememiş olmaları ve mesleki kalifikasyon eksikliği önemli rol oynamaktadır.

ÖNERİ

Yurt dışındaki işgücümüzün büyük bölümünün bulunduğu Batı Avrupa'nın ileri sanayi ülkelerinde, özellikle son yıllarda görülen teknolojik gelişmeler nedeniyle niteliksiz işgücüne olan gereksinim her geçen gün azalmaktadır. Yurt dışında bulunan

işgücümüzün 2000' li yıllarda bu ülkelerin işgücü piyasalarına girebilmeleri, bu piyasalarda yerli işgücü ve diğer ülkelerin işgücü ile rekabet edebilmeleri ve ayrıca bu ülkelerdeki işgücü varlığımızın korunması, ancak, vatandaşlarımızın iyi bir meslek eğitimi görmelerine bağlıdır.

Bunun yanında, gençlerimizin iyi bir eğitim görmeleri, gerek buldukları ülkelere uyum sağlamaları, gerek o ülkelerin toplumlarında daha etkili konumlara gelmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Yurt dışındaki vatandaşlarımızın 1987 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığının koordinasyonu ile önce Almanya'da, daha sonraki yıllarda ise diğer bazı Batı Avrupa ülkelerinde uygulanan **“meslek eğitimi projesi”** benzeri somut projeler geliştirilmesi, bu hususun yanısıra çalışma ve sosyal güvenlik haklarının korunarak, geliştirilmesi konusunda vatandaşlarımızın bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

AB Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye'ye tanınmış olan adaylık statüsü doğrultusunda, VIII. Plan hedeflerinin öngördüğü uzun vadeli bir yaklaşımla, gelecekte Avrupa ülkelerinin işgücü gereksinimi nitelikli işgücü doğrultusunda olacağından, Türkiye'nin bu ülkelere gelecek işgücü taleplerini karşılayabilmesi için ülke içinde de teknik ve meslek eğitimine önem verilmesi ayrıca dikkate alınması gereken önemli bir husus olarak değerlendirilmektedir.

2. 1. 3. Aile Birleştirmesi

Bilindiği üzere, Avrupa Birliği üyesi ülke vatandaşları, yine AB üyesi bir ülkede çalışmaları halinde, eşlerini ve 21 yaşından küçük çocuklarını yanlarına alabilmektedirler.

Avrupa Birliği üyesi olmayan ülke vatandaşı işçilerin, aile birleştirmesi yoluyla, ancak eş ve reşit olmayan çocuklarını getirebilmelerine izin verilmektedir. Çocuklar için öngörülen yaş sınırları ülkelere göre değişik şekilde uygulanmaktadır. Bu yaş sınırı halen, örneğin Fransa'da 21, İsviçre, Hollanda, Belçika ve İngiltere'de 18, F.Almanya'da ise 16'dır.

Ayrıca bu ülkelerde, aile birleştirmesinde o ülkede bulunan aile bireyi için belirli süre ikamet, yeterli gelir ve konut şartları aranmaktadır. Bu şartlar, vatandaşlarımızın buldukları Avrupa ülkelerinde, zaman zaman yaşanan ekonomik krize paralel olarak ağırlaştırılmıştır. Bu şartları taşıyan vatandaşlarımızın aile birliğinin sağlanması uzunca bir zaman almaktadır.

Öte yandan, Belçika Yabancılar Mevzuatı, 31.12.1984 tarihinden sonra aile birleştirmesi yoluyla Belçika'ya gelmiş olan yabancılara, yabancı uyruklu eşlerini aile birleştirmesi yoluyla Belçika'ya getirme hakkı tanımamaktadır.

Ayrıca, Avusturya 01 Temmuz 1993 tarihinden bu yana uygulanan Yabancılar İkamet Yasasını 01 Ocak 1998 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere değiştirerek, aile birleşimlerini daha da güç hale getirmiştir. Avusturya İçişleri Bakanlığı her yıl için yabancılara verilecek yeni oturma izinlerinin sayısını açıklamakta ve yeni ikamet izinleri bu kontenjanlar dahilinde verilmektedir. Aile birleşim başvuruları üç veya dört yıl gibi uzun bir sürede neticelenebilmektedir.

Avusturya'nın Yeni Yabancılar Yasası ile aile birleşiminde çocuklar için bugüne kadar uygulanan 18 yaş sınırı 14 yaşa indirilmiştir.

2.1.4. Vatandaşlarımıza İlişkin Hukuki Sorunların Değerlendirilmesi

Vatandaşlarımıza İlişkin Hukuki Sorunlar alt başlığı altında ele alınması öncelikli sorunların başında “Çifte Tabiiyetin Tanınması” konusu yer almaktadır. Bu alanda vatandaşlarımızın önemli bir bölümünün yaşadığı Almanya gibi ülkelerde kaydedilen gelişmeler konunun söz konusu ülkeler bazında vatandaşlarımıza sunabileceği kazanımlar ve dezavantajlar açısından ilgili Türk mevzuatının yanısıra ayrıca detaylı olarak ele alınmasını gerektirmektedir.

Bu alanda en köklü ve yeni değişiklikler Avrupa'daki vatandaşlarımızın yüzde 70'inin yaşadıkları Almanya'da olmuştur. Alman vatandaşlık mevzuatında değişiklik öngören yasa tasarısı 21 Mayıs 1999 günü Eyaletler Meclisinde ve bilahare Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmış ve 1 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Getirilen yeni düzenleme ile kan esasının yanısıra şartlı toprak esasına da kabul edilmektedir.

Yasanın önemli maddeleri ana hatları itibariyle aşağıda maruzdur:

* Yabancı uyruklu ebeveynlerin Almanya'da doğan çocuklarına, bunların anne ve babalarının en az sekiz yıldır Almanya'da yasal olarak ikamet etmeleri ve “oturma hakkına” veya üç yıldır “süresiz oturma izni” ne sahip olmaları koşuluyla, doğumla Alman vatandaşlığı hakkı tanınmaktadır. Ancak, bu çocukların rüşt yaşını doldurmalarından itibaren en geç 23 yaşının sonuna kadar Alman vatandaşlığı ile ebeveynlerinden kazandıkları yabancı vatandaşlık arasında bir tercih yapmaları gerekmektedir. İlgili kişi yabancı ülkenin vatandaşlığını seçtiğini bildirmesi veya 23 yaşını doldurduğu tarihe kadar hiç bir beyanda bulunmaması halinde, Alman vatandaşlığını kaybetmektedir. Buna karşılık ilgili kişi Alman vatandaşlığını korumak istediğini bildirmesi halinde, asıl vatandaşlığını bıraktığını veya başka bir yolla kaybettiğini belgelemekle yükümlüdür.

* Sekiz yıldan beri yasal olarak Almanya'da ikamet eden bir yabancı uyruklunun, kendisini Almanya anayasasının öngördüğü özgürlükçü demokratik düzene bağlı sayması, halen veya geçmişte, Federal Devletin veya bir eyaletin özgürlükçü demokratik düzenine, beka veya güvenliğine, Federal Devletin veya

eyaletlerden birinin anayasal organlarının veya bunların mensuplarının görevlerinin ifasına karşı; yasaya aykırı olarak şiddet kullanılarak ya da şiddet kullanmaya yönelik hazırlık eylemleri yaparak, Federal Cumhuriyetin dış çıkarlarını tehlikeye sokan çabalarda bulunmadığını, bu tür çabaları desteklemediğini beyan etmesi , “oturma izni” veya “oturma hakkı” sahibi olması, kendisinin veya bakmakla yükümlü olduğu yakınlarının geçimini “sosyal yardım” veya “işsizlik yardımı” almaksızın sağlamış olması, asıl vatandaşlığını bırakması veya diğer yolla kaybetmesi ve yasanın suç saydığı bir fiilden hüküm giymemiş olması halinde, talebi üzerine Alman vatandaşlığına alınabilmektedir. Yabancı kendisinden kaynaklanmayan bir nedenle “sosyal yardım” veya “işsizlik yardımı” almaksızın geçimini sağlayamaması halinde, “kendisinin ve yakınlarının geçimini sağlamış olmak koşulu”ndan sarfınazar edilebilmektedir. Yabancı uyruklunun eşi ve reşit olmayan çocukları da “sekiz yıllık yasal ikamet” şartı aranmadan, Alman vatandaşlığına alınabilmektedir. 23 yaşını doldurmamış bir yabancı için “geçimini sağlamış olmak” koşulu aranmayacaktır.

* Yabancı uyruklunun yeterli düzeyde Almanca bilmemesi, federal devletin veya bir eyaletin özgürlükçü demokratik temel düzenine, beka veya güvenliğine yönelik ya da federal devletin veya eyaletlerden birinin anayasal organlarının veya bunların mensuplarının görevlerinin ifasını yasaya aykırı olarak engellemeyi amaçlayan veya şiddet kullanarak ya da şiddet kullanmaya hazırlık eylemleriyle Federal Cumhuriyetin dış çıkarlarını tehlikeye sokan çabalarda bulunması, bu tür çabaları desteklediği yolunda somut ipuçları olması halinde, Alman vatandaşlığını talep etme hakkı doğmayacaktır. Ayrıca, yabancı uyruklunun vatandaşlığa alınma talebi hakkında “sınırdışı etme nedeni” bulunması halinde karşılanmayabilecektir.

* Yabancı vatandaşlığından çıkamaması veya çok zor koşullara bağlı olarak çıkabilmesi halinde, “asıl vatandaşlığın bırakılmış ya da kaybedilmiş olması” koşulu aranmayacaktır. Aşağıda belirtilen durumlarda böyle bir durumun mevcudiyeti varsayılır:

-Yabancı uyruğunu taşıdığı devletin mevzuatının “vatandaşlığın kaybına” cevaz vermemesi,

-Yabancı uyruğunda bulunduğu devletin usulüne göre yapılmış başvuruya karşılık vatandaşlıktan çıkma izni vermekten sürekli olarak imtina etmesi,

-Yabancı uyruğunda bulunduğu devletin, yabancı vatandaşlıktan çıkma izin talebini, yabancı bizzat sebep olmadığı bir nedenle reddetmesi veya iznin verilmesini, gerçekleştirilmesi beklenemez koşullara bağlaması ya da usulüne uygun olarak yapılmış, şeklen yerinde bir vatandaşlıktan çıkma izni başvurusunu, makul bir süre içinde karara bağlamamış olması,

-Yaşlı yabancı uyrukluların vatandaşlığa alınmasına, sadece bu durumda ortaya çıkacak “çok uyrukluluğun” engel teşkil etmesi, yabancı asıl

vatandaşlığından çıkmasında olağan dışı güçlüklerle karşılaşması ve Alman vatandaşlığının verilmemesinin yabancının ağır mağduriyetine neden olması,

-Yabancı uyruklunun asıl vatandaşlığından çıkmasının, kendisi için vatandaşlık haklarını kaybedecek olmasının ötesinde, özellikle ekonomik çıkarlarını ve servetini olumsuz yönde önemli ölçüde etkileyebilecek sonuçlar doğurması,

-Yabancı uyruklunun, siyasi mülteci olması veya “İnsani Yardım Kampanyaları Çerçevesinde Kabul Edilen Mültecilerle İlgili Önlemlere Dair Kanun”a göre mülteci muamelesi görmekte olması. Aynı maddede ayrıca, “asıl vatandaşlığın bırakılmış veya kaybedilmiş olması” şartından yabancının vatandaşlığını taşıdığı ülke mevzuatının, vatandaşlıktan çıkma iznini, askerlik görevinin yerine getirilmesine bağlı kılmış olması ve yabancının okul çağının büyük bölümünü Alman okullarında geçirmiş, Almanya’da Alman hayat şartlarında büyümüş ve askerlik çağına gelmiş olması halinde sarfınazar edilebileceği hükme bağlanmaktadır.

* Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte yasal olarak Almanya’da ikamet etmekte olan ve on yaşını doldurmamış bulunan yabancı uyruklular, ebeveynlerinin talebi üzerine, anne veya babasının öngörülen koşulları doğum tarihinde ve halen haiz olması halinde, Alman vatandaşlığına alınabileceklerdir. Talebin, kanunun yürürlüğe girdiği tarihi izleyen bir yıl içinde yapılması gerekmektedir.

* Mevcut vatandaşlık kanununun “yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanılması” başlıklı 25’inci maddesinin 1’inci fıkrasında yer alan “daimi ikametgahı Almanya’da olmayan veya devamlı olarak Almanya’da kalmayan” ibaresi çıkarılmaktadır. Aynı maddenin 2’nci fıkrasına “birinci cümle uyarınca yapılmış bir talep karara bağlanırken, daimi ikametgahı Almanya’da olan talep sahibinin, Almanya ile olan bağlarının devam ettiği konusunda inandırıcı olup olmadığını, özellikle dikkate almak gerekir” hükmü getirilmektedir. Bu suretle, Almanya’da daimi ikametgahı bulunsun veya bulunmasın, başka bir devlet vatandaşlığını alan Alman soylu ve uyruklulara, “çifte vatandaşlık” olanağı tanınmaktadır. Alman vatandaşlığını tekrar alan yabancı kökenli Alman uyrukluların ise Almanya’da ikamet edip etmediklerine bakılmaksızın, Almanya ile olan bağlarını korumadıkları gerekçesiyle, Alman vatandaşlığından çıkarılmaları mümkün kılınmaktadır.

Halen Almanya’da bulunan Türk vatandaşlarının Almanya’daki ikamet süreleri incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Türklerin % 62’si on yıldan fazla, % 27’si 10-20 yıl arasında, % 35’i ise 20 yıldan fazla bir süredir Almanya’da yaşamaktadır. Almanya’da her yıl 45 bin Türk çocuğu doğduğu da dikkate alındığında Alman mevzuatında yapılan değişiklik dolayısıyla 500 bin Türk’ün Alman vatandaşlığını kazanması beklenmektedir. Halihazırda 220 bin Türk’ün Alman vatandaşlığını aldığı tahmin olunmaktadır.

Diğer taraftan, Hollanda'da, 1991 yılından beri yürürlükte bulunan "çifte vatandaşlık" uygulaması ile ilgili yasa önerisi, 01 Mart 1995 tarihinde Parlamentonun alt kanadında görüşülerek kabul edilmiş, ancak Senato tarafından benimsenmemesi nedeniyle henüz yasalaşmamıştır.

Senato'nun bu kararı üzerine Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılan yeni bir sirküler ile belli koşulların varlığı halinde çifte vatandaşlık uygulamasına olanak sağlanmakla birlikte prensip olarak başka bir ülke vatandaşlığına sahip kişilerin koşulsuz olarak Hollanda vatandaşlığına alınması uygulamasına son verilmiştir.

1998 yılının sonuna kadar, 165.090 vatandaşımız (Hollanda'da yaşayan vatandaşlarımızın yarısından fazlası) çifte vatandaşlık uygulamasından yararlanarak Hollanda vatandaşlığını almıştır.

Öte yandan, özellikle Almanya gibi çifte vatandaşlığı kabul etmeyen ülkelerde yaşayan ve bu ülkelerin vatandaşlığına geçmek için Türk vatandaşlığını kaybetmek istemeyen çok sayıda vatandaşımız, bu nedenle bu ülkelerde bir çok haktan yararlanma imkanından mahrum kalmakta idiler. Bu sorunun çözümlenebilmesi için, Türk vatandaşlığından çıkmanın kolaylaştırılması ve vatandaşlıktan çıkmış olan Türklerin bazı konularda vatandaş muamelesine tabi tutulmalarını mümkün kılmak amacıyla, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 20. ve 29. Maddelerinin değiştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda Türk vatandaşlığından çıkma koşullarını düzenleyen 20. Maddeden "muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmak veya yapmış sayılmak kaydının çıkarılması, 29. Maddenin ise, doğumla Türk vatandaşlığını kazanmış olup sonradan Bakanlar Kurulundan çıkma izni almak suretiyle mirasçılarının ikamet, seyahat, gayrimenkul edinme ve ferağı, miras ve çalışma izni gibi konularda Türk vatandaşlarına tanınan haklardan yararlandırılmalarına imkan verecek şekilde değiştirilmesi 4112 sayılı ve 7. 6.1995 tarihli yasa ile kabul edilmiştir. Söz konusu yasa 12. 6.1995 tarih ve 22311 sayılı Resmi Gazetede de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu Kanun uyarınca, Türk vatandaşlığından izinle ayrılan kişilere bir belge düzenlenmekte ve bu belge, bu kişilere, siyasi haklar dışında, Türk vatandaşlığından kaynaklanan tüm hak ve güvenceleri sağlamaktadır.

Bu belgeyle, doğumla Türk vatandaşlığını kazanmış olup da sonradan Bakanlar Kurulundan çıkma izni almak suretiyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişiler ve bunların kanuni mirasçılarının, Türkiye'de:

- ◆ İkamet,
- ◆ Seyahat,
- ◆ Çalışma,
- ◆ Yatırım,

- ◆ Ticari Faaliyet,
- ◆ Miras,
- ◆ Taşınır-Taşınmaz Mal Satın Alma, Ferağı, Kiralama ve bunun gibi konularda Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam etmeleri hükme bağlanmıştır.

ÖNERİ

Türkiye’de tüm kurumlar nezdinde geçerliliği olan yukarıda belirtilen bu belge hamili şahısların, Türkiye’deki hak ve menfaatleri, söz konusu Yasa kapsamında tam olarak güvenceye alınmış olup, vatandaşlarımızın endişesini mucip herhangi bir durum söz konusu değildir. Son zamanlarda 4112 sayılı yasanın uygulanması ve işlemlerin yavaşladığı açısından ortaya çıkan bazı yakınmaların bertaraf edilmesi amacıyla konu, ilgili kurumlarımıza intikal ettirilmiş ve söz konusu yakınmaları tümüyle bertaraf etmek amacıyla 403 sayılı Vatandaşlık Kanununda 4112 sayılı yasa ile “Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlarımız” ne kadar yabancıdır dense de, bu kişilere bir Türk vatandaşı gibi muamele edilmesi için gerekli tedbirlerin alınarak uygulamada karşılaşılan sorunların giderilmesi yoluna gidilmektedir.

Türk vatandaşlığından izinle ayrılan ve 4112 sayılı Kanunla bu Belge hamili bulunan kişilerin yeniden Türk vatandaşlığına alınmalarına engel teşkil edecek hiç bir husus bulunmamaktadır.

2.1.5. Vize Uygulaması

Seksenli yılların başlarından itibaren, başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinin tamamı, Türk vatandaşlarına vize uygulamaya başlamışlardır.

Vize uygulaması, yurt içi ve yurt dışındaki vatandaşlarımızın vize uygulayan ülkelere gidiş ve bu ülkelerden transit geçişlerini zorlaştırmış; bu ülkelerde yerleşik vatandaşlarımızın Türkiye’ye geliş-gidişlerini ve eş ve çocuklarını, aile birleştirmesi yoluyla yanlarına getirebilmelerini güçleştirmiştir.

Vize uygulamasında, Batı Avrupa ülkeleri, mütakabiliyet esasını da gözönüne almamışlardır.

Ancak, Schengen Anlaşmasının 26 Mart 1995 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İspanya, Avusturya ve Portekiz’de yasal olarak ikamet eden vatandaşlarımız, bu ülkeler arasında vizesiz seyahat etme ve söz konusu ülkelerde, yılda 3 aya kadar vizesiz ikamet etme hakkına sahip olmuşlardır.

Schengen Anlaşması uygulamasının, ziyaret, ticaret, tedavi veya diğer bir amaçla Türkiye'den Anlaşma'nın uygulandığı ülkelere gitmek isteyen vatandaşlarımızın vize taleplerinin, önceki uygulamaya göre daha uzun bir süre içinde karşılanması ve reddedilen vize taleplerinin oranının artması sonucunu da doğurduğu gözlenmektedir.

2. 1. 6. Yabancı Düşmanlığı

Her toplumda görüldüğü gibi Batı Avrupa ülkeleri toplumlarında bazı kesimlerinin, birlikte yaşadıkları azınlıkları, yabancıları geçmişte olduğu gibi bugün de, toplumlarının güç ve renk katan ayrılmaz birer parçası olarak her zaman değerlendirmedikleri; Bu aşırı uçlardaki eğilimlerin yabancılara karşı farklı din, ırk, kültüre sahip olmaları gerekçesiyle bazı siyasi kuruluşlar ve organize gruplarca da tahrik edilen ve zaman zaman işsizliğe bağlı olarak artan veya azalan bazı olumsuz davranışlar sergiledikleri bilinmektedir.

Yabancı düşmanlığından kaynaklanan şiddet olayları, yurt dışında yaşayan vatandaşlarımız arasında zaman zaman tedirginlik yaratmaktadır.

2.1.7.Sosyal Yardımlardan Yararlananların Denetlenmesi

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızdan yeterli geliri olmayanlar, buldukları ülkelerin sosyal yardım dairelerinin kira, yakacak, giyecek, yiyecek, eğitim ve benzeri hususlar için yaptıkları sosyal yardımlardan yararlanmaktadırlar. Bu yardımlara hak kazanabilmek için genel bir prensip olarak ilgilinin oturduğu konut hariç, bulunduğu ülke dışında da menkul ve gayrimenkul mal varlığı ile gelirinin bulunmaması gerekmektedir. Bu nedenle özellikle son yıllarda sosyal yardımlardan sorumlu kurumlar, bu yardımlardan yararlanan vatandaşlarımızın ülkemizde gelir ve mal varlıkları olup olmadığını araştırmaya ve olması halinde yaptıkları yardımları durdurma ve haksız yere yapılan ödemeleri faiziyle birlikte geri isteme yoluna gitmeye başlamışlardır.

Bu tür incelemelerin sadece Türk vatandaşları hakkında yapıldığına ve diğer yabancılarla Alman vatandaşları hakkında yapılmadığına dair herhangi bir kanıt yoktur. Diğer taraftan, vatandaşlarımıza yönelik uygulamalarda mevcut sözleşme hükümleri çerçevesinde işlem yapılması için ilgili kurum ve kuruluşlarımızın yönlendirilmesiyle, vatandaşlarımızın aleyhine tecelli eden bu uygulamaların vatandaşlarımızı asgari düzeyde etkilemeleri hedeflenmiştir.

2. 1. 8 Eğitim Eşitsizliği

Batı Avrupa ülkelerinde, özellikle Almanya'da bulunan vatandaşlarımızın, bu ülkelerce sağlanan eğitim olanaklarından yeterli ölçüde yararlanamadığı; temel eğitime başlayan çocukların önemli bir bölümünün zekaca geri çocuklar için

öngörülmüş olan “özel okul”lara (Sonderschule) alındığı, yüksel tahsil yapmak isteyen gençlerin ise çoğu anne-babalarının bazen ilgisizliği çoğu kez de bilinçsizliği nedeniyle orta dereceli genel eğitim kurumlarından sonra mesleki eğitime yönlendirildikleri gözlenmektedir.

Bavyera ve Baden-Württemberg eyaletlerinde Türk vatandaşlarının Eyalet Eğitim Yardımı konusunda kapsam dışı bırakılmaları, özellikle Avrupa Sosyal Şartı'nın uygulanması nedeniyle, geçtiğimiz yıllarda sık sık incelemelere konu olmuştur. Hem Bavyera hem Württemberg eyaletinde eğitim yardımı bu eyaletlerin kendi isteklerine bağlı olan ve eğitim yardımı almaya hakkı olan kişilerin yasal direktiflere göre sınırlandırılmasıyla finanse edilebilen bir yardımdır. Bundan sadece AB veya Avrupa Ekonomik Alanı ülkelerin vatandaşı olmayan kişiler etkilenmemektedir. “Eyalet Çocuk Maddesi” olarak adlandırılan maddeye göre, Bavyera ve Baden-Württemberg eyaletlerinde eğitim yardımı bu eyaletlerdeki ikamet durumu ile ilgili koşullara bağlı bulunmaktadır. Buna göre bu koşulları yerine getirmeyen Alman vatandaşları da Eyalet Eğitim Yardımı'ndan yararlanamamaktadır.

2. 1. 9. Vergi Yükümlülüğünde Eşitsizlik

Almanya mevzuatında yapılan bir değişiklikle, eşleri .Almanya'da bulunmayan Türk vatandaşları, 01.01.1986 tarihinden itibaren bekarlarla aynı vergi dilimine alınmışlardır. Yeni düzenlemeye göre, Almanya'da ikamet etmekte olan, ancak eş ve çocukları Türkiye'de bulunan vatandaşlarımız, eş ve çocukları başka ülkelerde yaşayan Alman uyruklulara göre daha fazla vergi ödemekle yükümlü kılınmışlardır.

Ancak, Gelir Vergisi Yasasının 32. maddesinde yapılan ve 01.01.1994 tarihinden itibaren geçerli olan bir değişiklikle ücret veya gelir vergisi mükelleflerinin Almanya dışında yaşayan çocukları için de vergi muafiyet hakkı doğmuştur. Bu yasal değişikliğin işsizlik sigortasından yardım alan ve kendisi için vergi muafiyeti talep ettiği çocuğu Almanya dışında ikamet eden vatandaşlarımıza olumlu etkisi olmuştur. Örneğin, işsizlik parası ödemelerinde kendilerine % 60 üzerinden hesaplanacak ödenek oranı yasanın öngördüğü % 67'ye, işsizlik yardımlarında % 53 olan ödenek oranı ise % 57'ye çıkarılmıştır.

2. 2 Vatandaşlarımızın Uyum Sorunları

Türkiye'den Almanya'ya düzenli işgücü göçü, 30 Ekim 1961 tarihinde iki ülke arasında imzalanan işgücü anlaşmasıyla başlamış ve Almanya'nın 30 Kasım 1973 tarihinde yabancı işgücü alımını durdurmasına kadar devam etmiştir.

Yabancı işgücü alımının durdurulmasından sonra geçen yıllar içinde Almanya'daki Türk nüfusunda çok önemli yapısal değişiklikler ortaya çıkmıştır.

Bu süreç içerisinde gerek çalışan Türk işgücü gerekse toplam Türk nüfusu daimi bir artış göstermiştir.

31.12.1997 tarihi itibariyle sigortalı olarak çalışan vatandaşlarımızın sayısı 562.020'dir. Aynı tarih itibariyle Almanya'da yaşayan toplam Türk nüfusu ise 2.107.426'dır.

Öte yandan Türk vatandaşlarının Almanya'daki kalış süreleri artarken, Türkiye'ye geri dönme eğilimleri önemli ölçüde azalmıştır. Bu ülkede yaşayan Türklerin yaklaşık %95'inin artık geleceklerini bu ülkede gördükleri ve daimi olarak burada kalma arzusunda oldukları söylenebilir.

Diğer önemli bir gelişme de özellikle son 20 yıllık süre içinde aile birleştirmesi yoluyla Türkiye'deki çocukların yoğun bir şekilde Almanya'ya gelmeleri ve Almanya'daki Türkler arasında doğum oranının yüksek olması nedeniyle bu ülkedeki Türk çocuklarının ve gençlerinin sayısının hızlı bir şekilde artış göstermesidir.

31.12.1997 tarihi itibariyle Almanya'daki Türk çocuklarının ve gençlerinin yaş gruplarına göre sayıları şöyledir:

TABLO-1: Almanya'da Yaşayan Türk Çocuklarının ve Gençlerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1997)

Yaş Grubu	Sayıları	Genel Türk Nüfusuna Oranı (%)
0 – 6	259.648	12,3
6 – 10	170.048	8,1
10 – 15	158.889	7,5
15 – 18	113.607	5,4
18 – 21	123.687	5,9
Toplam	825.879	39,2

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-YİH

Görüleceği üzere Almanya'da yaşayan 2 milyonu aşkın Türk nüfusunun yaklaşık % 39'unun yaşı 21'in altındadır. Toplam Türk nüfusu içinde yaşı 35'in altında olanların sayısı 1.485.917, genel Türk nüfusuna oranı ise % 70,5'dir. Yine Almanya'da yaşayan genç nesil Türk nüfusunun büyük çoğunluğu bu ülkede doğmuştur.

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın bir diğer özelliği artık buldukları toplumda ayrı bir tüketim topluluğu oluşturmalarıdır. Diğer taraftan, tüketim alışkanlıkları Türkiye'ye dayanan vatandaşlarımızın açtıkları işletmeler sadece Türkiye'ye özgü yerel özellikler taşımamaktadır. Türklerin yaklaşık yüze yakın meslek dalında faaliyet gösterdikleri tespit edilmiştir.

Özetle 1960'lı yılların başından itibaren Almanya'ya belli bir süre çalışmak ve biriktirdiği para ile ülkemize geri dönmek amacıyla gelen ve başlangıçta hemen hemen sadece çalışanlardan oluşan Türk nüfusu, bugün Almanya'da aile ortamı içinde yaşayan ve geleceklerini bu ülkede gören ve bu ülkede artık kalıcı oldukları anlaşılan genç ve dinamik bir toplum yapısı oluşturmuştur.

Ancak bütün bu olumlu gelişmelere rağmen Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızın bugün dahi çözümlenmesi gereken bir çok uyum sorunu bulunmaktadır. Bu sorunlar;

2. 2. 1. Yetişkinlerin Uyum Sorunları

* 31.12.1999 tarihi itibariyle çalışan toplam vatandaş sayısı 740.530; işsiz vatandaşlarımızın sayısı ise 171. 803'dür. Türkler arasındaki işsizlik oranı % 23, 20 'dir.

Aynı tarih itibariyle genel işsizlik oranının % 10,30 olduğunu dikkate aldığımızda Türk işsizlerin oranının çok yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Her ne kadar Türk işsizlerin mesleki eğitim düzeylerinin Alman ve diğer yabancı işsizlere göre düşük olması, kısa vadede yeniden iş bulmalarında olumsuzluk yaratan ilk engel olarak gösteriliyorsa da, burada etkili olan başka engeller de vardır: Bu engellerden bazıları;

- İşe alınmada önceliğin Almanlara ve AB üyesi ülke vatandaşlarına verilmesi,
- Bazı işverenlerin önyargılı davranarak Türk işçilerini işe almaktan kaçınmaları,
- Bir kısım Türk işsizlerinin ikamet ve çalışma izni statülerinin her yerde ve her işte çalışmalarına imkan vermemesi (özel çalışma izni eksikliği/yasal engel),
- Bir kısım Türk işsizlerinin Almancalarının yeterli olmaması veya Çalışmayı Teşvik Yasası'nın (AFG) 40. maddesinde belirtilen ücret yıllık süreyi (Wartezeit) tamamlamamış olmaları nedeniyle meslek değiştirme (Umschulung), mesleki tekamül (Fortbildung), mesleki üst eğitim (Weiterbildung) gibi mesleki eğitim tedbirlerine katılamamaları.

ÖNERİLER

Bu olumsuzlukların önlenmesinde hem ev sahibi ülkenin hem de göç veren ülkenin işbirliğinin önemli katkıları olacağı düşünülmektedir. Ev sahibi ülkenin işe girişlerde ayırıcı uygulama yapılmamasına yönelik çaba harcaması, AB Ortaklık Hukukundan doğan haklara riayet edilmesi, özel çalışma izninin verilmesinde esneklik getirilmesine yönelik çalışmalar önemli yarar sağlayacaktır.

Diğer taraftan, mesleki eğitim tedbirlerine katılmak isteyen Türk işsizlere yardımcı olunmalı (üç yıllık bekleme süresinin uygulanmasında kişinin özel durumuna göre esneklik getirilmelidir) ve gerektiğinde Almancası yetersiz olan işsizlere eğitim tedbirleri öncesinde veya eğitim tedbirlerine paralel olarak Almancalarını geliştirme imkanı verilmelidir.

Özellikle, 25-45 yaşları arasındaki yabancı işsizlerin mesleki niteliklerinin artırılmasını amaçlayan ve Alman Çalışma ve Sosyal Düzen Bakanlığınca da desteklenen "Pro-Qualifizierung" isimli Köln'deki Model Proje'nin Almanya genelinde yaygınlaştırılması, yabancı işsizlerin işsizlik oranlarının düşürülmesi yanında bu işsizlerin ve aile bireylerinin Alman toplumuna uyumlarına da çok önemli katkılar sağlayacaktır.

* Aile birleştirilmesi çerçevesinde Almanya'ya gelen genç yaştaki eşlerin önemli bir bölümü, birinci nesil Türk vatandaşlarına kıyasla ülkemizde daha uzun süre eğitim görmüşlerdir. Bu nedenle gerek lisan, gerekse meslek öğrenme istek ve yetenekleri oldukça yüksektir. Bu genç insanların bir an evvel Alman iş piyasasının gereksinimlerine cevap verecek şekilde yönlendirilmeleri ve yetiştirilmeleri Alman ekonomisinin de yararına olacaktır.

Çalışmayı Teşvik Yasası'nın (AFG) 62. maddesi uyarınca Alman asıllı göçmenlere Almanya'ya geldiklerinde dil ve meslek kursları gibi bazı uyum tedbirleri sunulmaktadır. Benzer uyum tedbirlerinin aile birleştirilmesi çerçevesinde Almanya'ya gelen Türk eşlere de sunulması, bu kişilerin Alman toplumu ile kuracakları ilişkiyi olumlu yönde etkileyecek ve ileride iş piyasasına girmelerini kolaylaştıracaktır.

Bu sorunun çözümüne katkıda bulunacak olan bir Model Proje 1 Ekim 1996 tarihinden itibaren Berlin'de uygulamaya konulmuştur. Aile birleştirilmesi çerçevesinde eşlerinin yanlarına gelmiş olan yabancı kadınlara 6 ay Almanca, daha sonra 12 ay büro hizmetleri dalında meslek eğitimi ve staj olmak üzere toplam 18 ay süren bir eğitimin verildiği bu model projeye vatandaşlarımız büyük ilgi göstermişlerdir.

2. 2. 2. Türk Çocuklarının ve Gençlerinin Uyum Sorunları

Almanya'ya aile birleştirmesi çerçevesinde sonradan gelen ikinci kuşak ile orada doğup büyüyen üçüncü kuşak gençlerimizin uyum sorunlarının çözümlenmesinde gerek Alman makamlarının gerekse Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı başta olmak üzere ilgili Bakanlıklar ile görev verilmiş diğer kurum ve kuruluşların tüm gayretlerine rağmen, çocuklarımızın ve gençlerimizin bir çoğunun dün olduğu gibi bugün de çeşitli uyum sorunları vardır.

Almanya'da 1996/97 öğretim yılı itibarıyla çeşitli okullara devam eden Türk öğrencilerinin sayısı şöyledir:

TABLO-2: Almanya'da Türk Öğrencilerin Devam Ettikleri Okullar (1996/1997)

Okul Türü	Öğrenci Sayısı
Okul Öncesi Sınıflar (Vorklassen)	3.567
İlk Öğrenime Hazırlık Eğitimi (Schulkindergarten)	5.439
İlkokullar (Grundschulen)	169.990
Temel Eğitim Okulları (Hauptschulen)	101.882
Değişik Dallarda Eğitim Veren Okullar (Schularten mit mehreren Bildungsgängen)	1.038
Ortaokullar (Realschulen)	30.098
Liseler (Gymnasien)	22.488
Karma Okullar / Özel Waldorf Okulları (Gesamtschulen / Frei Waldorfschulen)	30.825
Akşam Okulları ve Yetişkinler için Liseler (Abendschulen und Kollegs)	2.825
Özürlüler Okulu (Sonderschule)	24.493
Meslek Okulları (Berufsschulen)	98.839
TOPLAM	491.484

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-YİH

Almanya'daki çocuklarımızın ve gençlerimizin uyumlarını olumsuz yönde etkileyen nedenler aşağıda özetlenmektedir:

2. 2. 3. Aileden Kaynaklanan Sorunlar

* Çocukların ileri yaşlarda Almanya'ya getirilmesi,

* Bir kısım ailelerin, çocuklarının genel ve mesleki eğitimlerine gereken özeni göstermemeleri; özellikle kız çocuklarının zorunlu temel eğitim yaşını (16) tamamlamalarını müteakip eğitimden alınmaları ve erken yaşta evlenmeye yönlendirilmeleri,

* Çocuklar ile ana babaları arasında ortaya çıkan kuşak çatışması,

* Bazı ailelerin, çocuklarının bir an önce çalışma hayatına atılarak aile bütçesine katkı sağlamaları yönündeki tutumları,

* Bazı ebeveynlerin Almanya'daki eğitim sistemi ve eğitim olanakları ile iş piyasası hakkında yeterli bilgiye sahibi olmamaları,

* Bazı ailelerin, Alman toplumu ile ilişki kurmaktaki çekingenlikleri,

* Ailelerin bir kısmının bilgi ve kültür birikimleri itibariyle gerek Türkiye'deki gerekse Almanya'daki birçok alanda (ekonomik, sosyal, teknolojik, kültürel) meydana gelen değişme ve gelişmeyi gerektiği gibi değerlendirememeleri ve bunun sonucu olarak da çocuklarının geleceği konusunda sağlıklı karar verememeleri.

2. 2. 4. Almanya'daki Fiziki Durumun Yetersizliğinden, Alman Toplumundan ve Uygulamalardan Kaynaklanan Sorunlar

* Konut yetersizliği: yabancılar ve o arada kalabalık ailesi olan vatandaşlarımızın bir çoğu konut sıkıntısı çekmekte, gelir düzeylerinin düşük olması yüzünden aile nüfusuna oranla alan ve donanım açısından yetersiz olan konutlarda oturmakta; bu durum da çocukların eğitimdeki başarısını olumsuz yönde etkilemektedir.

* Yabancı çocukların okul öncesi eğitimleri için henüz yeterli sayıda eğitim yeri kapasitesi yaratılamamış olması (çocuk yuvası, kreş vb.),

* Genelde öğrenmede güçlük çekenler ile özürülülerin (zihinsel veya bedensel) devam etmekte olduğu özürülüler okuluna (Sonderschule) gidecek çocukları belirlemek için uygulanan genel testlerin Türk çocuklarının yeteneklerini saptamak

açısından uygun olmaması nedeniyle gitmesi gerekli olanlardan fazla Türk çocuğunun bu okullara yığılması,

* Alman toplumunun kültür farkından kaynaklanan yabancıları kabul etme ve onlarla ilişki kurma konusundaki mesafeli tutumu ve buna paralel olarak Türk ailelerin gettolaşarak bir arada yaşamaları nedeniyle çocukların okul öncesi dönemde Alman toplumundan uzakta yaşamak zorunda kalmaları (dil ve kültür eksikliği),

* Özellikle son yıllarda olağanüstü artış gösteren yabancı aleyhtarı eylem ve saldırıların, yabancılar ve o arada vatandaşlarımız arasında endişe, kaygı ve korku yaratması,

* Temel eğitimdeki yabancı çocuklarının başarı oranlarının artırılmasına ilişkin tedbirlerin yeterli olmaması,

* Bazı Alman işverenlerinin çıraklık eğitim yeri verilmesinde yabancılar karşı önyargılı olmaları nedeniyle tercihlerini Almanlara ve AB üyesi ülke vatandaşları lehine kullanmaları,

* Özellikle iki Almanya'nın birleşmesinden sonra yabancıların ve o arada vatandaşlarımızın toplumsal ve mesleki yönden uyumlarının sağlanması için ayrılmış olan ödeneklerde daimi kısıtlamaya gidilmiş olması.

2. 2. 5. Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar

* Almanya'da yüksek öğrenim görmek isteyen gençlerimiz, yüksek öğretim kurumlarına girişte "kontenjan" engeliyle karşılaşmaktadırlar.

Alman Yüksek Öğrenim Çerçeve Yasası'na göre, Almanya'da, gençlerin yüksek öğretim kurumlarına alınmalarında Birlik üyesi ülkelerin uyruğunda olan gençlerle, Birlik dışındaki ülkelerin gençleri arasında ayırım söz konusu olmakta; bu kurumlara Birlik üyesi ülkelerin gençleri, Alman gençleri ile eşit koşullarda kabul edilirken; Türk gençleri, bu kurumlara ilk ve orta öğrenimlerini Almanya'da yapıp yapmadıklarına bakılmaksızın Birlik dışındaki ülkelerin vatandaşları için ayrılan % 6-8 oranındaki "kontenjan" çerçevesinde alınmaktadırlar.

Diğer taraftan, Alman makamlarınca, Almanya'da yaşayan ve yüksek öğrenim görmek isteyen Türk gençlerinin Alman gençleriyle eşit eğitim imkanlarına sahip oldukları belirtilmekte ve meslek okullarına devam şansları olmasa da diğer okullarda da nitelikli bir eğitim alabilecekleri vurgulanmaktadır. Almanya'da giriş koşulu olarak belirli bir not ortalaması (Numerus Clausus) olmayan tüm branşlar için AB ülkelerinin ve üçüncü ülkelerin vatandaşları eşit haklara sahip bulunmaktadır. Bu nedenle Almanya'da büyümüş Türk gençleri doğal olarak "Numerus Clausus" bölümlerine girerken Alman gençleriyle aynı şansa sahiptirler.

* Almanya'da öğrenim gören gençlerimizden, ayrıca, Eğitim Teşvik Yasası (BAFÖG) çerçevesinde, orta ve yüksek öğretim kurumlarına devam eden öğrenciler için sağlanan "burs" ve "kredi" olanaklarından yararlanabilmeleri için Birlik üyesi ülke vatandaşı gençler ve Alman gençlere kıyasla özel koşulların yerine getirilmiş olması istenmektedir. Bu konuda, Türk öğrencilerinin hukuki statüsü, AB ülkelerinden gelen öğrencilerinkinden farklı olmakla birlikte ayrıcalıklı AB üyesi ülkelere gelmeyen diğer öğrenciler gibi, Almanya'daki Türk öğrenciler, Federal Eğitim Destek Kanunu'nun (BAFÖG) 8. Maddesinin 2. Fıkrasındaki koşulları yerine getirdikleri takdirde eğitimleri için maddi destek almaktadırlar. BAFÖG'ün yabancıların desteklenmesi ile ilgili hükümleri Avrupa Birliği'nin veya Ortaklık Anlaşması'nın hükümlerine aykırı değildir.

Yine meslek eğitimi gören gençlerimiz, Alman İş Teşvik Yasası'nın (AFG), "Meslek Eğitiminin Teşviki" başlıklı 40. maddesi uyarınca Federal Çalışma Kurumu'na sağlanan parasal yardımlardan bazı özel koşulları yerine getirmek (yardımın başlama tarihinden önceki son beş yılda Almanya'da ikamet etmiş veya çalışmış olması veya anne ve/veya babasının yardımın başlama tarihinden önceki son altı yıl içinde toplam olarak üç yıl süreyle Almanya'da ikamet etmiş ve çalışmış olmak) suretiyle de yararlanabilmektedirler.

* Almanya'da yüksek öğrenim gören gençlerimizin, bazı meslek dallarında örneğin "tıp doktorluğu", "diş hekimliği" dallarında, gerek serbest ve gerekse bir işyerine bağlı olarak çalışmalarına izin verilmemekte; hukuk, iktisat, politika, bilim ve diğer sosyal bilimler öğrenimi görmüş gençlerimiz ise, yabancı uyruklu olmaları nedeniyle kamu görevlerinde, "memur" statüsünde çalıştırılmamakta; serbest avukatlık da yapamamaktadırlar.

* Almanya'da meslek eğitimi gören işçi, müstahdem, ticari temsilci veya memur olarak çalışanlara, askerlik nedeniyle iş ilişkisinin askıya alınması suretiyle iş yeri güvencesi sağlayan "Alman İşyerini Koruma Yasası" Federal İş Mahkemesi'nin, Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın 05.10.1969 tarih, 95/69 sayılı "görüş" niteliğindeki kararına dayanarak aldığı 05.12.1969 tarihli kararıyla, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin Almanya'da yaşayan vatandaşlarına da uygulanmakta; ancak Türk vatandaşlarına henüz uygulanmamaktadır.

2. 2. 6. Türk Çocuklarının ve Gençlerinin Alman Toplumuna Uyumunun Önemi ve Bu Konuda Alınabilecek Önlemler

Türkiye dünyadaki uyum (entegrasyon) kavramına da paralel bir anlayışla, bu kavramı, "yabancıların öz benliklerini ve ulusal kültürlerini koruyarak, içinde yaşadıkları yabancı toplumların yaşamına uyum sağlamaları" şeklinde tanımlamaktadır.

İstatistiklere göre büyük çoğunluğu Almanya'da doğup büyüyen ve bu ülkeyi birinci anavatan olarak tanıyan Türk çocuklarının hemen hemen tamamı gelecekteki yaşamlarını da Almanya'da sürdüreceklerinden, onların her seviyedeki eğitimleri uyum açısından büyük önem taşımaktadır.

Yeni yetişen bu gençlerimizin içinde yaşadığı toplumda hak ve görevlerini bilen, karşılaştıkları sorunların üstesinden gelebilen insanlar olarak toplumda yerlerini alabilmeleri için, eğitim olayının daha başından itibaren kendilerine sunulan olanakları tam bilmeleri ve bunlardan en üst düzeyde yararlanmaları gerekmektedir.

Eğitimden yoksun olan veya eğitimini yarıda bırakan gençlerimizin gelecekteki gerek meslek gerekse sosyal yaşamları büyük güçlükler içerisinde geçecek ve bunların gerek Almanya'da gerekse ileride kesin dönüş yapmaları halinde ülkemizde topluma uyumları büyük sorunlar yaratacaktır.

Onun için Almanya'daki çocuklarımızın ve gençlerimizin içinde buldukları topluma uyumları için şu önlemlerin alınmasında veya bu yönde alınmış olan önlemlerin yaygınlaştırılarak devam ettirilmesinde yarar görülmektedir:

ÖNERİLER

* İstisnasız bütün Türk çocuklarına 3 yaşından itibaren çocuk yuvalarına gitme olanağı sağlanmalıdır,

* Türk ve Alman toplumlarının sıklıkla bir araya gelmeleri sosyal ve kültürel etkinliklere birlikte katılmaları suretiyle kaynaşmaları yönündeki girişimler artırılmalı ve teşvik edilmelidir (Yabancılar Günü, Kermesler, Bayramlar, Spor v.b.),

* Türk velilerin derneklerine, hatta gerektiğinde evlerine gidilerek, çocuklarının eğitimini engelleyecek özel sorunlarının çözümünde kendilerine yardımcı olunması yönündeki çalışmalar yoğunlaştırılarak yaygınlaştırılmalı ve onlara ayrıca Almanya'daki eğitim sistemi ve iş piyasası hakkında bilgi verilmelidir,

* Özürlüler okuluna (Sonderschule) gönderilen öğrencileri belirlerken Türk çocuklarının Almanca'yı iyi bilmemeleri veya uyumsuz görünmeleri bir ölçü olmamalı; uygulanan testlerde bu çocukların özel durumları dikkate alınmalıdır,

Bu doğrultuda, özel eğitime muhtaç çocuklar için hazırlanan testlerin Türk çocuklarına uygun olması ve bu sınavlara Türk öğretmenlerinin de katılımının sağlanması yararlı olacaktır,

* Tam uyum için yetenekleri ölçüsünde başarabilecekleri her düzeydeki okula devam etmelerinin ve akabinde bir meslek öğrenmelerinin ilk şart olduğu dikkate alınarak, Türk çocukları daha etkin bir şekilde teşvik edilmelidir,

* Gerek genel, gerekse mesleki eğitimde bazı derslerde güçlük çeken öğrencilere sunulan ev ödevlerinde yardım kursu ve/veya mesleki eğitime paralel eğitim teşvik kursları yaygınlaştırılmalı; bu yönde kendi gayretleriyle kurslar düzenlemekte olan Türk dernek ve kuruluşlarına İşsizlere İş Yaratma Önlemleri (ABM) çerçevesinde sağlanan öğretmen takviyesi yaygınlaştırılarak devam ettirilmeli ve bu gibi girişimler ayrıca maddi yönden de desteklenmelidir,

* Türk çocukları ve gençlerinin genel ve mesleki eğitimleri ile yüksek öğrenimlerinde ve işe alınmalarında kendilerine engel teşkil eden düzenlemeler, kısıtlamalar ve ayırıcı uygulamaların (AFG 40; BAFÖG, Birlik Hukukundan Doğan Hakların Doğrudan Tanınmaması) ortadan kaldırılması için çalışmalar yapılmalıdır,

* İşlediği herhangi bir suçtan dolayı sınırdışı edilme durumu sözkonusu olan Türk gençlerinin sınırdışı edilmesi anlayışı yerine bu çocuklara içinde buldukları topluma uyumları için rehabilitasyon çalışmaları yapılmasının daha çağdaş bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir.

* Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Almanya'daki birimlerinin 1987 yılından beri ilgili tüm Alman makamları ve kuruluşları ile işbirliği içinde yürütmekte oldukları "Gençleri Meslek Eğitime Yönlendirme Projesi" çerçevesindeki çalışmalardan memnuniyet verici sonuçlar alındığı izlenilmektedir. Bu çalışmalar artırılarak sürdürülmelidir.

* Karşılıklı diyaloga Türk-Alman dostluğunu geliştirmek ve öncelikle Kuzey Ren Vestfalya Eyaletinde yaşayan Türk vatandaşlarının eğitim, ekonomik ve sosyo-kültürel sorunlarına çözüm getirmek amacıyla CDU-CSU parti ileri gelenleri ve birçok Alman milletvekillerinin de katılımlarıyla 1997 yılı Aralık ayında Bonn'da gerçekleştirilen "Alman-Türk Forumu/Deutsch-Türkisches Forum" gibi oluşumlar memnuniyetle karşılanmaktadır.

* Yine ilgili Türk ve Alman makamları ve kuruluşları ile işbirliği içinde Almanya'da yaşayan gençlerimizin;

- Türkçe ve Türk Kültürü bilgisi ve okul dışı eğitimlerine,
- Mesleğe hazırlanmalarına ve istihdamlarına,
- Aile ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde düzenlenmesine ve
- Sigara, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı gibi zararlı alışkanlıklardan korunmalarına ve boş zamanlarını değerlendirmelerine

yardımcı olmak ve bu suretle onların eğitim, ekonomik, sosyal ve kültürel seviyelerini daha da güçlendirerek; kötü alışkanlıklardan arınmış, boş zamanlarını

yararlı bir şekilde değerlendiren, kendine güvenen, gerek Türk gerekse Alman kültürünü iyi öğrenmiş, çağdaş ve dışa açık birer insan olarak yetişmelerine katkıda bulunmak amacıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca hazırlanmış olan “Türk Gençlerini Aydınlatma ve Yönlendirme Projesi” anılan bakanlığın Almanya’daki bütün birimlerince 1 Kasım 1997 tarihinden itibaren uygulamaya konulmuştur.

* Türkiye’ye geri dönen vatandaşlarımızın ülkemize uyum sağlayabilmelerine destek olmak amacıyla 1988 yılında Alman Ekonomik Enstitüsü bünyesinde, Alman Çalışma ve Sosyal Düzen Bakanlığı ve Alman Sanayicilerinin desteği ile Köln şehrinde kurulmuş olan Mesleki Niteliği ve Girişimciliği Geliştirerek Reintegrasyonu Destekleme Kurumu (KFR/Koordinierungsstelle zur Förderung der Reintegration durch Qualifizierung und Existenzgründung gemeinnützige GmbH), Alman sanayi kuruluşlarından sağladığı personel ve teçhizat desteği ile Türkiye’de işletmeler üstü eğitim merkezleri kurmuş ve ülkemizde ikili meslek eğitiminin (dual sistem) yerleşip yaygınlaşmasına yardımcı olmuştur.

SONUÇ OLARAK, 1960’lı yılların başından itibaren, o zamanki tabiriyle "Misafir İşçi" statüsünde Almanya’ya gelen ve Alman ekonomisinin bugünkü düzeye ulaşmasında büyük emekleri geçen 1. kuşak Türk işgücü, şimdi yerini, yaklaşık % 70’inin yaşı 35’in altında olan genç ve dinamik, kalıcı bir Türk toplumuna bırakmaktadır. Aralık 1999 sonu itibariyle 2.110.223 'e ulaşan Türk nüfusu, artık Almanya'nın bir parçası haline gelmiştir.

Uyum konusunda eskiye oranla bir hayli mesafe katedilmiştir. Her kademedeki okullarda Türk öğrenci sayısında artış görülmektedir. Halen yaklaşık 22.488 gencimiz liseye; 20.631 gencimiz de üniversiteye ve yüksek okullara devam etmektedir. 1996 / 97 öğretim yılı itibariyle 98.839 gencimiz meslek okullarına devam etmekte olup, bunlardan 47.568’i çıraklık eğitim görmektedir.

Diğer taraftan okulunu bitirdikten sonra meslek eğitimini tamamlayarak kalfa ve usta unvanıyla çalışma hayatına atılan; böylece hem çalıştığı işyerinde hem de arkadaş çevresinde kendisine iyi bir yer edinen gençlerimizin sayısı da hızla artmaktadır.

Bir diğer önemli gelişme de Almanya’da yetişen ve gördükleri eğitim, edindikleri bilgi ve beceriler sayesinde, bu ülkede bilim, sanat, mal ve hizmet üreten Türk girişimcileri, akademisyenleri ve sanatçıların ortaya çıkmasıdır.

Almanya’daki genç Türk nüfusunun uyum sorunları çözümlendikçe, yukarıda belirtilen olumlu gelişmelerin daha da hızlanacağı muhakkaktır. Bu konuda ilgili her makama ve kuruluşa büyük görevler düşmektedir.

3. YURT DIŞINDAKİ VATANDAŞLARA YÖNELİK EĞİTİM HİZMETLERİ

3.1. Halen Yurt Dışında Bulunan Vatandaşlarımızın Çocuklarının Eğitim ve Öğretimine İlişkin Hizmetler

Yurt dışındaki çocuklarımızın buldukları ülkenin eğitim sistemine uyumlarını sağlamak ve ulusal kültürümüzle olan bağlarını korumak amacıyla haftada iki ile beş saat arasında değişen Türkçe, Türk Kültürü, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin, öğleden önce ve mecburi dersler arasında okutulması yönündeki çalışmalar devam etmektedir.

Yurt dışında bulunan Türk çocuklarının eğitim-öğretimi ile ilgili ders kitapları ile araç ve gereç ihtiyaçları her yıl eğitim müşavirlikleri ve ataşeliklerinin istekleri doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığınca gönderilmektedir.

Yurt dışından dönen öğrencilerin almış oldukları diploma ve belgelerin denkliklerinin yurt dışında eğitim müşavirlik ve ataşelikleri, yurt içinde ise İl Milli Eğitim Müdürlüklerince yapılmasıyla işlemler kolaylaşmıştır.

Türkçe-Türk Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerini vermek üzere Türkiye'den öğretmen gönderilmekte olup, çocuklarımızın yoğun olarak devam ettiği yurt dışındaki anaokullarında Milli Eğitim Bakanlığınca Türk eğitimcilerin görevlendirilmesine başlanmıştır. Ayrıca, yurt dışındaki üniversitelerin Türkoloji Kürsülerinde ders verecek okutmanlar da anılan Bakanlık tarafından görevlendirilmektedir.

Yurt dışında bulunan çocuklarımızın eğitim-öğretiminde görevli Türk ve yabancı uyruklu öğretmenlere yaz tatillerinde Türkiye'de hizmet içi eğitim kursları düzenlenmektedir.

Almanya, Kuzey Ren Westfalya Eyaleti Kültür Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği içinde yurt dışındaki çocuklarımız için Türkçe-Türk Kültürü ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları yazım çalışmaları devam etmektedir. Yazımı tamamlayan kitaplar hizmete sunulmaya başlanmıştır.

Yurt dışında halen çalışmakta olan vatandaşlarımızdan ortaokul mezunu olanların veya liselere bir süre devam ederek ayrılanların lise öğrenimlerini bitirerek, yüksek öğretim programlarına geçişlerini sağlamak amacıyla yurt dışında “Açık Öğretim Lisesini Bitirme Sınavları”, Anadolu Üniversitesi ile ortaklaşa yapılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığınca vatandaşlarımıza sunulan bu hizmetlerin yanı sıra çocuklarının eğitim ve öğretimiyle ilgili çeşitli sorunlarında yurt içinde Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Müdürlüklerine, yurt dışında ise Konsolosluklarımıza, Eğitim Müşavirlikleri ve Eğitim Ataşeliklerimize müracaatları gerekmektedir.

TABLO-3: Yurt Dışında Örgün Eğitim Kurumlarındaki Türk Öğrenci Sayısı
(1999-2000 Öğretim Yılı)

ÜLKELER	TOPLAM	OKUL ÖNCESİ	İLK ÖĞRETİM	ORTA ÖĞRETİM	ÖZEL EĞİTİM OKULLARI	MESLEKİ ÖĞRETİM
ALMANYA	560 563	73 767	281 462	85 987	24 249	95 098
HOLLANDA	72 337	-	48 637	11 900	4 000	7 800
BELÇİKA	44 100	7 950	15 800	15 300	1 550	3 500
FRANSA	90 633	19 204	59 924	4. 294	1 648	5 563
DANİMARKA	17 740	6 000	9 728	442	157	1 413
AVUSTURYA	35 052	5 500	21 592	768	1 580	5 612
AVUSTRALYA	4 414	-	2 566	1 819	29	-
İNGİLTERE	5 646	1 012	2 858	281	-	1 495
İSVEÇ	12 897	4 065	6 820	1 965	47	-
İSVİÇRE	23 713	3 488	1 5 527	479	2 394	1 825
TOPLAM	867 095	120 986	464 914	123 235	35 654	122 306

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-YİH

1999-2000 öğretim yılında; Okul öncesinde 120 986, ilköğretimde 464 914, ortaöğretimde 123 235, özel eğitim okullarında 35 654 ve mesleki öğretimde 122 306 olmak üzere toplam 867 095 öğrenci öğrenim görmüştür.

Almanya'da 465, Belçika'da 97, Fransa'da 182, İsviçre'de 49, İngiltere'de 13, Avusturya'da 2, Batı Trakya'da 16, Suudi Arabistan'da 74, İran'da 3, Libya'da 17, KKTC'de 55, Gürcistan'da 2 olmak üzere toplam 975 öğretmen görev yapmaktadır.

4. YURT DIŞINDA YAŞAYAN VATANDAŞLAR VE SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ

4.1. Yurt Dışındaki Vatandaşlarımızın Sorunları Ve Çözüm Önerileri

4.1.1. Sözel İletişim Becerisi

Yapılan araştırmalar yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın öncelikle buldukları ülke vatandaşlarıyla üst düzeyde sözel iletişim kurmakta zorlandıklarını göstermektedir. Bunun temelinde bulunulan ülkenin dilini iyi kullanamama ve konuşulanları iyi anlayamama bulunmaktadır. Vatandaşlarımızın önemli bir kısmı her ne kadar komşuluk ilişkilerinde ve alışverişlerde kısaca günlük yaşamda belli bir düzeyde iletişim kurabilmekteyseler de kendilerini ifade edebilme, mesleki gelişimlerini sağlayabilme açısından yabancı dili tam olarak işlevsel biçimde kullanmakta hala güçlük çekmektedirler.

Bu sorunun temel nedenleri arasında ;

- Vatandaşlarımızın yabancılarla bütünleşmek istememeleri ve çekingenlik duymaları,

- Ağırlıklı olarak Türklerden oluşan bir sosyal ilişkiler ağı içinde yer alma eğiliminde olmaları,

- Çoğunlukla yaptıkları işlerin nitelikli işler olmaması nedeniyle iş ortamlarında yabancı dili daha iyi kullanma yönünde bir motivasyondan yoksun olmaları (ancak dili iyi bilenlerin önemli bir kısmı bunu işyerinde öğrenmektedirler) yer almaktadır.

- Bu sorunların aşılabilmesi için gerek Türk gerekse yabancı ülke yetkililerinin gönüllü kuruluşların hızlı bir biçimde ve “aktif öğrenme modeli” doğrultusunda dil kursları düzenlemelerinde; bu kurslara katılımı zorunlu tutmalarında; düzenlenen kursların “etkililik değerlendirmeleri”ni periyodik olarak yapmalarında yarar vardır.

4. 1. 2. Sosyal İlişkiler Ağı

Ağırlıklı olarak kendi ülkesinden olan, aynı dili konuştuğu insanlarla iletişim kurma eğilimi hala güçlüdür. Bulunulan ülke vatandaşlarıyla görüşmeler komşuluk ve işyeri arkadaşlıkları şeklinde olmaktadır.

İşyeri arkadaşlıkları çoğunlukla komşuluk ilişkilerinin de önüne geçmektedir. Komşuluk ilişkilerinin zayıf olmasının önemli bir nedeni henüz ailenin tam olarak bütünleşememiş olması; başka bir deyişle ailenin tüm üyelerinin bir arada olmamasıdır. Bu durum ailece komşuluk ilişkilerini sürdürme yönündeki eğilimi engellemektedir.

- Ayrıca ekonomik gerekçelerle (maddi durumunu düzeltmek gibi) yurt dışında bulunuyor olmak iş ortamındaki ilişkilere ağırlık vermeye yönelmektedir.

- Çalışma saatleri dışındaki zamanın olabildiğince aile üyeleri, akrabalar ve Türklerle geçirilmesi yönünde belirgin bir tercih söz konusudur.

- Konut tercihleri de bu doğrultudadır. Başka bir deyişle çoğunlukla Türklerin yoğun olduğu mahallelerde ve konutlarda oturulduğu gözlenmektedir.

- Yabancı bir kültürden etkilenmekten, öz değerlerini yitirmekten, özellikle de olumsuz faktörlere karşı örselenir olmaktan korkmaktadırlar. Bu korkunun ve yukarıda belirtilen diğer nedenlerin de etkisiyle daha içe kapanır olmaktadır. Başka bir deyişle yabancılarla komşuluk ve arkadaşlık bağlarını olabildiğince sınırlı tutmakta; bunun yerine Türklerle ilişkilerini güçlendirmeye, korumaya çalışmaktadırlar.

Bütün bunlar içinde bulunulan kültüre yabancılaşmaya yol açmaktadır. Yabancılaşma ise yalnızlık duygularını güçlendirmekte pek çok psikosomatik ve psikolojik soruna yol açmaktadır.

Belirtilen güçlüklerin aşılabilmesi için yapılması gerekenler ise şunlardır :

- Gönüllü kuruluşlarca (Türk ve yabancı) ortak programlar düzenlenmesine hız verilmelidir.

- Bu programlar gezi, spor, eğlence (yarışma, vb.), bilgi ve beceri edinme (dil kursları, vb) amaçlı olabileceği gibi söyleşiler düzenlemek gibi kaynaştırıcı, duygusal rahatlık sağlamaya yönelik olabilir.

- Türklerin yoğun olduğu semtlerde toplum merkezleri, halk eğitim merkezleri aracılığıyla kaynaştırma programları düzenlenmelidir.

- Özellikle işçilerin bağlı oldukları sendikaların bu tür programlara daha ağırlıklı yer vermeleri sağlanmalıdır.

4. 1. 3 Sağlık

Farklı kültür ve dine bağlı bir ülkede bulunmak kişiyi ister istemez o ülkenin değer sistemlerinden etkilenmeye açık kılmaktadır. Vatandaşlarımız bir yandan

geleneklerini korumaya, sürdürmeye çalışırken diğer yandan gelişmiş bir endüstri düzeninin zorunlu kıldığı akılcı, dikkatli ve yazılı talimatı esas alan davranış tarzından yoksun oldukları için uyum yapmakta zorlanmaktadırlar.

Öte yandan, vatandaşlarımızın çoğu kez ağır ve tehlikeli işlerde çalışmaları nedeniyle iş kazalarına uğrama riskleri büyüktür. Buldukları yabancı ülkenin dilini hâlâ etkin biçimde kullanamadıkları için iyi eğitilebilme şansları nispeten düşüktür; Uyarı işaretlerini anlamakta güçlük çekmektedirler. Dolayısıyla iş deneyimlerinin yetersizliği onları iş kazalarına uğrama açısından çok daha şanssız kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yurt dışındaki vatandaşlarımız arasında iş kazası nedeniyle sakatlananlar oldukça fazladır.

- Ayrıca ekonomik koşullarını daha da iyileştirmeye çalışmak, memleketinde yatırım yapmaya ve akrabalarına ekonomik açıdan yardım etmeye yönelmek de yıllar geçtikçe tükenmişlik duygularının (burnout sendromu) güçlenmesine yol açabilir. İş doyumunun olmayışı, dikkatin para kazanmaya odaklanmasına neden olmaktadır.

- Bunların yanı sıra güç koşullarda edinilen kıt kaynaklarla çok çeşitli ve etkileyici ürünlere ulaşmaktaki güçlük, ideallerle olanaklar arasındaki uçurum da büyük ölçüde örseleyicidir.

- Aile üyelerinin bir kısmından ister istemez ayrı kalmak da özlem duygularını artırmaktadır. Bütün bunlara ek olarak yabancı düşmanlığının giderek güçlendiği pek çok gelişmiş Batılı ülkede vatandaşlarımızın açık hedef haline dönüştüğü de gözlenmektedir. Kundaklama eylemlerinin giderek arttığı çeşitli ülkelerde vatandaşlarımız ve aileleri can güvenliklerinin tehdit altında olduğunu hissetmektedirler.

Belirtilen bütün bu güçlükler nedeniyle vatandaşlarımızda kaygı bozuklukları (sosyal fobi yaygın anksiyete vb.), depresyon, tükenmişlik sendromu, intihar düşünceleri, paranoid bozukluklar, psikosomatik bozukluklar kendini göstermektedir.

Nevrozlardan psikozlara dek uzanan geniş bir yelpazede ruhsal bozukluklar sergileyen vatandaşlarımız tedaviye yönelmekte çoğu kez gecikmektedirler. Gecikmelerinin temel nedenleri arasında ağır çalışma koşulları nedeniyle zaman bulamama, sağlık – hastalık bilincinin yeterli olmayışı, hasta oldukları anlaşılacak olursa özellikle iş yerlerinde ciddi sıkıntılarla (iş kaybı, damgalanma gibi) karşılaşacakları kaygısı, yabancı dili kullanarak sözel iletişim kurma becerilerinin yeterince gelişmiş olmayışı sayılabilir.

Bu tür sıkıntıların aşılabilmesi için yapılması gerekenlerin başında sosyal destek sistemlerini güçlendirmek gelmektedir. Sosyal destek sistemleri (aile üyeleri, akraba, arkadaş, profesyonel kuruluşlar) güçlü olan bireylerin ruh sağlıklarını koruyabildikleri; eğer hastalanmışlarsa hasta kaldıkları sürenin kısalabildiği;

dolayısıyla uygulanan tedaviye olumlu yanıt verdikleri, yeni koşullara sağlıklı biçimde uyum yapabilme becerilerinin arttığı bilinmektedir.

Sosyal desteğin sendika yetkililerini de kapsayan geniş bir ilişkiler ağı içinde sunulabileceği dikkate alınırsa gerek aile üyeleri, akraba ve arkadaşların (komşular da dahil olmak üzere) gerekse yabancı ve Türk profesyonel kuruluşların hatta gönüllü örgütlenmelerin etkili ve hızlı sosyal destek sunma yönünde bilinçlendirilmeleri gereği açığa çıkacaktır.

Bunun için de sosyal hizmet uzmanı, psikiyatrist, eğitimci, psikolog, hemşire, uğraşı terapistinin yer aldığı çok disiplinli ekip çalışmasının yapılması zorunludur.

4. 1. 4. Çocukların Yaşadıkları Sorunlar

Özellikle aile birleşimleri sonucu yabancı ülkeye yeni giden çocuklar hem içinde yer aldıkları kültürü özümseyerek, farklı değer sistemlerine uyum sağlamaya çalışırken hem de ailedeki egemen değer sistemine çok aykırı düşmemek için yoğun çaba harcamaktadırlar. Bu çabaların yanı sıra okulda yeni bilgileri ana dillerinden çok farklı bir dilden özümsemeye yönelmektedirler. Ancak; çoğu kez okulda öğretilenleri kavramakta, özümsemekte ve kendilerini ifade etmekte başarısız kalmaktadırlar. ***Bu ise, onların öğrenme engelli oldukları kanısına yol açabilmekte pek çok Türk çocuğu ve genci özel okullarda zeka geriliği, uyum bozuklukları varmışcasına farklı bir eğitim görmektedirler.*** Bu konuda ortaklaşa projeler geliştirilmesi gereklidir.

Geliştirilecek projelerde çocuk ve gençlerin okuldaki uyum güçlüklerini ve başarısızlıklarını en aza indirmek için kaynaştırma programlarına öncelik verilmesi gereklidir. Bu amaçla özellikle okullarda, çeşitli merkezlerde sanatsal, kültürel, sportif etkinlikler, yaratıcı drama çalışmaları, eğitici destek kursları, ek dil kursları düzenlenmelidir. Ancak, düzenlenecek bu tür programların önemli bir kısmına (sanatsal, sportif etkinlikler gibi) yabancı gençler de katılmalıdır.

4. 1. 5. Kadınların Yaşadıkları Sorunlar

Yurt dışındaki kadın vatandaşlarımızın statüsünü yükseltmek amacıyla çeşitli çalışmalar yapılması zorunludur. Türk kadınları hem kadın olmaktan hem de yabancı bir ülkede azınlık grubuna ait olmaktan kaynaklanan çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunların başında yabancılar tarafından etiketlenme, dezavantajlı konuma itilme gelmektedir. Hatta hemcinsleri tarafından da bu tür olumsuz tutumlara hedef olabilmektedirler. Yurt dışında yaşayan kadın vatandaşlarımızdan özellikle alt sosyo – ekonomik düzeyde olanlar daha da şanssız olmaktadır. Kendilerine “zayıf”, “boyun eğen”, “olgun olmayan”, “düşük eğitimli”, “bağımlı”, “bastırılmış” gibi çeşitli etiketler yapıştırılmaktadır. Bu

etiketleme, yabancı ülkede bulunma süresi, kuşak, sosyo – ekonomik ve kültürel özgeçmişten çoğu kez bağımsızdır.

Yabancı ülkelerde gerçekleştirilen çeşitli kadın çalışmaları, özellikle Müslüman kadınlara daha farklı bir bakış geliştirildiğini ortaya koymaktadır. “Evde şiddete uğradıkları, sindirildikleri” yönünde önyargılı yaklaşımlar ortaya konabilmektedir. Bu yaklaşımlar, kız çocuklarının ilkokula başlamalarından itibaren şekillenebilmektedir. Araştırmalar, onlara düşük beklentiyle yaklaşıldığını; gelecekte yalnızca ev kadını olacaklarına, başka bir şey yapmayacaklarına, dolayısıyla gelecekte iş piyasasında bilgi ve becerilerinin çok da kullanılmayacağına inanıldığını göstermektedir. Bu bakış açısı daha sonra özellikle işe yerleştirilmelerde sorun olmaktadır.

Yurt dışındaki kadın vatandaşlarımızın sorunlarının aşılması yönünde atılabilecek adımlardan bazıları şöyle sıralanabilir :

- Kadınlara ilişkin hazırlanacak tüm programlara başlangıçtan sonuna dek kadınların kendileri de yoğun olarak katılmalıdır. Politikaların biçimlenmesinden, planın uygulanmasına ve uygulamanın değerlendirilmesine dek her aşamada kadın vatandaşlarımızın katılımı desteklenmelidir.
- Yurt dışındaki kadın vatandaşlarımızın statüsünün yükseltilmesi için Türk ve yabancı yetkililerin ortaklaşa bir eylem planı oluşturmaları yararlı olacaktır. Bu plan, mevzuatla ilgili sorunlara, araştırmaların biçimlenmesine ve etkili adımlar atılmasına ve aynı zamanda somut hedefler belirlenmesine yer vermelidir.
- Gerek Türkiye’deki gerekse yabancı ülkedeki kadın kuruluşlarının “bütünleşme” politikalarının biçimlenmesine katılımları desteklenmelidir.
- Etiketleyici yaklaşımların azaltılabilmesi için somut politikalar üretilmelidir. Bu amaçla, Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ile ilgili üniversitelerin, çeşitli gönüllü kadın kuruluşlarının yabancı ülkelerdeki ilgililerle sıkı bir işbirliği içinde olmaları gerekir.
- Yukarıda belirtilen boyutta başarılı çalışmalar yapan kadın kuruluşlarının ve bireylerin ödüllendirilmesine yönelik bir fon oluşturulmalıdır.
- Türkiye’de ve yabancı ülkelerde yurt dışındaki kadın vatandaşlarımıza yönelik Danışma Kurulları oluşturulmalıdır.
- Yurt dışındaki kadınların statüsünü yükseltmek amacıyla Türk ve yabancı hükümetler, ulaşmak istedikleri düzeye (özellikle sayısal boyutta) yönelik ortak hedefler belirlemelidirler.

- Kadınların bilgi, beceri ve eğitim düzeylerini yükseltmek amacıyla eğitim programlarının, yerel ve ulusal ölçekteki plan ve projelerin sonuçlarını ve etkilerini kontrol etmek gereklidir.
- Yurt dışındaki kadın vatandaşlarımız arasında kadının statüsünü yükseltme yönünde başarılı çalışmaları olan uzman ve araştırmacıların politika belirleme çalışmalarına katılımı sağlanmalıdır.
- Kadın vatandaşlarımız üst düzeyde eğitim almaya ve meslek edinmeye özendirilmelidir. Bu amaçla oluşturulacak politikalar kariyer hedeflerini, iş ve eğitimde ortaya çıkabilecek sorunları aşabilme yöntemlerini içermelidir.

4. 2. Yurt Dışındaki Vatandaşlarımızın Araştırma Ve Hizmetlerden Etkin Biçimde Yararlanabilmelerine Yönelik Diğer Öneriler

- Yurt dışındaki vatandaşların sosyal, ekonomik, hukuki ve psikolojik sorunlarını tartışmak, buldukları ortamla sağlıklı bütünleşmelerini ve uyum yapmalarını sağlamak amacıyla resmi ve özel fikir odaklarının (dernek, vakıf, araştırma merkezleri) geliştirilmesi gereklidir.
- Devlet – merkezli yaklaşımların yanı sıra (hatta onun da ötesine giderek) devlet dışı oluşumların (sivil toplum örgütleri vb.) katılımlarıyla yurt dışındaki vatandaşlarımızı ilgilendiren gelişmeler izlenmeli, global ve bölgesel dengeleri dikkate alarak çözüm arayışlarına yönelinmelidir.
- Özellikle yurt dışında yaşayan insanlarımızın sorunları boyutunda gözlenen üniversite – devlet kopukluğu giderilmelidir. Başka bir deyişle ilgili devlet kuruluşlarıyla üniversiteler arasında yakın ilişkiler kurularak bilgi ve deneyim alışverişi güçlendirilmelidir.
- Üniversitelerin ilgili bölümlerinde (uluslar arası ilişkiler, sosyal hizmetler vb.) yurt dışındaki vatandaşların değişen ihtiyaçları doğrultusunda lisans, yüksek lisans, ve doktora programlarında yeni düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemeler hem çeşitli dersleri, seminerleri hem de başarılı öğrenciler için teşvik bursları verilmesini ve öğrenci değişim programlarını içermelidir.
- Yüksek lisans ve doktora programlarında araştırmalara dönük çalışmalara hız verilmeli ve bu çalışmalar maddi olarak desteklenmelidir.
- Türkiye’deki üniversitelerde yurt dışındaki vatandaşların sorunlarını araştırma ve çözüm önerileri üretmeyi amaçlayan araştırma merkezleri acilen kurulmalıdır. Türkiye’deki tüm üniversitelerin bünyelerinde oluşturulacak olan bu merkezlerin kısaltılmış adı **YUVAM** (Yurt Dışındaki Vatandaşlarımız İçin Araştırma Merkezi) olabilir.

YUVAM'ın görevlerinden bazıları şöyle özetlenebilir :

- Yurt dışındaki vatandaşlarımızın sorunlarına yönelik araştırmalar yapmak,
  - Araştırma sonuçlarını gerek Türk gerekse yabancı ilgili bakanlıklara iletmek; onlarla görüş alışverişinde bulunmak,
  - Yurt dışında yaşamakta olan Türk bilim adamlarıyla Türkiye'de yurt dışındaki vatandaşlarla ilgili çalışmalar yapan bilim adamlarını periyodik olarak düzenlenen toplantılarda bir araya getirmek ve yaptıkları çalışmaların sonuçlarını Türkiye'deki ve yurt dışındaki ilgili birimlere ve kamuoyuna iletmek,
  - Yapılan araştırmaların sonuçlarına dayalı olarak çeşitli projeler üretmek,
  - Proje yarışmaları düzenlemek,
  - Yurt dışındaki vatandaşlarımızın sorunlarına yönelik Türkçe ve yabancı dillerde süreli ve süresiz yayınlar yapmak.
- Vakıfların, araştırma merkezlerinin, derneklerin, üniversitelerin yurt dışında yaşayan vatandaşlarımız konusundaki uzmanlaşma çabaları desteklenmelidir. Ancak çoğu kez birbirinden habersiz olduğunu gösteren çabaların eşgüdüm içinde ve etkin bir örgütlenme çerçevesinde gerçekleştirilmesi yararlı olacaktır.
  - Disiplinlerarası çalışma ve analiz yapabilecek uzmanlara ihtiyaç duyulmaktadır. İlgili bakanlıklar, üniversiteler ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu işbirliği içinde araştırma ve fikir odakları geliştirilmesine ağırlık vermelidirler.
  - Yerel yönetimler çerçevesinde özellikle belediyelerin yapılan çalışmalara katılımı desteklenmelidir. Yurt dışındaki vatandaşların Türkiye'deki kökleri sayılan aile üyeleri ve yakın akrabalarına yerel düzeyde hizmet sunabilme açısından belediyeler çok etkin olabilir. Böylece yurt dışındaki insanlarımızın zihinlerinde yer alan pek çok soru işareti azaltılabilir.
  - Yapılan çeşitli araştırmalar yurt dışında yaşayan Türkler arasında kendilerini genel olarak ilgilendiren çeşitli kurum ve kuruluşlara ilişkin bilgi eksikliği olduğunu göstermektedir. Bu nedenle gerek Türkiye gerekse yabancı ülke boyutlarında çeşitli kurum ve kuruluşların adlarına (kısaltmalar da dahil olmak üzere), adreslerine, telefon ve faks numaralarına, elektronik posta adreslerine yer veren rehberlerin hazırlanıp vatandaşlara dağıtılması onların bu yöndeki ihtiyaçlarını karşılayacaktır.

- Yurt dışında yaşayan Türklerin bir araya gelip oluşturdukları bölücü ve yıkıcı olmayan her türlü sivil örgütle ayırım yapılmaksızın görüş alışverişinde bulunmak, gerekirse uygulamalara ilişkin destek almak devlet – vatandaş bütünleşmesini sağlamak adına yararlı olacaktır.
- Bilindiği gibi pek çok Avrupa ülkesinde genelde yabancılara karşı giderek güçlenen olumsuz tutumları (ırkçılık gibi) en yoğun yaşayanlar arasında Türkler bulunmaktadır. Bu sorun dikkate alındığında vatandaşlarımızın durumun farkına varmaları, daha da önemlisi gelişmeleri izleyerek, duruma uygun örgütlü, soğukkanlı, sağduyulu tutumlar geliştirmeleri yararlıdır. Bu tutumların başında öncelikle can ve mal güvenliklerini sağlayıp durumu ilgili kurum ve kuruluşlara bildirmek gelmektedir. Ancak atılacak tüm adımlarda Türkiye'nin desteğinin net olması, başka deyişle ilgili bakanlıkların yurt dışı temsilciliklerinin vatandaşlarımıza yalnız olmadıkları mesajını vermeleri rahatlatıcı olacaktır.
- Türkler arasında yurt dışında kalıp yaşamı sürdürme eğilimlerinin güçlendiği bilinmektedir. Bu eğilim yurt dışındaki yaşlı Türk nüfusun artacağına da bir göstergesidir. Dolayısıyla gelecekte yaşlı bakım evleri, yaşlı pansiyonları, güçsüzler evi, sağlık yurtları, geriatri hastaneleri gibi hizmet modellerine duyulan ihtiyaç da artacaktır. Yurt dışında Türkler tarafından yönetilen yaşlı vatandaşlarımız için bu tür kuruluşlar yok denecek kadar azdır.
- Varolan kurumların yabancı yaşlılara ilişkin bilgi ve deneyim yetersizlikleri, farklı kültürel normlardan kaynaklanan anlayış farklılığı Türkler açısından ciddi bir soruna dönüşecektir. Bu nedenle 2828 sayılı yasayla kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu başta olmak üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve diğer ilgili kuruluşların ortaklaşa eylem planı yapmaları yararlıdır. Bu plan çerçevesinde öncelikle yurt dışında yaşayan orta yaşlı ve yaşlı vatandaşlarımızla görüşmeler yaparak, bilimsel araştırmalar gerçekleştirmek ve bunların sonuçları doğrultusunda uygulamaya geçmek zorunludur. Söz konusu uygulamalar, vatandaşlarımıza istedikleri gibi yaşlı bakım, tedavi ve rehabilitasyon kurumları açılmasını, yaşlılık sürecine hazırlık anlamında eğitici programlar düzenlenmesini içermelidir. Bu uygulamaların başarıyla devam etmesi için yurt dışında yaşayan sosyal hizmet uzmanı ve psikolog gibi uzmanlaşmış vatandaşlarımızın etkin biçimde değerlendirilmesi yararlı olacaktır.
- Türkler arasında gerek kendi vatandaşlarına gerekse yabancılara yönelik suçların (şiddet, hırsızlık, kaçakçılık, gasp, vb.) yoğunlaştığı başka deyişle suç oranlarının yükselmeye başladığı bilinmektedir. Bu durum ise yabancı hapisanelerin de tutuklu ve hükümlü bulunan vatandaşlarımızın sayısını gün geçtikçe artırmaktadır. Hem hapisane koşulları hem de yabancı olmak nedeniyle bu vatandaşlarımız çeşitli psiko – sosyal, ekonomik ve hukuki sorunlarla karşı karşıyadırlar. Bu sorunların azaltılabilmesi ve ortadan kaldırılabilmesi için Adalet, İçişleri Bakanlıklarıyla, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

yetkilileri yabancı ülkenin ilgili birimlerindeki temsilcilerle eşgüdümlü çalışmalıdırlar. Özellikle orada yaşayan vatandaşlarımızdan sosyal hizmet uzmanı, psikolog olanların ilgili kurumlarda yeterli sayıda istihdam edilmeleri sağlanmalıdır.

- Vatandaşlarımızın bulunduğu ülkelerde, bireylerle kurum ve kuruluşlar arasında çıkan sorunlarda savunuculuk, aracılık, rehberlik yapma, birey, grup ve toplumla çalışma yöntemlerini kullanarak psiko – sosyal ve ekonomik sorunların çözümüne yardımcı olmayı amaçlayan ve yaygın olarak etkinlikte bulunan sosyal hizmet kuruluşları (sosyal hizmet büroları vb.) bulunmaktadır. Bu kuruluşlarda da yurt dışında yaşayan sosyal hizmet uzmanı Türklerin görev almaları yararlı olacaktır. Ancak bu uzmanların Türkiye’yle bağlantılarının güçlü olması ve Türkiye’deki tek sosyal hizmet okulu olan Hacettepe Üniversiteleri Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile sürekli ve güçlü iletişimlerinin olması gereklidir.
- Her ne kadar ülkede kalış süresi arttıkça sosyal refah kuruluşlarına başvurma eğiliminde artış gözlense de yurt dışında yaşayan vatandaşlarımız hâlâ bu tür kuruluşlara başvururken çekingenlik duymaktadırlar. Bunların temelinde sorunlarının ortaya konması durumunda bundan olumsuz etkilenebilecekleri endişesi vardır. Ayrıca hâlâ “kol kırılır yen içinde kalır” anlayışı vatandaşlarımız arasında yaygındır. Bu nedenle özellikle profesyonel Türk elemanların da aralarında yer aldığı ekipler bu tür engelleri aşma yönünde çalışmalara hız vermelidirler.

4.3. Yayın Yoluyla Yurt Dışındaki Vatandaşlarımıza Sunulan Hizmetler

TRT Türkiye'nin Sesi Radyosu Türkçe Yayınları; aşağıda belirtilen amaçlar doğrultusunda yurt dışındaki vatandaşlarımıza yönelik yayın faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

* Yurt dışında yaşayan Türklerin; Türkiye ve Türk kültürü ile bağlarının devamını sağlamak, eğitim ve kültür düzeylerini yükseltmek, Türklük şuurunu canlı tutarak dil, din, örf ve adetlerini muhafaza etmelerine, birlik ve beraberliklerini korumalarına, Türkiye ile olan ilişkilerini sürdürmelerine yardımcı olmak,

* Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın Türk kültürüne bağlılığının yanısıra içinde yaşadıkları toplumların kültürlerini de dikkate alarak, buldukları ülkelerin şartlarından kopmadan kendilerinin ve Türkiye'nin çıkarlarını koruyabilecek şekilde yönlendirmek,

* Türkiye'nin dış ilişkileri, uluslar arası kuruluşlar ve Türkiye'nin bu kuruluşlardaki rolü ve faaliyetleri hakkında vatandaşlarımızı bilgilendirmek,

* Vatandaşlarımızın sorunlarının çözümüne yardımcı olmak, yol göstermek; eğitim, sağlık, sosyal güvenlik hakları ve diğer konularda bilgilendirmek, güncel gelişmelerden haberdar etmek.

Bu amaçlara ulaşabilmek için 250 KW gücünde üç, 500 KW gücünde yedi adet vericiyle kısa dalga üzerinden ve ayrıca TRT-INT ve TRT-Avrasya televizyon kanallarının alt ses taşıyıcılarından 24 saat yayın yapılmaktadır. Toplam verici antenlerden bir günde Avrupa, Afrika, Asya, Avustralya ve Kuzey Amerika – Avrupa'ya yönelik olarak yapılan yayının toplam süresi 123 saati bulmaktadır. Cuma günleri ise bu süre 128 saate çıkmaktadır. Yapılan yayınların % 18'ini haberler, % 21'ini söz programları, % 55'ini de müzik ve eğlence programları oluşturmaktadır. Söz programları; yetişkinler, gençler, çocuklar ve kadınlar gözönüne alınarak hazırlanmakta, ayrıca programların önemli bir bölümü canlı yayınlanarak dinleyicilerin aktif olarak katılımı sağlanmaktadır.

Yılbaşı, bayram ve diğer özel günlerde özel programlar hazırlanmakta, özellikle yılbaşı ve bayramlarda hazırlanan programlar canlı olarak yayınlanmaktadır. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın dini konulardaki bilgilenme ihtiyaçları gözönüne alınarak İlahiyat Fakültesi ve Diyanet İşleri Başkanlığı ile koordineli bir çalışmayla haftada yedi ayrı isim altında dini programlar hazırlanıp yayınlanmaktadır.

Bütün bunların dışında, yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın sorunlarını yerinde gözleyip, özellikle söz programlarının onların ihtiyacına yanıt verebilecek şekilde hazırlanmasını sağlamak için program yapımcıları zaman zaman yurt dışına gönderilmekte, böylece programcı-dinleyici yakınlaşması ve kaynaşması temin edilmektedir.

5. VATANDAŞLARIMIZIN GERİ DÖNÜŞ EĞİLİMLERİ VE YENİDEN UYUM SORUNLARI

5. 1. Geri Dönüş Eğilimleri

Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan ve çalışan yurttaşlarımızın geri dönüşlerinin genelde kendi özgür irade ve istekleri doğrultusunda olduğu görülmektedir. Bireysel dönüşlerde, göçten beklenen hedefler gerçekleşip istenilen ekonomik düzeye ulaşıldığında, dönüşe karar verildiği anlaşılmaktadır. Kitlese dönüşler ise sadece F.Almanya'da 1983 yılında çıkarılan "Geri Dönüşü Teşvik Kanunu" ile yaşanmış; 1983 - 1984 yıllarında 300.000'den fazla yurttaşımız Türkiye'ye göç etmiştir. Daha sonraki yıllarda Hollanda, Belçika ve Fransa'nın da benzeri uygulamalarda bulunmasına karşın bu programlara fazla rağbet edilmediği gözlenmektedir.

Diğer taraftan, ekonomik durgunluk yıllarında, geri dönenlerin sayılarında diğer yıllara göre artış kaydedilmektedir.

Yurttaşlarımızın geri dönüş kararlarını;

- ekonomik açıdan beklenen düzeye ulaşılmış olması,
- çocuklarının eğitimi,
- uzun yıllar ağır ve yıpratıcı işlerde çalışmanın verdiği yorgunluk ve yıpranmışlık,
- yabancı çevre ve kültüre uyum sorunu, ülkeye özlem,
- yaşanan topluma istenilen entegrasyon ve dışlanma,
- uzun süreli işsizlik,
- yabancı düşmanlığı,
- dönüşe teşvik tedbirleri

gibi etkenlere bağlı olarak verdikleri bilinmektedir.

Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri ile Rusya Federasyonu ve yeni Bağımsız Devletlerde çalışıp da yurda dönen vatandaşlarımızın tamamına yakını Türk inşaat firmalarında çalışmak üzere giden ve üstlenilen işin sona ermesiyle dönen yurttaşlarımız oluşturmaktadır. Söz konusu vatandaşlarımızın aile bireyleri, bu süre içinde Türkiye'de yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu nedenle, anılan ülkelerde bir geri dönüş hareketinden söz etmek mümkün değildir.

Essen'deki "Türkiye Araştırmalar Merkezi"nin 1991 yılında geri dönen 600 Türk vatandaşı ile gerçekleştirdiği araştırma, geri dönen vatandaşlarımızın genel karakterini ve beklentilerini yansıtmaktadır. Bu araştırmaya göre, geri dönenlerin % 71.3'ü, Türkiye'den göç etmelerine neden olarak ekonomik sorunlarını göstermişlerdir. Bu vatandaşlarımızın büyük çoğunluğunun kalabalık aileye mensup olmadıkları ve % 89.7'sinin Türkiye'ye dönüşünü bütün aile bireyleriyle birlikte gerçekleştirdiği saptanmıştır.

Geri dönenleri inceleyen araştırma kapsamındaki 600 kişiden yalnızca % 54.3'ü, dönüş kararının doğru olduğuna inanmaktadır. Geri kalanlar ise geri dönüşten dolayı pişmanlık duyduklarını beyan etmişlerdir. Türkiye'ye geri dönen işçilerimizin en çok gereksinim duydukları veya eksikliğini hissettikleri hizmetler, öncelikle sağlık alanındaki hizmetlerdir; bunu belediyeler tarafından sunulan hizmetler izlemektedir.

5. 2. Yeniden Uyum Sorunları

Türkiye'ye kesin olarak dönen vatandaşlarımızın sorunları ise özetle şöyle sıralanabilir:

- Dönenlerin çoğu iş olanağı bulamamaktadır. İş bulanların ise gelişmiş ülkelerde edindikleri mesleki kalifikasyonlarından yeterince yararlanamadıkları görülmektedir.
- Kişisel yatırımın zorluğunun yanı sıra kolektif yatırım olanakları da sınırlıdır.
- Dönüş yapanların gereksinimlerine yanıt verecek bir danışmanlık kuruluşu bulunmamaktadır.

Belirtilen nedenlerden ötürü, dönüş yapanların çoğu, tasarruflarının faiziyle geçinmeyi tercih etmektedirler.

5. 2. 1. Kesin Dönüş Yapan Vatandaşlarımızın Yeniden Uyumları İle İlgili Olarak Verilen Başlıca Hizmetler

Kesin dönüş yapan vatandaşlarımız, ülkemizdeki bazı kamu kurum ve kuruluşları ile bankaların sunduğu hizmetlerden yararlanabilmektedir.

Bu kuruluşlar ile sundukları hizmetler aşağıda belirtilmiştir:

- Çalıştığı alanda Türkiye'de işyeri açmak isteyen vatandaşlarımıza belirli koşullarla "bedelsiz mesleki alet ve makine ithal etme hakkı" tanınmıştır. Bu konuda yetkili merci Başbakanlık Hazine ve Gümrük Müsteşarlıklarıdır.

- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı,
  - a. Küçük Sanayinin Geliştirilmesi Fonu ile küçük sanayicileri,
  - b. Küçük Sanat Kooperatiflerini Geliştirme Fonu ile küçük sanat kooperatiflerini (tesis ve işletme kredisi dahil),
  - c. Sanayi Kredisi Fonu ile şirketleri,
  - d. Halk Girişimlerini Destekleme Fonu ile şirket ve kooperatifleri desteklemektedir.

• T.C. Turizm Bakanlığı, turizm yatırımlarının ülke turizmi açısından beklenen yararı sağlayabilmesi amacıyla danışmanlık hizmetleri vermekte, kredi tahsislerinde destek olmakta, çeşitli teşvik tedbirleri uygulanmaktadır.

- Türkiye Halk Bankası,
  - a) Küçük ve orta boy sanayi işletmeleri ve imalat sektörünü,
  - b) Turizm alanında yapılacak yatırımları,
  - c) Özel sağlık tesislerini,
  - d) Vasıflı hizmet sunan tesisleri desteklemektedir.

* Türkiye Kalkınma Bankası, sanayi sektörü yanında diğer sektörlerle de mali destek sağlamaktadır.

* T.C. Ziraat Bankası, yurtdışında çalışan ve yurda kesin dönüş yapan vatandaşlarımıza tarımsal yatırımlar için zirai kredi vermektedir.

Bu krediler bitkisel üretim, hayvansal üretim, tarım alet ve makinelerinin sağlanması, arazi edindirme, tarımsal sanayi ve köy el sanatları alanlarındadır.

* Almanya'daki vatandaşlarımıza Bankalar ve Yapı Tasarruf Sandıklarınca verilen kredilerin Türkiye'de kullanılması konusunda Türkiye Emlak Bankası yetkili kılınmıştır.

Bunlar dışında, Almanya'dan kesin dönüş yapmış vatandaşlarımıza sunulan diğer bazı olanaklar aşağıda sıralanmıştır.

* Devlet Sanayi İşbirliği Hibe Programı

Almanya ile işbirliği içerisinde başlatılan Devlet-Sanayi İşbirliği Hibe Programı çerçevesinde, Alman firmalarınca hibe edilen, bakımdan geçirilmiş makine

ve teçhizatlarla Ankara, İstanbul, Zonguldak ve Marmaris'te kurulmuş olan Çıraklık Eğitim Merkezlerinde yapılan mesleki eğitim faaliyetleri ile halen 350 gencimiz dual sistemde mesleki eğitim görmektedir. Ayrıca Karabük'te kurulan mesleki eğitim ve geliştirme merkezinde halen 30 eğitimciye meslek geliştirme eğitimi verilmektedir.

* Almanya'dan Kesin Dönüş Yapmış Anadolu Liselerini Bitirmiş Gençlere Yönelik Mesleki Eğitim Programları, MEKSA Vakfının Faaliyetleri;

Almanya'dan kesin dönüş yapmış, Almanca tedrisatlı Anadolu Liselerini bitirmiş ve fakat üniversiteye girememiş gençlerimize otel ve lokantacılık alanında önbüro, servis ve aşçılık dallarında; sağlık alanında ise tıbbi alet bakım personeli ve teknisyenliği dallarında, dual sistemde mesleki eğitim verilmesine ilişkin proje çalışmaları devam etmektedir.

1985 Yılında kurulan Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayii Destekleme Vakfı'nın (MEKSA) aracılığı ile ülkemizde 29 Çıraklık Eğitim Merkezi kurulmuş bulunmaktadır. Bu Merkezlerde, 13 ana meslek dalında, başta F.Almanya'dan dönen gençlerimiz olmak üzere bütün gençlerimize ikili sistemde meslek eğitimi verilmektedir. 1994-95 öğretim yılında bu merkezlerde eğitim gören gençlerin sayısı 3.000 olmuştur.

* Uyum Kursları ve Yabancı Dilde Eğitim Yapan Anadolu Liseleri

Türkiye'ye kesin dönüşte, yeniden uyum sağlama konusunda en büyük güçlüğü, yurtdışında doğup büyüyen ve bir ölçüde ülkemiz ve kültürümüze yabancılaşmış olan çocuklar çekmektedir. Bu çocukların ülkemize yeniden uyumlarını sağlamak için yaz aylarında, bütün illerimizde, Türkçe ve Türk Kültürü konusundaki eksikliklerinin giderilmesi ve Türk eğitim sisteminin tanıtılmasına yönelik kurslar düzenlenmektedir.

Bunun yanında Almanca, Fransızca ve İngilizce konuşulan ülkelere dönüş yapmış çocukların iki dilde eğitimlerine devam edebilmelerini teminen, anılan dillerde eğitim veren Anadolu Liselerine alınmalarına imkan tanınmıştır.

1997-98 öğretim yılında Türkçe-Almanca öğretim yapan 20 Anadolu Lisesinde toplam 101 Alman uyruklu öğretmen görev yapmaktadır.

6. ORTADOĞU VE KUZEY AFRIKA ÜLKELERİNDE ÇALIŞAN YURTTAŞLARIMIZIN SORUNLARI

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile ülkemiz arasında, Libya ve Katar hariç, işgücü veya sosyal güvenlik anlaşmaları bulunmamaktadır.

Bu ülkelerde çalışan işçilerimiz hastalık, kaza, meslek hastalığı gibi kısa vadeli sigorta kollarında ülke mevzuatından yararlanmakta; malüliyet, yaşlılık ve ölüm gibi uzun vadeli sigorta kollarında ise sigorta güvenceleri bulunmamaktadır. Bu yurttaşlarımız yurt dışında çalıştıkları süreleri 3201 sayılı yasadan yararlanarak ülkemiz sosyal güvenlik kurumlarına borçlanmak suretiyle sosyal sigorta güvencesine kavuşabilmektedirler.

Ayrıca, bu ülkelerde kefalet müessesesinin mevcut olması nedeniyle işçilerimiz izinsiz işyeri değiştirememekte, değiştirdikleri takdirde ortaya sorunlar çıkmaktadır. Hac mevsimlerinde S.Arabistan'a gelip kaçak olarak çalışan işçilerimiz de ayrı bir sorun oluşturmaktadır.

6. 1. Libya'daki Vatandaşlarımızın Sorunları

Libya'daki vatandaşlarımız Türk, Libyalı ve /veya bu ülkede muhtelif projelerin yapımını üstlenmiş yabancı şirketlerde çalışmaktadırlar.

Yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının sosyal güvenliklerini sağlamak üzere ikili sözleşmeler imzalanmaktadır. Bu sözleşmelerin ortak hükümlerinden biri "yardımlardan yararlanmak için gerektiğinde sürelerin birleştirilmesidir". Buna göre iki ülkede geçen sigortalılık süreleri birleştirilerek, vatandaşlarımızın sağlık yardımlarından veya yaşlılık-malüliyet-ölüm aylıklarından yararlandırılmaları sağlanmaktadır.

Libya ile ülkemiz arasında mevcut olan söz konusu İşgücü ve Sosyal Güvenlik Sözleşmelerinin uygulanması bakımından sorunlar bulunmaktadır.

Türk mevzuatına göre gerekli olan koşulların yerine getirilmemesi halinde, sözleşmeli ülkede geçen sigortalılık süreleri, aylığın bağlanmasında, Türkiye'de geçmiş gibi değerlendirilmekte, aylığın hesabında ise, Türkiye'deki oranlar üzerinden ödeme yapılmaktadır (Pro-rate aylığı).

Sözleşmelerin uygulanabilmesi için ülkelerin birbirlerine, çalışılan süreleri bildirmeleri kaçınılmaz olmasına rağmen, Libya bu hususa uymadığından 1976 tarihinde imzalanan sözleşme uygulanamamış olup, Türkiye ve Libya arasında yeniden bir Sosyal Güvenlik Sözleşmesi ile bu sözleşmenin uygulanmasına ilişkin idari anlaşma imzalanmış ve 01. 08. 1985 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

Söz konusu sözleşmenin kapsamına giren kişiler "daimi" ve "daimi olmayan" şeklinde ikiye ayrılmış, Libya'da faaliyet gösteren Türk firmalarının çalıştırmak üzere Türkiye'den bu ülkeye götördükleri Türk vatandaşları "daimi işçi" sayılmış, Türk firmaları dışında kalanlar ise "daimi olmayan işçiler" olarak adlandırılmışlardır.

Türk firmalarında çalışanlar her türlü aylık-gelir hakları yönünden Türk mevzuatına tabi kılınmışlar ve uzun vadeli sigorta kollarına ait primlerin İdari Anlaşmada ana ülke olarak tanımlanan Türkiye Cumhuriyeti mevzuatına göre ödenmesi öngörülmüştür.

Müteahhitler Birliğinin girişimleri sonucu, konu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve bağlı kuruluşu Sosyal Sigortalar Kurumunca uzun süre incelenmiş, daha sonra Müteahhitler Birliğinin de katılımıyla bir dizi toplantı yapılmıştır. 27.11.1997’de Bakanlık ve Kurum yetkililerince imzalanan tutanakla kurum mevzuatının uygulanmasının devamına karar verilmiştir. Konunun hukuka uygunluğu konusunda mahkeme kararları da bulunmaktadır.

Libya’nın, Sosyal Sigortalar Kurumuna, vatandaşlarımızın çalıştığı süreleri bildirmekten kaçınması, o ülkede çalışan vatandaşlarımızın emeklilik haklarını elde edememeleri anlamına gelmektedir. Bu durumda, primlerin Türk mevzuatına göre ödenmesi, çalışanların sosyal güvenliklerini sağlamak için izlenebilecek en uygun yoldur. Yurt içinde çalışan işçi ile yurt dışında Türk mevzuatına tabi olarak çalışan işçiden alınacak primin birbirinden farklı olması ise eşitlik ilkesine aykırı bir usul olarak görülmektedir. Diğer taraftan, primi alınmayan bir yardımın karşılanması, sigorta hukukuna da uygun değildir.

(Yurt Dışında Yaşayan Türkler Özel İhtisas Komisyonu üyesi katılımcıların çoğunluğu tarafından üzerinde anlaşma sağlanamayan Türk Müteahhitler Birliği’nin, Libya’daki prim oranları, tip sözleşmeler, asgari ücret gibi konulardaki talep ve görüşleri ise Türk Müteahhitler Birliğinin hazırlamış olduğu “Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetlerinde Çalışan Türk İşgücünün Sorunları “ başlığı altında ayrıca sunulmaktadır.)

7. VATANDAŞLARIMIZIN TÜRK MEVZUATI VE İDARİ UYGULAMALARDAN KAYNAKLANAN SORUNLARI

7.1. Yurt Dışında Geçen Sürelerin Sosyal Güvenlik Bakımından Türk Mevzuatına Göre Değerlendirilmesi

Yurt dışında çalışan vatandaşlarımıza, 07.06.1978 tarihinde yürürlüğe konulan 30.05.1978 tarih, 2147 sayılı Yasayla, yabancı ülkelerde geçen çalışma sürelerini Türk sosyal güvenlik mevzuatına göre değerlendirebilme olanağı tanınmıştı.

Bu Yasa, yedi yıllık bir uygulamadan sonra, 22.05.1985 tarihinde yürürlükten kaldırılmış, yerine yurt dışındaki vatandaşlarımıza, yurt dışında geçen çalışma süreleri yanında, ikamet sürelerini de borçlanabilme olanağı tanıyan, çalışma veya ikamet sürelerinin tamamının ya da istenilen bölümünün borçlanabilmesine cevaz veren ve ödenecek prim borcunu, "borçlanılan her gün için 1 Amerikan Doları" olarak belirleyen, 08.05.1985 tarih, 3201 sayılı Yasa getirilmiştir.

Halen yürürlükte bulunan 3201 sayılı Yasa, yurt dışında geçen çalışma ve ikamet sürelerinin borçlanılabilmesini ve borçlanılan sürelere istinaden aylık tahsis edilebilmesini, "Türkiye'ye kesin dönüş" koşuluna bağlamaktadır.

Bu koşulun gerçekleşmesinde "yazılı beyan" esas alınmakta; sosyal güvenlik kuruluşlarımız, Türkiye'ye kesin döndüğünü yazılı olarak beyan eden vatandaşlarımızın borçlanma ve aylık tahsis taleplerini işleme koymaktadırlar.

15.02.1997 tarih, 22906 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 16.01.1997 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla, 3201 sayılı Kanuna göre değerlendirilecek sürelerin her bir günü için tahakkuk ettirilecek prim, kesenek ve karşılığı borç tutarı 1 ABD Dolarından 2,5 ABD Dolarına yükseltilmiş ve bu miktar daha sonra 2 ABD Dolarına indirilmiş olup halen bu şekilde uygulanmaktadır.

7.2. 3201 Sayılı Yurt Dışında Bulunan Türk Vatandaşlarının Yurt Dışında Geçen Sürelerinin Sosyal Güvenlikleri Bakımından Değerlendirilmesi Hakkında Kanun'un Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar

Yaklaşık on yıldan beri yürürlükte olan 3201 sayılı Yasanın uygulanmasında bazı sorunlarla karşılaşmaktadır.

Türkiye'ye kesin olarak döndüğünü beyan ederek yurt dışında geçen hizmet veya ikamet sürelerini 3201 sayılı Yasaya göre, tabi oldukları sosyal güvenlik

kuruluşlarına borçlanan ve tahakkuk ettirilen prim borçlarını ödeyerek bu kuruluşlardan aylık tahsisi talebinde bulunan vatandaşlarımızın önemli bir bölümünün, bilahare geldikleri yabancı ülkelere dönerek bu ülkelerde ikamete devam ettikleri, "işsizlik yardımı" veya diğer "sosyal yardım"lardan yararlandıkları ya da tekrar çalışmaya başladıkları gözlenmektedir.

Bu durum, geldikleri yabancı ülkelere, örneğin Almanya'ya dönen vatandaşlarımız ve aylık aldıkları sosyal güvenlik kuruluşlarımız açısından ayrı ayrı irdelendiğinde, aşağıda özetlenen sorunlarla karşılaşmaktadır:

* Kendilerine, Türkiye'ye kesin olarak döndükleri beyanında bulunmaları üzerine, sosyal güvenlik kuruluşlarımızca aylık tahsis edildikten sonra tekrar Almanya'ya dönen vatandaşlarımıza, Türkiye'den aylık aldıkları saptandığında, Alman milli mevzuatında öngörülen "işsizlik yardımı", "geçim yardımı" ve diğer "sosyal yardım"lardan, yapılacak yardımın miktarı, Türkiye'den alınan aylık oranında azaltılarak ödenmekte veya tamamen kesilmektedir.

* Söz konusu vatandaşlarımızdan Sosyal Sigortalar Kurumu'na tabi olanlar, Almanya'da sigortaya tabi işlerde çalışan eşlerinin yanında ikamet edenler, sigortalı bir işte çalışmamaları, işsizlik yardımı almamaları ve isteğe bağlı olarak hastalık sigortası primi ödememeleri halinde, Türkiye'den aylık aldıkları dikkate alındığında eşlerinin hastalık sigortasından yararlanma haklarını kaybetmekte, hastalık kasalarınınca sağlanan sağlık yardımlarından, Türk-Alman Sosyal Güvenlik Sözleşmesi hükümleri çerçevesinde ve ancak aylık aldıkları sosyal güvenlik kuruluşumuzun nam ve hesabına yararlanabilmektedirler. Bazı durumlarda ise tamamen hastalık sigortası kapsamı dışında kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilmektedirler.

* 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Yasasına göre, yaşlılık aylığı almaktayken Türkiye'de sigortalı olarak çalışmaya başlayanların prime esas kazançları üzerinden % 30 oranında "sosyal güvenlik destek primi" kesilmekte; yurt dışında çalışan vatandaşlarımızın kazançlarından ise böyle bir kesinti yapılmamakta, bu da, Sosyal Sigortalar Kurumu sigortalılarının 506 sayılı Yasa önündeki eşitliğinin, yurt dışında çalışan vatandaşlarımız lehine bozulması sonucunu doğurmaktadır.

* Diğer taraftan, 3201 sayılı Yasa uyarınca beyan üzerine hizmetlerini borçlanan ve aylıkları bağlanan vatandaşlarımızın bilahare yurt dışına dönerek işe başladıkları veya "işsizlik parası", "işsizlik yardımı" gibi yardımları aldıklarının tespiti halinde bu aylıkları durdurulmaktadır. Nitekim bu durumda olup, aylığı kesilen bir vatandaşımızın Sosyal Sigortalar Kurumu aleyhine açtığı dava sonucunda Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 1998/10-805 Esas, 1999/252 sayılı kararıyla Sosyal Sigortalar Kurumunun uygulamasının haklı olduğuna karar vermiştir.

7. 3. Pasaport Süreleri ve Harçları

Yapılan düzenlemelerle vatandaşlarımızın pasaport alırken veya uzatırken ödedikleri pasaport harçları düşürülmüş ve 5 yıla kadar süreli pasaport alma imkanı getirilmiştir.

Ancak, vatandaşlarımızın 10 yıl veya daha uzun süreli pasaport temditi talepleri vardır; bu yolla Başkonsolosluklarımızdaki iş hacmi azalacağı gibi, izdiham da ortadan kalkacaktır. Diğer taraftan, ilgili ülke yabancılar dairelerine pasaportun geçerlilik süresinin uzatıldığını belgelemek üzere başvurma süresi de otomatik olarak uzamış olacaktır. Gerek ikamet edilen ülkede verilen oturma izni ve gerekse vize verilmesinde pasaportun geçerlilik süresi dikkate alındığından uygulamada kolaylık sağlanmış olacaktır.

7. 4. Yabancı Ülkelerde İkamet Eden Vatandaşlarımızın Askerlik İşlemleri

Yabancı ülkelerde bulunan vatandaşlarımız; birden fazla tabiiyetliler ile işçi, işveren, bir meslek ya da sanat mensubu, öğrenci, işçi ailesi, turist, ilticacı ve resmi görevli olarak bulunanlar olarak kategorize edilebilir.

* Birden fazla tabiiyetli vatandaşlarımızdan, aslen Türk vatandaşı olup da yurt dışında doğan ve ikamet edenler ile, kanunî rüşt yaşına kadar yabancı ülkeye gitmiş olanların askerlikleri; tâbiyetinde buldukları diğer ülkedeki TC. Başkonsolosluğuna başvurmaları halinde 38 yaşını tamamladıkları yılın sonuna kadar ertelenebilir.

İsterlerse erteleme yaş sınırı içinde iken konsolosluklarına başvurarak 10.000 Alman Markı veya karşılığı bulunduğu ülke parasını ödemek ve bir aylık temel askerlik eğitimini yapmak kaydıyla, askerlik hizmetini yerine getirmiş sayılırlar veya statülerine göre yurtiçinde askerlik hizmetini yerine getirebilirler.

Bunlardan Almanya, Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Fransa (1972 ve daha genç doğumlular hariç), İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, Ve Norveç'de askerlik hizmetini yapanlar Türkiye'deki askerlik hizmetinden muaf tutulmaktadır. Tâbiyetinde buldukları ülkeye kanunî rüşt yaşından sonra gidenlerin askerlik işlemleri yabancı ülkelerde işçi, işveren, bir meslek ya da sanat mensubu sıfatı ile bulunan vatandaşlarımız gibidir.

* İşçi, işveren, bir meslek ya da sanat mensubu sıfatlarından biri ile yabancı ülkelerde bulunan vatandaşlarımızın askerlikleri; durumlarını ispata yarayan belgelerle birlikte bölgesinde ikamet ettikleri TC Başkonsolosluklarına başvurmaları halinde, iki yılda bir yenilenmek kaydıyla 38 yaşını tamamladıkları yılın sonuna kadar ertelenmektedir. Bunlar; askerliklerini yurda dönerek tâbi oldukları statüde

yapabilecekleri gibi, isterlerse 38 yaşını tamamlamamış olmaları kaydıyla, bağlı buldukları TC Başkonsolosluluğuna durumlarını ispata yarayan belgelerle birlikte başvurularını, 10.000 Alman Markı veya karşılığı yabancı ülke parasını peşin veya dörtte birini başvuru sırasında, geri kalanını en çok üç taksit halinde, 38 yaşını tamamladığı yılın sonuna kadar ödemesi ve en geç 38 yaşını tamamladığı yılı takip eden yılın son celbine kadar bir aylık temel askerlik eğitimi yapmış olmaları kaydıyla askerlik hizmetini yapmış kabul edilirler.

* Öğrenciler; yurt dışında orta öğrenim veya lisans eğitimi düzeyinde öğrenim gören vatandaşlarımızın askerlikleri 29 yaşını tamamladıkları yılın sonuna kadar ertelenmektedir.

Yüksek lisans eğitimi için gidenlerin askerlikleri, üç yıl altı ayı doktora eğitimi yapma üzere yabancı ülkelere gidenlerin askerlikleri altı yılı geçmemek kaydıyla en geç 33 yaşını tamamladıkları yılın sonuna kadar ertelenmektedir. Bunlardan (resmi öğrenciler hariç); öğrenciliğinden bağımsız olarak oturma veya çalışma izni alarak işçi, işveren veya bir meslek ya da sanat mensubu sıfatını kazananlar ile, oturma veya çalışmalarına öğrenciliklerine bağlı olarak izin verilmiş olsa bile üniversite veya diğer yüksek öğrenim kurumlarında gelir vergisine tâbi olarak ücret veya maaş karşılığı, öğretim ve araştırma görevlisi olarak bulunanlar erteleme veya dövizle askerlik hizmetinden yararlanabilirler

* İşçi ailesi olarak bulunan vatandaşlarımızın askerlikleri de, potansiyel işçi olarak kabul edilerek oturma veya çalışma izni alınca kadar birer yıllık sürelerle, oturma izni kazandıktan sonra 2 yıllık sürelerle 38 yaşını tamamladıkları yılın sonuna kadar ertelenmekte ve bu vatandaşlarımız dövizle askerlik hizmetinden yararlanabilmektedirler.

* Turist ve ilticacı olarak bulunan vatandaşlarımızın askerliklerinin ertelenmesi veya dövizle askerlik hizmetinden yararlandırılması mümkün değildir. Bu nedenle; yoklama kaçağı bakaya olarak aranan vatandaşlarımıza 3 ay içinde yurda gelerek, tâbi olduğu statüde askerlik hizmetine başlamak üzere bağlı buldukları askerlik şubelerine başvurularını kendilerine tebliğ edilmekte ve yapılan tebligata uyanlar statülerine göre silah altına alınmakta, uymayanların ise T.C. vatandaşlığının kaybettirilmesi İçişleri Bakanlığına teklif edilmektedir

7. 4. 1. Askerlik İşlemlerine İlişkin Sorunlar

Yabancı ülkelerde oturma veya çalışma izni olan vatandaşlarımızın yurt içindeki uzun süreli askerlik nedeniyle yurda dönmeleri halinde, buldukları yabancı ülkelerde kazanmış oldukları sosyal hakları kaybetmelerini önlemek amacıyla, bu durumdaki vatandaşlarımız için getirilmiş olan askerliklerini erteleme ve dövizle askerlik hizmeti yapma hakkı olan vatandaşlarımız, bu haklardan nasıl yararlanacaklarını ve hangi hallerde haklarını kaybedeceklerini bilmemektedirler.

Bu nedenle; bazı vatandaşlarımız ya Türk Vatandaşlık Kanunu'nun 25 nci maddesi gereğince Türk vatandaşlığını kaybetmekte ya da uzun süreli askerlik nedeniyle Türkiye'ye gelerek, bulunduğu yabancı ülkede kazanmış olduğu sosyal haklarının bir kısmını veya tamamını kaybetmektedir.

Vatandaşlık Kanununun 20'inci maddesi gereğince Türk vatandaşlığından çıkmasına Bakanlar Kurulunca izin verilen, yabancı ülkelerde ikamet eden vatandaşlarımızın vatandaşlıktan çıkartıldıkları mahalli nüfus idaresine bildirilmediğinden, kendilerine hala Türk vatandaşı olarak muamele edilmektedir. Bunun sonucu olarak da aşağıdaki sorunlar ortaya çıkmaktadır:

- Yurt içinde asker kaçağı olarak aranmakta ve Türk vatandaşı statüsünde olmadığı halde yakalandığında askerlik hizmetini yapmak üzere silah altına alınmaktadır.
- Türk vatandaşlığından çıkmış olması nedeniyle dövizle askerlik hizmeti kapsamında geri ödemeye hak kazanan şahısların bu talepleri mahalli nüfus idarelerince Türk vatandaşı oldukları gerekçesiyle reddedilmektedir.

Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 20. Maddesi gereğince, vatandaşlıktan çıkmasına izin verilen vatandaşlarımızdan henüz askerlik hizmetini yapmayanlar tekrar vatandaşlığa alınmak için 38 yaş sınırını geçtikten sonra veya yaş sınırındayken müracaat etmeleri halinde dövizle askerlik hizmetinden yaş haddi nedeniyle yararlanamamakta ve bu nedenle de Türkiye'de öğrenim durumlarına göre yedek subay veya er statüsünde silah altına alınmaktadırlar. Bu durumda vatandaşlarımız yaşlarının ilerlemiş olmasına rağmen uzun süreli askerlik yapmak zorunda kalmakta veya bunu yapamadıkları için tekrar 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 25/ç maddesi gereğince vatandaşlıktan atılma işlemi ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

7. 4. 2. Askerlik İşlemlerine İlişkin Öneriler

* Vatandaşlıktan çıkmasına Bakanlar Kurulunca karar verilenlerin, buna ilişkin kararların Resmi Gazetede yayımlandığı gün Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verildiği Vatandaşlık ve Nüfus İşleri Dairesi Başkanlığı marifetiyle mahalli nüfus idaresine aynı gün bildirilmesi gerekmektedir.

* Henüz askerlik hizmetini yapmamış veya kesin terhise hak kazanmamış vatandaşlarımızdan, Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilmesini talep edenlerin bu işlemlerine başlanılmadan önce bu vatandaşlarımızın ileride tekrar Türk vatandaşlığına geçmek isteyenlerin konsolosluk görevlileri tarafından askerlik hizmetini bir şekilde tamamlayıp kesin olarak terhis olduktan sonra veya diğer ülke vatandaşlığını kazandıktan sonra vakit geçirmeden tekrar Türk vatandaşlığına alınmak üzere müracaat etmeleri gerektiği konusunda uyarılarının bu

vatandaşlarımızın askerlik nedeniyle mağdur edilmelerinin önleneceği düşünülmektedir.

* Daha önce Türk vatandaşı iken vatandaşlıktan çıkmasına Bakanlar Kurulunca karar verilenlerden tekrar Türk vatandaşlığına geçmek üzere müracaat edenlerin tekrar Bakanlar Kurulu Kararına gerek olmadan idari bir kuruluş kararı ile alınabilmelerini zaman kaybı nedeniyle mağduriyetlerini önleyeceği düşünülmekte olup, bunun için yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

* Yurt dışındaki vatandaşlarımızın; TRT INT ve TRT Avrasya kanalları aracılığı ile, birden fazla tabiiyetlilik, askerlik ertelemeleri ve dövizle askerlik konularında bilgilendirilmesi ve bu programların belirli aralıklarla yenilenmesi uygun olacaktır.

* Yabancı ülkelerde Türkçe olarak yayımlanan, yazılı ve görsel basın aracılığı ile, bu ülkelerde ikamet eden vatandaşlarımız, gerek yurtiçindeki, gerekse buldukları yabancı ülkelerdeki hak ve menfaatleri konusunda bilgilendirilmelidir.

* Yurt dışında, resmi veya sivil toplum örgütleri vasıtasıyla vatandaşlarımızı hak ve menfaatleri konusunda bilgilendirme konferansı verilmelidir. Yurtdışındaki vatandaşlarımızla ilgili herhangi bir yasal düzenleme yapılırken bu kuruluşların görüşünün alınmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir. Bu durumda bulunan vatandaşlarımız, askerlik erteleme işlemlerinin kolaylaştırılmasını talep etmektedirler.

7. 5. Gümrüksüz Otomobil İthal İzni Talebi

Yurt dışındaki "işçi" "serbest meslek" "müstakil iş sahibi" ve "emekli " vatandaşlarımız kendilerine bir defaya mahsus olmak üzere Türkiye'ye gümrüksüz ithal otomobil hakkının tanınmasını istemektedirler.

Yurt dışında çalışan vatandaşlarımıza kesin dönüş yapmaksızın her beş yılda bir tanınmış olan bedelsiz otomobil ithali izni 01.01.1996 tarihinden itibaren yürürlüğe konulan yeni bedelsiz ithal rejimi ile ağırlaştırılarak otomobil ithal edenin kesin dönüş yapması ve dönüşten en az altı ay önce otomobili adına kaydettirmiş olması şartına bağlanmıştır. Bu durum yurt dışındaki vatandaşlarımız arasında büyük yakınmalara neden olmaktadır.

Öte yandan, buldukları ülkede çifte vatandaşlığı kazanmış olan yurttaşlarımızın yurda kesin dönüş yapmaları uygulamada bağlayıcı olamayacağından, yürürlükteki mevzuat çerçevesinde bedelsiz otomobil ithalatından yararlanmaları mümkün bulunmamaktadır. Genel olarak çifte vatandaşlığın teşvik edildiği bir durumda bu uygulama güçlülere yol açmaktadır Diğer taraftan, önümüzdeki dönemlerde Türk otomotiv sektöründeki gelişmelere bağlı olarak bedelsiz ithalat rejiminde değişiklik yapılmasına ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir.

8. YURT DIŞI MÜTEAHHİTLİK SEKTÖRÜ İÇİNDE ÇALIŞAN TÜRK İŞÇİLERİ İLE İLGİLİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

8. 1. Türk Müteahhitlerin Yurt Dışına İşçi Götürmede Karşılaştıkları Sorunlar

Türk müteahhitlerin Bağımsız Devletler Topluluğu'nda çalıştıracakları işçileri İş ve İşçi Bulma Kurumu aracılığı ile sağlamaları, bu işçilere Kurumun belirlediği miktar üzerinden ücret vermeleri ve aynı zamanda sosyal sigorta güvencesi sağlamaları esası getirilmiştir. Bu uygulama 1998 yılından itibaren devam etmektedir. Bu konu aşağıda Topluluk Sigortası başlığı altında daha detaylı olarak ele alınacaktır.

Ancak, bazı müteahhitlerimiz, İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun öngördüğü ücretlerin iş aldıkları ülkelerdeki ücretlerin çok üstünde olduğu gerekçesiyle, işçileri turist olarak götürmekte veya mahallinden işçi sağlama yoluna giderek hem İİBK'nun belirlediği ücretleri ödememekte hem de sigorta yükümlülüğünden kurtulmaya çalışmaktadırlar.

Yurt dışında iş alan Türk müteahhitlerinin devletçe desteklenmesi politika esaslarından birisini oluşturmakla birlikte, işçilerimizin istihdamı çalışma koşulları ve sosyal güvenlik haklarının korunması da aynı önemi taşımaktadır. Bu nedenle, müteahhitlerin yurt dışında çalıştıracakları işçiler için topluluk sigortası yaptırımları zorunluluğu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 18.02.1992 tarihli talimatı ile bir kez daha teyit edilmiştir. Ancak bu durum, müteahhitler açısından topluluk sigortasının isteğe bağlı olduğu gerekçesiyle olumlu karşılanmamıştır. Diğer taraftan Suudi Arabistan, Körfez ülkeleri, Pakistan, Suriye ve Güney Afrika gibi ülkemizle İşgücü ve Sosyal Güvenlik Anlaşması bulunmayan ülkelere, müteahhitler tarafından götürülen işgücü için böyle bir zorunluluğun bulunmaması Türk Müteahhitler Birliği tarafından eşitsiz bir durum yaratıldığı şeklinde de değerlendirilmektedir.

Libya'ya İlişkin Sorunlar

Libya'da Türk müteahhitlerinin yanında çalışan Türk işçilerinin primlerine ilişkin Türk Müteahhitler Birliği tarafından tanımlanan sorunlar ise yine T. M. B.'nin yorumlarıyla aşağıda belirtilmektedir:

* Libya'da çalışan Türk işçilerinin primlerine ilişkin ilk hukuki düzenleme bu ülke ile 1975 yılında yapılan işgücü anlaşmasında yer almış ve primlerin Libya mevzuatına göre kesileceği bu anlaşmada hükme bağlanmıştır.

* Daha sonra 1976 yılında imzalanan Sosyal Güvenlik Anlaşmasının 3. Maddesinde; “bir akit taraf vatandaşlarına veya bunların hak sahiplerine bu akit taraf mevzuatı uyarınca hak kazanmış oldukları yardımların kendi ülkelerine transfer edilmesini garanti eder.” İfadesi ile primlerin kesilmesi ve transfer görevi elde edilmişse de prim transferi sağlanamamıştır.

* Libya ile imzalanan 1985 tarihli Sosyal Güvenlik Sözleşmesinde, bu defa primlerin şirketler tarafından Türkiye’ye transfer edileceğine yer verilmiştir. Ancak bu defa da uygulamanın hangi ülke mevzuatına göre yapılması gerektiği hususunda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır.

* Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi arasında imzalanmış bulunan sosyal güvenlik sözleşmesi 09.01.1985 günlü, 3148 sayılı Kanunla Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmış ve müteakiben, 85/9131 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konulmuştur. Bu sözleşme, Anayasanın 90. Maddesinin son fıkrasına istinaden ve 244 sayılı uluslararası anlaşmaların yapılması ve yürürlüğe girmesiyle ilgili yasanın 2. maddesine uygun olup, halen yürürlükte bulunmaktadır.

* Bu sözleşme, uygulama sonucu ortaya çıkacak sorunların çözümünü tek bir tarafa bırakmamış ve 12. maddesi ile bu duruma açıklık getirmiştir. 12. madde de aynen “ bu sözleşmenin uygulanması ve yorumlanmasına ilişkin ortaya çıkacak anlaşmazlıklar tarafların seçecekleri ikişer üyeden oluşan dört üyelik bir komisyon tarafından çözümlenir.” hükmünü amirdir.

* Sorunun hukuki açıdan çözümlenmesi ve tartışmalara son verilmesi için sözleşmenin 12. maddesi uyarınca tek yetkili olan iki ülke yetkili temsilcilerinin katıldığı 17. Dönem Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) toplantısına konu getirilmiş ve Türk tarafı, sosyal güvenlik sözleşmesinin 4’üncü maddesi ve uygulamaya dair idari anlaşmanın 3’üncü maddesine göre Libya’da Türk işverenleri yanında çalışan daimi Türk işçilerinin sigorta aylıkları ve maktu yardımlarına ilişkin prim oranlarının tespitinde, hangi ülke mevzuatının esas alınması gerektiği konusunda Libya tarafının görüşünü sormuştur. Libya tarafı ise 3. ve 4. maddelerle ilgili olarak Libya mevzuatının uygulanması ve transferin buna göre yapılması gerektiği hususunda görüş bildirmiştir. Böylece Libya mevzuatının uygulanması konusunda iki taraf mutabakata varmıştır

* İki devletin bu açık ve kesin belirlemesi karşısında zamanın başbakanı tarafından Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına gönderilen bir yazı ile, KEK toplantısında alınan görüş doğrultusunda Libya mevzuatının uygulanması istenilmiş ve Sosyal Sigortalar Kurumu da Başbakanlık talimatı doğrultusunda uygulamaya geçmiştir. Daha sonra bu uygulamadan vazgeçilerek tekrar Türk mevzuatına göre işlem yapılmasına geçilmiş ve geçmişe yönelik tahakkuk ettirilecek olan fark primlerinin hesaplanarak gecikme zammı ile birlikte ödenmek üzere işverenlere tebliğ edilmesi istenilmiştir.

* Yukarıda 7. madde de yer aldığı üzere, Libya'da çalışan işçilerin sigorta primlerinin hangi ülke mevzuatına göre uygulanacağı 17. Dönem Karma Ekonomik Komisyonu toplantısında kararlaştırılmış olmasına rağmen konu 18. Dönem Karma Ekonomik Komisyonu toplantısına gündem maddesi olarak girmiş ve böylece sözleşmenin 12. maddesine yönelik şartlar tam olarak oluşturulmuş ve varılan mutabakat protokolün "sosyal güvenlik" başlığı altında aynen şu şekilde yer almıştır: "Taraflar iki ülke arasında imzalanmış bulunan sosyal güvenlik sözleşmesinin 4'üncü maddesi ile bu maddenin uygulanmasına ait idari anlaşmanın 3'üncü maddesini görüşmüşler ve daimi işçilerin sigorta primlerinin işin yapıldığı ülke mevzuatı uyarınca hesaplanması hususunda mutabakata varmışlardır."

Sonuç olarak; Anlaşmada "ana ülkenin mevzuatına göre ana ülke ilgili kurumuna transfer edilir." denilmiştir. Burada ifade edilmek istenen ana ülke mevzuatı Türkiye kambiyo mevzuatıdır.

Libya'da Türk işverenlerinin yanında çalışan daimi Türk işçilerinin sigorta primleri ile maktu yardımlarının şirketler tarafından Türkiye'ye transfer edilmesi mecburiyeti getirilmiş, ancak; transfer sorunu KEK toplantıları gündemine alınmış olmasına rağmen çözümlenememiştir.

Sözleşmeye ilişkin esaslar, gerek Libya gerekse Türkiye'de çok değişik şekillerde uygulanmış, bir başka ifadeyle, sözleşme düzenli bir şekilde uygulama alanına sokulamamıştır.

Yabancı bir firma Türk işçisini Libya'da çalıştırdığı zaman sigorta primleri Libya mevzuatına göre kesilmektedir. Bu uygulama ile yabancı firma daha başlangıçta Türk firmalarına göre avantaj sağlamaktadır.

Sosyal güvenlik sözleşmesinin tarafı olan Libya'nın 25.09.1985 ve 93/6/93/85 sayılı iç talimatında; "Libya'da iş yapmakta olan Türk şirketi veya firması çalıştırdığı sürekli çalışanın aylık ücretinin % 2.125'ini ve kendi hissesi olan % 2.975'ini emeklilik ve maktu prim tutarlarını Türkiye Sosyal Sigorta Kurumuna havale edecek ve çalışanların sigorta sürelerinin devamlılığını sağlayacaktır." İfadesi Türk Müteahhitler Birliğince Libya mevzuatının uygulanabileceği şeklinde değerlendirilmektedir.

Son 15 yıl içerisinde Türkiye'de pek çok sektörde büyük gelişmeler olmakla beraber, yurt dışı müteahhitlik sektörü en hızlı gelişen sektörlerden birisi olmuştur.

TABLO-4: Yurt Dışı Türk Müteahhitlik Hizmetleri

Toplam taahhüt edilen iş tutarı	40 milyar US \$
Bitirilen iş tutarı	25 milyar US \$
Devam eden iş tutarı	15 milyar US \$
Yılda bitirilen ortalama iş tutarı	3,5 milyar US \$
Halen istihdam edilen Türk işçi sayısı	40.000 üzerinde
1996 yılı itibariyle 127 milyar US \$ olan uluslar arası müteahhitlik hacminden alınan sektörel pay	% 2
Çalışılan ülke sayısı	42

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı

Yukarıda tespit edilen bu duruma, Türk müteahhitleri yakın bir zamana kadar Türk işgücünü kullanarak gelmişlerdir. Geline bu noktaya kadar istihdama büyük katkıda bulunmuş, inşaatlarda kullanılan ileri teknoloji nedeni ile kaliteli işçi eğitimi sağlanmış, inşaat malzeme sanayicilerine ihracat potansiyeli yaratılmıştır.

Bugün özellikle Türk firmalarının aktif olduğu ülkelerde, müteahhitlik alanında büyük bir rekabet vardır. Pazarlar gittikçe daralmaktadır. Bütçe kaynakları yetersizdir. İşler ancak finansman sağlayarak, proje geliştirerek, ucuz ve kaliteli iş yaparak alınabilmektedir. Rekabet yoğun bir şekilde sürdürülmektedir. Artık yeni alınabilecek işlerin pazar fiyatları, yüksek maliyetli Türk işçilik oranlarını karşılayamamaktadır. Hatta Türkiye'den işçi alan yabancı firmalar bile, bu Türk işçilerinin sigorta primlerini iş yapılan ülke mevzuatına göre ödemekte veya o ülkede sigorta ödeme zorunluluğu yoksa hiç ödememektedirler. Türk mevzuatı ile ilgili olmadıkları için Türk mevzuatı uygulamak zorunda bırakılan Türk firmalarına karşı işçilik oranında sonraki tabloda görüleceği gibi minimum % 14 civarında, bir avantaj sağlamaktadırlar.

Uluslararası gerçekler ve rekabet koşullarının gerekleri yapılmalı ve bütün düzenlemeler buna göre elden geçirilmeli ve aşağıda yer alan hususlar yerine getirilmelidir.

* Çalışılan ülke mevzuatı gereğince sosyal güvenlikleri güvence altına alınmalıdır.

* Hangi ülkede çalışılması amaçlanıyorsa o ülke mevzuatı içerisinde istihdam prensibi benimsenmelidir.

* Eğer yurt dışında çalışan kişiler, Türkiye’de Türk mevzuatına göre sigorta edilmelerini istiyorlarsa, isteğe bağlı sigorta uygulamasına gidilmelidir. Bu tercih kişinin inisiyatifinde olmalıdır.

* Türk işçileri yurt dışında yabancı firmalar nezdinde hangi şartlarla çalışıyorlarsa Türk firmaları yanında da en azından aynı şartlarla çalıştırılabilmeleri temin edilmelidir.

• Ükelere göre asgari ücret konulması, sigorta ödeme zorunluluğu gibi kısıtlamalar yerine, arz ve talep prensipleri içerisinde çalışılan ülke mevzuatının uygulanması güvencesi getirilmelidir. Ücret tespitinde işçi ve işveren mutabakatına müdahale edilmemelidir.

TABLO-5: Yurt Dışı Müteahhitlik Sektöründe Çalışan Türk İşçilerine Ödenen Ücretler (Aylık)

Vasıfsız işçiler	Brüt 396 US \$/ay (120 LD)
Vasıflı işçiler (usta)	Brüt 528 US \$/ay (160 LD)
Mekanik usta, operatörler	Brüt 660 US \$/ay (200 LD)
Şoförler	Brüt 528 US \$/ay (160 LD)
Formen (ortalama)	Brüt 1.089 US \$/ay (300 LD)
Mühendis (tecrübesine göre)	Brüt 1.650-3.300 US \$ (500-1.000 LD)

Kaynak: Türkiye Müteahhitler Birliği

Yukarıdaki ücretlere ilaveten sosyal giderler olarak kişi başına yeme, yatma, seyahat, oturma alma, vize vs. karşılığı firma giderleri takriben 800 US \$dır.

TABLO-6: Körfez Ülkelerinde Çalışan Yabancı İşçilere Ödenen Ücretler

Vasıfsız işçiler	Brüt 85-125 US \$
Vasıflı işçiler (usta)	Brüt 175-250 US \$
Mekanik usta, operatörler	Brüt 175-250 US \$
Şoförler	Brüt 175-250 US \$
Formen (ortalama)	Brüt 300-400 US \$
Mühendis (tecrübesine göre)	Brüt 600-1000 US \$

Kaynak: Türkiye Müteahhitler Birliği

- Branşlardaki ücret değişikliği, deneyim farklarından ve bu ülkeler arasındaki bazı ufak farklı uygulamalardan ileri gelmektedir.

- Körfez ülkelerinin bazıları yukarıdaki ücretlere ilaveten sadece yeme ve yatmayı karşılarken, bazıları sadece üst kademeyi karşılamaktadır. Körfez ülkelerinin bir kısmı ise hiçbir sosyal gidere katılmayıp bunları, ücrete dahil kabul etmektedir.

3- Rusya Ve Türk Cumhuriyetlerinde Mahalli İşçi Ücretleri

- Mahalli işçi ücretleri bütün branşlarda körfez ülkeleri seviyesinin altında kalmaktadır.

- Firmalar ayrıca bir sosyal harcama yapmayı yasaların gerektirdiği ölçüde ödemelerle yetinilmektedir. Ek bir katkı olarak bazıları öğle yemeği verilmesini üstlenmektedir.

TABLO-7: Yabancı Ülkelerde Uygulanan Sigorta Primleri

Rakip Yabancı Firmaların Ve Türk Firmalarının Ödedikleri Sigorta Primleri				Türk firmalarının Türkiye’de ödedikleri sigorta primleri
Ülke	Kısa vadeli	Uzun vadeli	Toplam	
Körfez ülkeleri	Yok	Yok	Yok	Topluluk sigortası asgari ücretin % 20’si
Rusya	Yok	Yok	Yok	Topluluk sigortası asgari ücretin % 20’si
Azerbaycan	Yok	Yok	Yok	Topluluk sigortası asgari ücretin % 20’si
Türkmenistan	Yok	Yok	Yok	Topluluk sigortası asgari ücretin % 20’si
Suudi Arabistan	Yok	Yok	Yok	Topluluk sigortası asgari ücretin % 20’ si
Libya	% 4,5	% 10,5	% 0,5	% 10,5 yerine Türkiye’de % 24,5

Kaynak: Türkiye Müteahhitler Birliği

DİE “Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumları Ekim 1999” raporuna göre; ülkemizdeki işsiz sayısı 1.730.000’dir. İşsizlik oranı % 7,3 olup, bu oran şehirlerde % 11,7 kır kesiminde ise % 3,4’dür.

Yurt dışı müteahhitlik sektörü; işsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılması bakımından önemli bir potansiyeldir.

8. 2. Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetlerinde Çalışanların Sorunlarına İlişkin Türk Müteahhitler Birliği Tarafından Getirilen Öneriler

Libya’da Türk müteahhitlerinin yanında çalışan daimi Türk işçilerinin sigorta aylıkları ve maktu yardımlarına ilişkin prim oranlarının tespitinde, hangi ülke mevzuatının uygulanacağı hususunda ortaya çıkan anlaşmazlık devam etmektedir. SSK iki defa Libya, üç defa ise Türk prim oranlarının dikkate alınacağı şeklinde uygulama yapmıştır. Halen Türk prim oranları dikkate alınmaktadır. Prim oranlarının yüksekliği maliyeti artırmaktadır. Ortaya çıkan maliyet farkı ise yabancı işverenlere önemli bir avantaj sağlamakta, Türk müteahhitlerinin rekabet edebilmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Sorunun kalıcı bir şekilde çözümlenmesini sağlamak amacıyla, hukuki düzenlemeye gidilmelidir.

8. 2. 1. Topluluk Sigortası Uygulamasından Kaynaklanan Soruna İlişkin Öneriler

Sovyetler Birliği ve daha sonra Bağımsız Devletler Topluluğunda iş alan Türk müteahhitlerinin yanında çalışacak işçilerin sosyal güvenlik haklarının korunması için, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu’nun 86 ncı maddesi uygulanmaktadır. 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu’nun 86’ ncı maddesi, sosyal güvenlik bakımından Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamı dışında kalan kişilerin sosyal güvencelerini sağlamak üzere çeşitli sigorta kolları için toplu isteğe bağlı bir sigorta uygulamasını içermektedir. Madde tamamen yurt içi sosyal güvenlik uygulamasını düzenlemektedir. Toplu isteğe bağlı talebi gerektiren sistemde zorunluluk bulunmamaktadır. Zorunlu olan konular 1136 sayılı Avukatlık Kanunu ve 1518 sayılı Noterler Kanununda ayrıca yasa hükmü olarak yer almıştır.

Türk müteahhitlerinin iş aldığı ülkeler, çeşitli siyasi yapıda ve sosyal düzen içinde yaşamaktadırlar. Doğal olarak bu ülkelerin gerek vergi mevzuatı gerekse muhasebe sistemi ile sosyal güvenlik hakları kendi öz yapılarına göre düzenlenmiştir. Tek bir yasal hüküm ile bu ülkelerde çalışan işçilerin ve aile bireylerinin sosyal güvenlik haklarının sağlanması uygulamada da zorluklara neden olmaktadır..

Bu konuya daha yararlı bir düzenleme getirilebilmesi için bir öneri olarak eğer yurt dışında çalışan kişiler, Türkiye’de Türk mevzuatına göre sigorta edilmelerini istiyorlarsa, isteğe bağlı sigorta uygulamasına gidilmelidir. Bu tercih kişinin inisiyatifinde olmalıdır.

Türk işçileri yurt dışında yabancı firmalar nezdinde hangi şartlarla çalışıyorlarsa, Türk firmaları yanında da en azından aynı şartlarla çalıştırılabilmeleri temin edilmelidir.

8. 3. Asgari Ücret Sorunu

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yurt dışında Türk müteahhitleri yanında çalışan işçilerin ücretleri konusunda her ülke için asgari ücret belirlemesi yapmaktadır.

Asgari ücret uluslararası literatürde, ILO sözleşmesinde esasları belirlenen ve yasal dayanağı olması gereken “devlet, işçi ve işveren” üçlüsünün ortaklaşa tespitini gerekli kılan bir kazanç sınırıdır. Nitekim bu esaslar dahilinde 1475 sayılı İş Kanunu’nda sanayi kesiminde çalışan işçilerin ücreti ile tarım kesiminde çalışan işçilerin asgari ücretlerinin nasıl belirleneceği yasa hükmü olarak düzenlenmiştir.

Yurt dışı asgari ücretin bu yasal boyutu yanında, uygulamada aksaklıklara da sebebiyet vermektedir. Örneğin, Libya’da çalışan Türk işçileri için uygulanan asgari ücret, yemek ve sağlık koşullarına uygun yatacak yerin ücretsiz olarak işveren tarafından karşılanması halinde, vasıfsız işçiler için 100 LD/ay, vasıflı işçiler için 120 LD/ay, yemek masraflarının işçiye ait olması halinde vasıfsız işçiler için 120 LD/ay, vasıflı işçiler için 140 LD/ay olarak belirlenmiştir. Ancak bu ülkede faaliyet gösteren bir çok büyük firma yiyecek malzemelerinin önemli bir kısmını Türkiye’den temin etmektedir. Bu nedenle işçilerin yemek ihtiyaçları için giderleri söz konusu olmamaktadır. Diğer taraftan, işçilerin nakli, yemek ve yatacak yerlerinin ücretsiz karşılanması Libya şartları muvacehesinde bir anlamda zorunlu olduğundan, bu ülkedeki fiyat artışlarından işçilerimizin etkilenmesi söz konusu değildir.

Libya örneğinde açıklandığı üzere, asgari ücretin bürokratik kararlar ile artırılması Türk müteahhitlerinin gündemine yeni başka olanakları değerlendirme zorunluluğunu getirmektedir. Bu nedendir ki müteahhit firmalar maliyet artırıcı unsurlardan kurtulmak bakımından işçi ihtiyaçlarını karşılamak üzere, yabancı işçi çalıştırma yöntemini kullanmaktadırlar.

Halbuki dış müteahhitlik sektörünün emek-yoğun çalışmayı içermesi nedeniyle, çok sayıda Türk işçisine iş imkanı sağlayabilecek bir alan olduğu muhakkaktır. İşçinin sosyo ekonomik haklarının korunması gerekçesine dayanılarak yaratılan bürokratik kurallar gerek işçiye iş, gerekse işverene işgücü arz ve talebinin doğmasını engellemektedir.

Yine bu konuda Türk Müteahhitler Birliği bir öneri olarak asgari ücret uygulamasının kaldırılması ve çalışılan ülkelerde asgari ücret uygulaması varsa, bu ücretin muhafazası bakımından tedbir alınması, ücretin işçi ve işveren arasında serbest pazarlık çerçevesinde belirlenmesi için devletin imkan sağlamasını önermektedir.

9. 3. 1. Sözleşme Sorunu

Yurt dışında Türk müteahhitleri yanında çalıştırılması arzu edilen ve karşılıklı anlaşma sağlanan işçiler için “iş akitleri” tip sözleşme olarak İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenerek taraflarca imzalanmaktadır.

İş akitleri nitelik bakımından tamamen Türk çalışma hayatını düzenleyen kanun hükümlerine dayandırılmakta ve bu nedenle de yurt dışında hukuki bir değer ihtiva etmemektedir. Çoğu kez ilgili ülkenin çalışma şartlarına uymayan “tip sözleşmeler” ihtilaf halinde Türk hukuku bakımından da işçi-işveren arasında davalara neden olmaktadır.

Yukarıda belirtilen konulara örnek verilmesi gerekirse;

* iş akitleri işçinin fiilen iş başı yaptığı tarihte başlamasına rağmen, tip sözleşmelerde mukavelenin işçinin Türkiye’den hareket ettiği tarihte başlayacağına dair hüküm yer almaktadır.

* bir kısım tip sözleşmelerinde, ücret hanesinde “SSK primi işçi hissesi hariç” ibaresi yer almaktadır. Bu ibarenin dış ülke hukukunda ne anlama geldiği anlaşılammamaktadır.

* tip sözleşmelerinde deneme süresinden bahsedilmekte ve karşısına Türk İş Kanununda belirtilen deneme süresi yazılmaktadır. Tip sözleşmelerinde işçinin mazeret izni sırasında Türkiye’ye geliş ve gidiş ulaşım masrafları işverene yüklenmiştir. Bu büyük bir mali yüküdür. Örneğin gidiş tarihinden iki gün sonra, işçinin mazeretine binaen geri dönmesini talep etmesi halinde, işverenin bu ulaşım masraflarını karşılama zorunluluğu ticari yaklaşım açısından uygun olmamaktadır.

* tip sözleşmelerde çalışma saatinin süresinin 8 saat olduğu belirtilerek doğabilecek ihtilafta, Türk mevzuatının uygulanacağı esası getirilmiştir. Bu hüküm de tamamen uygulamaya uyum sağlamayan bir düzenlemedir. Örneğin; Lübnan’da çalışma süresi yasal olarak 7 saattir. Türk çalışma yasalarında belirtilen bu uygulama tarzının dış ülkeye uygulanması mümkün olmadığı gibi, yurt dışı bir ihtilafına atıf yapılmak suretiyle, Türk kanunlarına göre çözümlenmesi de hukuk kurallarına aykırıdır.

- çalışma saati süresi gibi fazla çalışma ücreti konusu da büyük ihtilaflara neden olacak şekilde tip sözleşmelerde yer almaktadır. Tip sözleşmede fazla çalışma ücreti Türk iş kanunlarına dayanılarak % 50 zamlı olacak şekilde yer almaktadır. Oysa Almanya’da fazla çalışma ücreti % 25 zamlı olarak ödenmekte ve buna ek olarak tatil günleri çalışma ücretleri de farklı olarak belirlenmektedir. Bunun gibi değişik ülke mevzuatları ortada iken bu ülkelerde farklı yasal düzenleme çabasına girmek işveren ve işçi açısından olumsuzluklar yaratabilmektedir. Bu konuyu

biraz daha açmak gerekirse, tip sözleşmelerde genel olarak Türk mevzuatının uygulanacağı hükmüne yer verilmektedir. Bu birçok yönden sakıncalar doğurmaktadır. Öncelikle işçi gideceği ülkenin şartlarını ve iş durumunu bilerek ve serbest iradesi ile işe talip olmakta, işveren ile arasında sağlanan anlaşma imkanı dahilinde, yurt dışında çalışma olanağını kazanmaktadır. Bu bir tecih meselesidir. Çünkü yapılan iş bütün özellikleri ile yabancı bir ülkenin şartlarını taşımaktadır

- Bu alanda öneri olarak;

- * Mukaveleye saat ücreti yazılmalıdır. Her ülkenin saat ücreti farklı olduğundan bu hususun dikkate alınarak saat ücretinin belirlenmesi gerekmektedir.

- * Mukaveleye “çalışılan ülke mevzuatı uygulanır” hükmü konulmalıdır.

- * Mukaveleye işçinin fiilen işe başladığı tarihte yürürlüğe gireceği konusunda özel bir süre hükmü konulmalıdır.

- * Mukavele bitiminden önce yurda dönmek isteyen işçinin yol parasının işçiye ait olması gerektiği konusunda açık bir hüküm yer almalıdır.

- * Deneme süresi işçinin çalıştığı ülke mevzuatına uygun olmalıdır. Aynı şekilde yıllık izinlerde de çalışılan ülke mevzuatı uygulanmalıdır.

- * Fazla çalışma ücreti, genel tatil ve hafta tatili ücretlerine ait ödemelerde uygulanacak esaslar bakımından, çalışılan ülke mevzuatına uyulacağı mukavelede açık olarak yer almalıdır.

- * İş sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda uyulması gereken mevzuat, çalıştırılan ülkenin çalışma hayatına ilişkin yasalar olmalıdır.

8. 3. 2. Masraf Karşılıklarına İlişkin Sorunlar

1475 sayılı İş Kanunu'nun 84 ncü maddesinde “hizmet akdine aracılık etme ödevlerini bir ücret karşılığı olmaksızın yapmak” konusunda İş ve İşçi Bulma Kurumu görevlendirilmiştir.

Diğer taraftan ülkemizde 11/2/1946 tarih ve 4866 sayılı Kanunla onaylanan “ücretli iş bulma bürolarının kapatılması hakkında (ILO) Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 34 numaralı Sözleşmesinde ücretli iş bulma hususuna yasaklama getirilmiştir.

Sözleşme hükmünde ücret konusu yasaklanmış olmasına rağmen, 1475 sayılı İş Kanunu'nun 84 ncü maddesinde 8/5/1985 tarih ve 3199 sayılı Kanun ile

yapılan değişiklik ile işverene işçi bulma konusunda İş ve İşçi Bulma Kurumunun yapmış olduğu aracılık karşılığında masraf alınabileceği öngörülmüştür.

Yasada öngörülen ve “masraf” olarak tanımlanan olay mahiyet itibariyle “ücret” niteliğini taşımaktadır. İşverenden alınması gereken masraf karşılığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca belirlenmektedir. Masraf karşılığının belirlenmesinde belirli bir ölçüt öngörülmemiştir. Bugün için, İş ve İşçi Bulma Kurumuna tamamen bir ek gelir olarak düşünülen bu kaynak, yurt dışı işçi istihdamında Türk müteahhitleri bakımından büyük bir gider kalemi olarak görülmektedir.**Bu Konuda Öneriler İse;**

1475 sayılı İş Kanunu'nun 3199 sayılı Kanunla değişik 84 ncü maddesinde yer alan “masraf karşılıkları” nın yeni bir yasal düzenleme ile kaldırılması, bu hususun gerçekçi görülmemesi halinde, madde uygulamasını düzenleyen yönetmelikte yapılacak bir düzenleme ile gerçek masrafları karşılayabilecek bir miktarı içerecek şekilde tespiti konusunda ölçütler belirlenmesi uygun olacaktır.

Vatandaşlarımızın yurt dışında istihdamı yoğunlaştıkça sosyal güvenliklerini sağlamak için gerek ikili gerekse çok yanlı sosyal güvenlik sözleşmelerinin düzenlenip imzalanması sürecine girilmiştir. Böylelikle vatandaşlarımızın, çalıştıkları ülke vatandaşları ile aynı haklara sahip olabilmeleri için çaba gösterilmektedir.

9.YURT DIŞINDA YAŞAYAN VATANDAŞLARIMIZIN SOSYAL GÜVENLİK SORUNLARI

Ülkemizden yurt dışına yönelik göç hareketlerinin yoğunlaşması sonucu ilk olarak Almanya Federal Cumhuriyeti ile 1961 yılında işgücü anlaşması imzalanmış, bunu diğer 10 ülkeyle aktedilen işgücü anlaşmaları izlemiştir. Bu anlaşmaların imza tarihleri ve taraf ülkeleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

TABLO-8: Çeşitli Ülkelerle Yapılan İşgücü Anlaşmaları

ÜLKE ADI	İMZA TARİHİ
01. ALMANYA	30.10.1961
02. AVUSTURYA	15.05.1964
03. BELÇİKA	16.07.1964
04. HOLLANDA	19.08.1964
05. FRANSA	08.04.1965
06. İSVEÇ*	10.03.1967
07. AVUSTRALYA	05.10.1967
08. LİBYA	05.01.1975
09. K.K.T.C	09.03.1987
10. ÜRDÜN	07.07.1983
11. KATAR	01.04.1986

Kaynak: Ç.S.G.B-Sosyal Güvenlik Kuruluşları Genel Müdürlüğü

*İsveç 1983 yılında tek taraflı olarak Anlaşmayı yürürlükten kaldırmıştır.

İsveç ve Avustralya ile yapılan işgücü anlaşmaları, Batı Avrupa ülkeleri ile yapılan ve kısa vadeli işgücü göçünü öngören anlaşmalardan farklı olarak, bu ülkelere yerleşmek isteyen göçmenlerin kabulüne yönelik anlaşmalardır.

Ülkelerine gelen işgücünü “misafir işçi” olarak niteleyen Batı Avrupa ülkelerinin aksine, İsveç ve Avustralya uyguladıkları politikalar gereği bu kişileri “göçmen” olarak nitelendirmiştir.

"Göçmen" kabul eden ülkeler ile "misafir işçi" kabul eden ülkeler arasındaki en belirgin fark, birincisinin ülkesine gelenleri gelecekte vatandaşlığını kabul edecek insanlar olarak görmesi, ikincisinin ise, bu insanları kendi ulusal ekonomisinin gerek gördüğü süre içinde ve nispeten ucuz işgücü kitlesi şeklinde değerlendirmesidir.

Ancak Avustralya; taraf olduğu İşgücü Anlaşmasının hükümlerini 1976 yılından sonra uygulamamış; İsveç ise, 10.03.1967 tarihli İşgücü Anlaşmasını 1983 yılında tek taraflı olarak feshetmiştir.

TABLO-9: Çeşitli Ülkelerle Yapılan Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri

ÜLKE ADI	İMZA TARİHİ	YÜRÜRLÜK TARİHİ
01. İNGİLTERE	09.09.1959	01.06.1961
02. F.ALMANYA	30.04.1964	01.11.1965
03. HOLLANDA	05.04.1966	01.02.1968
04. BELÇİKA	04.07.1966	01.05.1968
05. AVUSTURYA*	12.10.1966	01.10.1969
06. İSVİÇRE	01.05.1969	01.01.1972
07. FRANSA	20.01.1972	01.08.1973
08. LİBYA	13.09.1984	01.09.1985
09. DANİMARKA	22.01.1976	01.02.1978
10. İSVEÇ	30.06.1978	01.05.1981
11. NORVEÇ	20.07.1978	01.06.1981
12. K.K.T.C	09.03.1987	01.12.1988
13. KANADA	19.06.1978	---
14. MAKEDONYA	06.07.1998	---
15. ARNAVUTLUK	15.07.1998	---
16. AZERBAYCAN	17.07.1998	---
17. GÜRCİSTAN	11.12.1998	---
18. ROMANYA	06.07.1999	---

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-Sosyal Güvenlik Kuruluşları Genel Müdürlüğü

*Avusturya 30.09.1996 tarihi itibariyle Sözleşmeyi feshetmiştir.

1987 yılında son olarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile ikili Sosyal Güvenlik Sözleşmesi yapılmış daha sonraki yıllarda yeni sözleşme hazırlıkları ile önceki sözleşmelerin tadili veya günün koşullarına uygun hale getirilmesi çalışmaları sürdürülmüş ve son olarak altı ülke ile ikili sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmış olup, henüz yasal prosedürler tamamlanmadığından bu sözleşmeler yürürlüğe

girmemiştir. Vatandaşlarımızın yoğun olarak buldukları ülkelerle de, sosyal güvenlik sözleşmesi çalışmalarını sürdürmektedir.

TABLO-10: Çok Taraflı Sözleşmeler

SÖZLEŞMENİN ADI	İMZA TARİHİ
01. Avrupa Ara Anlaşmaları (Uzun Vadeli Sigorta Kolları)	11.12.1953
02. Avrupa Ara Anlaşmaları (Kısa Vadeli Sigorta Kolları)	11.12.1953
03. Sosyal ve Tıbbi Yardım Avrupa Sözleşmesi	11.12.1953
04. Avrupa Sosyal Şartı	18.10.1961
05. Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu	13.05.1964
06. Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi	14.12.1972
07. Göçmen İşçinin Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi	24.11.1977

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-Sosyal Güvenlik Kuruluşları Genel Müdürlüğü

Belirtilen ikili sosyal güvenlik sözleşmelerinin dışında ülkemiz Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesini de ilk imzalayan ülkeler arasındadır (14.12.1972). Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesini imzalayan diğer ülkeler; Avusturya, Belçika, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, ve İspanya'dır.

Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesini imzalayan Avusturya, Belçika ve Hollanda ile aramızda ikili sosyal güvenlik sözleşmesi yürürlükte, İtalya, Lüksemburg, Portekiz ve İspanya ile ise, hemen uygulanacak hükümleri bakımından sözü geçen sözleşme yürürlükte.

Sosyal güvenlik sözleşmesinin ortak hükümleri,

- Eşit işlem görme,
- Sigortalılık (çalışma) sürelerinin birleştirilmesi,

- Yardımların ihracı,
- Aile bireyleri ve geçici görevlilere sağlık yardımları,

şeklinde özetlenebilir.

Sözleşmelerinin ortak hükümlerinden birinin işlem eşitliği olmasına rağmen, vatandaşlarımıza karşı ilk ayrımcılığın "aile ödenekleri-çocuk paraları" konusunda yapıldığı gözlenmektedir.

Vatandaşlarımıza yanlarında bulunan çocukları için o ülke vatandaşlarıyla eşit işlem yapılmakta ancak, Türkiye'deki çocuklar için ya hiç çocuk parası ödenmemekte veya indirimli olarak ödenmektedir.

TABLO-11: Almanya'nın Çocuk Parası Ödemeleri

ALMANYA'DAKİ ÇOCUK	TÜRKİYE'DEKİ ÇOCUK:
1.Çocuk için 250 DM	10 DM
2.Çocuk için 250 DM	25 DM
3.Çocuk için 300 DM	60 DM
4.Çocuk için 350 DM	60 DM
5. ve her sonraki çocuk için 350 DM	70 DM

Kaynak: SSK Genel Müdürlüğü-YİH

Çocuk parası ödemeleri, 01.01.1996 tarihinden itibaren Gelir Vergisi Kanunu kapsamına alınmış olup, aylık ödeme, yıllık vergi iadesi şekline dönüşmüştür.

Almanya'da 1997 yılının Ocak ayından geçerli olmak üzere 6912 DM olarak belirlenmiş olan çocuk başına yıllık vergiden muaf meblağ, Türkiye'de yaşayan çocuklar için 1/3 oranında uygulanmakta ve 2304 DM'ye indirilmektedir.

Hollanda'da yapılan çocuk parası ödemelerinde Türkiye'de yaşayan çocuklarla, Hollanda'daki çocuklar arasında bir fark yoktur. Bütün çocuklar aynı oranda çocuk parasından yararlandırırlar.

Belçika'da ve Fransa'da da çocuk paraları konusunda ayrımcılık göze çarpmaktadır.

TABLO-12: Belçika'nın Çocuk Parası Ödemeleri

ÇOCUK	BELÇİKA'DAKİ ÇOCUK	TÜRKİYEDE'Kİ ÇOCUK
1.Çocuk	2706 BF	800 BF
2.Çocuk	5007 BF	850 BF
3.Çocuk	7476 BF	900 BF
4.Çocuk	7476 BF	950 BF
(4.Çocuktan sonra ödeme yapılmamaktadır.)		

Kaynak: SSK Genel Müdürlüğü-YİH

ÖNERİ

Çocuk parası -aile ödenekleri ile ilgili sorunların en aza indirgenmesi için, aile ödeneklerinin de, işsizlik sigortası gibi bir risk olarak mevzuatımızda yer alması gerekmektedir. Çocuk parası miktarında artış sağlanması veya çalışılan ülkedeki tutar ile Türkiye'deki tutar arasındaki farkın azaltılması için, ancak karşılıklılık esasına dönüldüğünde bir sonuç alınması beklenmektedir.

Yurt dışındaki vatandaşlarımızın öncelikle ikamet ve çalışma izni alma aşamasında sorunlarla karşılaştıkları, bu iki hakkı elde ettikleri takdirde sosyal güvenlik anlamında çok büyük zorluklarla karşılaşmadıkları düşünülmektedir.

12 Eylül 1963 tarihli, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ortaklık yaratan Ankara Anlaşması ile başlayan süreç içinde, işgücünün serbest dolaşımına ve sosyal güvenliğe ilişkin düzenlemelere de yer verilmiştir.

Bunlardan 1/80 ve 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararlarının uygulanmaması ya da yanlış yorumlanması üzerine pek çok vatandaşımız hukuk yollarını seçmişlerdir. Yurt dışındaki vatandaşlarımızın, bazı ayırıcı olarak nitelenebilecek davranışlara maruz kaldıkları Avrupa Birliği Adalet Divanı'nda açılan davalardan da anlaşılacaktır. Divan, uygun incelemeler sonucunda pek çok davada vatandaşlarımızın haklılığına karar vermiştir.

ABAD' nın Birliğe üye ülkelerde ikamet eden vatandaşlarımızı ilgilendiren bu kararlarını üye ülkelerden bazıları ulusal mevzuatlarına aynen yansıtmışlardır, bazı ülkeler ise ABAD kararlarını ulusal mevzuatlarına yansıtmayarak genel uygulama olanağını ortadan kaldırmak yolunu seçmişlerdir.

Vatandaşlarımızın yukarıda belirtilen maruz kaldıkları farklılıkları ortadan kaldırmak için AB'ne adaylık sürecinin iyi işletilmesi, özellikle mevzuatların uyumlu hale getirilmesine öncelik verilmesi gerekmektedir.

10. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YURT DIŞINDA YAŞAYAN TÜRK KİŞİ VE KURULUŞLARA SAĞLADIĞI HİZMETLERİLE EKONOMİK GELİŞMEYE İLİŞKİN ÖNERİLER

Türk Bankacılık sektörü özellikle 1980 sonrası ekonomik alanda uygulanmaya başlanan liberal politikalar sayesinde dışa açık, rekabetçi ve etkin bir sektör olmuş, hatta diğer sektörlerden daha hızlı gelişerek öncülük vasıfları kazanmıştır.

Bu gelişmeler neticesinde bankaların yurt dışı örgütlenme faaliyetleri artmış ve sundukları hizmetler çeşitlenmiştir. Dolayısıyla bugün itibariyle ulaşılan noktada; yurt dışında, özellikle Batı Avrupa'da, yaşayan vatandaşların bankacılık hizmetlerinden yararlanmaları hususunda belirgin bir sorunları kalmamıştır.

Bilgisayar ve iletişim teknolojisinde yaşanan hızlı gelişme de bu süreçte etkin bir rol oynamıştır. Türk Vatandaşları Türk bankalarının olmadığı yerlerde dahi, Türk Bankalarının muhabir bankaları aracılığıyla bankacılık işlemlerini yapabilmekte, Elektronik Fon Transferi sayesinde de istedikleri yerden ülkemize para havale edebilmektedirler.

ÖNERİLER

Bu doğrultuda bankalarımızın hizmetlerinin yeterli olduğundan bahsedilebilir. Ancak Avrupa Birliği sürecinde, başta Almanya'da önemli bir Türk girişimcisinin varlığı dikkatle değerlendirilmelidir. Bu girişimcilerin gerek buldukları ülkede, gerekse bir başka ülkede ya da Türkiye'de yapacakları yatırımlara yönelik finansman ve finansman dışı bilgi-danışmanlık ve proje hizmetlerinin kendilerine sunulması gerekliliği doğmuştur.

Ayrıca yurt dışında yaşayan tasarruf sahiplerinin tasarruflarını ülkemizde değerlendirmek suretiyle hem ülkemiz yatırım, üretim ve istihdamına katkı sağlanmalı, hem de tasarruf sahiplerine alternatif ve güvenilir seçenekler sunulmalıdır.

Bu amaçla Sermaye Piyasası Kurulu ile ilgili kurum ve kuruluşların birlikte çalışmaları sonucu; yurt içinde kurulacak şirketlere ortaklık kanunlarıyla belirlenmeli ve güven altına alınmalıdır. Aksi takdirde yurt dışında yaşayan tasarruf sahiplerinin kaynaklarının yanlış kişi ve kurumlara gitmesi engellenemeyecektir.

Bankalarımız bu hususta aracılık görevi üstlenebilir ve bilhassa risk sermayesi benzeri şirketlerin kurulmasına aracılık ederek karlı ve verimli yatırımların büyümesine katkı sağlayabilir.

Ayrıca Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, ilgili Bakanlıklar ve yurt dışında kurulu dernekler sayesinde geniş bir veri tabanı oluşturulmalı, bu hususta internetten ve mevcut bilgi sistemlerinden de yararlanılarak: yurt dışında faaliyette bulunan girişimcilerimizin profilleri çıkarılmalı, yurt içinden kendileriyle işbirliği yapabilecek kişi ve kuruluşlarla biraraya getirilmeleri sağlanmalıdır.

Yine bu bilgi tabanı sayesinde girişimcilerin diğer ülke girişimcilerine göre rekabet avantaj ve dezavantajları tespit edilmeli, mevcut rekabet güçlerinin artırılması amacıyla gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Diğer taraftan yurt içinde üretilen malların yurt dışında tanıtımına özel önem verilmeli, yurt dışındaki girişimcilerin bu fuarlara katılımı sağlanarak, kendilerinden pazarlama ve yeni pazarlar bulmaları konusunda yardım alınmalıdır.

Yurt dışında yaşayan girişimcilerimizin buldukları ülke bankalarından kredi almaları hususunda bir takım sıkıntıları vardır. Başta teminat olmak üzere bu zorlukların aşılmasında kendilerine destek verilmelidir. Bu amaçla yurt dışındaki girişimcilerin Türkiye'deki gayri menkullerinin teminat gösterilebilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

10. 1. Türkiye Halk Bankası Tarafından Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlara Sunulan Hizmetler

Türkiye Halk Bankasının yurt dışında yaşayan vatandaşlara sunduğu hizmetler yurt dışında faaliyet gösteren diğer Türk Bankalarının çalışmalarını da yansıtacağından örnek bazında aşağıda sunulmaktadır.

Türkiye Halk Bankasının halen Avrupa'da dokuz adet temsilciliği bulunmakta olup, bunlardan Almanya'da olan temsilcilikleri Alman mevzuatında yapılan değişikliklere müteakip olarak Finans Hizmetleri Şubesine dönüştürülmüş, Zürih Temsilciliğinin de şubeye dönüştürülmesi için gerekli başvurular yapılmıştır. Yine bu kapsamda yurt dışında yeni şubeler açma yönündeki çalışmalar sürmektedir.

Bu oluşumlar sonucu yurt dışında yaşayan vatandaşların yurda gönderdikleri havaleler ile ihracatçıların mal bedellerinin ülkeye getirilmesi daha da kolaylaşacaktır.

Diğer taraftan Halk Bankasının; Hollanda'da Demir-Halkbank (NEDERLAND) N.V., Türkmenistan'da Türkmen-Halk Kalkınma Bankası ve Macaristan'da Macaristan Halk Bankası olmak üzere yurt dışında bulunan 3 banka

iştiraki kanalıyla da buralardaki vatandaşlarımızın ve ihracatçıların işlemleri etkin bir şekilde yapılmaktadır.

Türkiye Halk Bankası, bankacılıkta bir ilk olmak üzere Türkiye’de Girişimci Bilgilendirme Merkezini faaliyete geçirmiş ve bu merkeze bağlı KOBİ Bilgilendirme Ofislerini devreye sokmuştur. Ayrıca Almanya’nın Köln ve Düsseldorf şehirlerinde hizmete açılan Yurt Dışı KOBİ Bilgi Destek Büroları da Türkiye’deki ofislerle entegre bir çalışma ortamında Almanya’daki Türk KOBİ’lerine gerekli bilgileri vermektedir. Ayrıca, yurt dışı bürolarımızın Avusturya ve Macaristan Halk Bankaları işbirliğinde genişletilmesi için çalışılmaktadır.

Söz konusu Bilgi Destek Büroları ile ülkemizdeki KOBİ’lerin Avrupa ile uyum sorunlarının giderilmesinde, pazar genişlemesi yoluyla üretim ve ihracatlarının artırılmasında, ürün geliştirme ve yenilikleri takip etmelerinde yardımcı olunmaktadır.

Halk Bankası yurt dışında bulunan vatandaşlarımızın ve Türk müteşebbislerinin ekonomik açıdan güçlendirilmesi konusunda gerek finansman gerekse finansman dışı hizmetlerini artırarak sürdürmektedir.

Türkiye Halk Bankası tarafından yurt dışında yaşayan vatandaşlarımıza mevcut hizmetlerin yanısıra ve diğer bankalardan ayrı olarak iki temel kredi kullandırılmakta olup, bu kredilerle ilgili bilgiler aşağıda sunulmaktadır.

KSF-1 ÖZEL KREDİ FONU

KREDİDEN YARARLANACAKLAR :

Almanya’da çalışan ya da eğitimini Almanya’da yaparak bir meslek sahibi olan, kesin dönüş yapmış ya da yapacak olan ve yeterli birikime sahip Türklerin kurmuş oldukları ya da kuracakları, başvuru tarihinde arsa-bina hariç sabit değerleri 2 milyon DM’ yi aşmayan, istihdam edilen işçi sayısı 50’ den fazla olmayan küçük ve orta ölçekli işletmeler krediden yararlanabilmektedir. *(Fona katkı 1994 yılından beri yapılmamaktadır.)*

KREDİNİN KULLANDIRILIŞI :

Projeye bağlı olarak bina yapımı, makine, araç, gereç ve demirbaşlar için yatırım kredisi, üretim için gerekli ham ve yardımcı madde ile diğer işletme giderleri için işletme kredisi şeklinde kullandırılmaktadır.

TÜRK CUMHURİYETLERİ FONU KREDİSİ

KREDİDEN YARARLANACAKLAR :

Arsa ve bina hariç sabit değerleri 10 Milyon ABD Doları eş değeri TL'yi aşmayan KOBİ'ler yararlanabilir.

KREDİNİN KULLANDIRILIŞI :

Orta Asya ve Kafkasya'da bulunan Türk Cumhuriyetlerinde (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan) gelişim sürecini teşvik etmek ve Türk Özel Küçük ve Orta Ölçekli sanayinin ekonomik büyümesine katkıda bulunmak ve Türk girişimcilerin bu ülkelerde yapacakları yatırımların finansmanı amacıyla yatırım ve işletme kredisi şeklinde kullanılmaktadır.

10.2 Yurt Dışındaki Vatandaşlarımızın Ekonomimize Katkıları Ve T. C. Merkez Bankasınca Sunulan Hizmetler

Yurt dışındaki vatandaşlarımızın ülke ekonomisine çeşitli ayni katkıları (bedelsiz ithalat, yolcu beraberliği eşya, hane nakli, hediyelik eşya, turizm, Türkiye'deki harcama ve yatırımlar v.b.) yanında çok önemli parasal katkıları da bulunmaktadır. Bunların başlıcaları aşağıda belirtilmekte olup yıllara göre bu konuda kaydedilen gelişmeler ise tablolar halinde sunulmaktadır.

• İşçi Dövizleri

Yurt dışındaki vatandaşlarımızın bankacılık sistemi ve posta aracılığıyla yurda gönderdikleri dövizler Merkez Bankasınca "İşçi Dövizleri" adı altında izlenmektedir. Bu döviz havalelerinin son yıllardaki yıllık ortalama tutarı 3 milyar dolar düzeyinde istikrar kazanmıştır.

• Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesapları

Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesabı, T. C. Merkez Bankası'nca geliştirilen sisteme göre işleyen, yurt dışında kendileriyle özel anlaşma yapılan Bankaların şubeleri ile Türkiye'de T. C. Merkez Bankası Şubelerinden para yatırma ve çekme imkanını yurt içi ve yurt dışındaki bankalar ile yurt dışındaki Posta İdareleri vasıtasıyla da sadece para yatırma imkanını sağlayan döviz hesabıdır. Merkez Bankasınca 1976 yılından itibaren yürürlüğe konulan bu hesaplara yurt

dışındaki vatandaşlarımız büyük ilgi göstermiş ve bu hesaplarda toplanan dövizler istikrarlı bir artış izlemiştir.

- **Süper Faizli Döviz Hesapları**

Süper Döviz Hesabı, yurt dışında oturma veya çalışma izni ya da hakkı bulunan geçerli T. C. pasaportuna veya “4112 Sayılı Kanunla Saklı Tutulan Hakların Kullanılmasına İlişkin Belge” ye sahip gerçek kişiler tarafından T. C. Merkez Bankası nezdinde belirli limitlerin üzerindeki meblağlarla, belirlenmiş dövizler üzerinden, özel faiz oranları uygulanmak suretiyle açılan bir döviz hesabıdır.

TABLO-13: T.C. MERKEZ BANKASI NEZDİNDE AÇILMAKTA OLAN KREDİ MEKTUPLU DÖVİZ TEVDİAT VE SÜPER DÖVİZ HESAPLARINDAKİ TOPLAM DÖVİZ TUTARLARININ YILLAR İTİBARIYLA BAKİYELERİ	
YILLAR	DÖVİZ TUTARI (Milyon ABD Doları)
1976	52,9
1977	195,6
1978	384
1979	351,8
1980	365,5
1981	473
1982	817,4
1983	1 250,70
1984	1 778,20
1985	2 677,60
1986	3 999,50
1987	5 913,00
1988	6 208,40
1989	7 017,40
1990	7 541,10
1991	6 483,80
1992	6 368,40
1993	6 975,00
1994	9 225,20
1995	11 558,60
1996	11 948,80
1997	11 360,90
1998	12 809,20
1999(1)	10 804,70

Kaynak: T. C. Merkez Bankası-İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü

(1) 31.12.1999 tarihi itibarıyla geçicidir.

TABLO-: 14 Yıllar İtibariyle İşçi Gelirleri

(Milyon ABD Doları)

YILLAR	TOPLAM
1964-1971	1 279
1972	740
1973	1 183
1974	1 426
1975	1 312
1976	983
1977	982
1978	983
1979	1 694
1980	2 071
1981	2 490
1982	2 187
1983	1 554
1984	1 881
1985	1 774
1986	1 695
1987	2 102
1988	1 865
1989	3 138
1990	3 325
1991	2 901
1992	3 074
1993	2 963
1994	2 664
1995	3 365
1996	3 590
1997	4 229
1998	5 397
1999(1)	3 594
TOPLAM	66 441

Kaynak: T.C. Merkez Bankası-İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü

(1) 31.12.1999 tarihi itibariyle geçicidir.

11. YURT DIŞINDAKİ VATANDAŞLARIMIZA İLİŞKİN OLARAK TURİZM SEKTÖRÜNDE MEVCUT DURUM, SORUNLAR VE ÖNERİLER

Türk turizmini geliştirmenin bir boyutu da dış turizmde ve dış tanıtımda, yurt dışındaki vatandaşlarımızın ekonomik, sosyal, kültürel durum ve birikimlerinin Türk turizmini destekler biçimde değerlendirilmesidir.

Bir çok yabancı ülkede, artık buldukları toplumun bir parçası haline gelen yurt dışındaki vatandaşlarımızın, gerek yurt dışında olumlu Türk imajını geliştirmede gerekse nitelikli iş gücü ve profesyonel turizm girişimcisi olarak Türk turizmini destekler hizmetleri ile Türk turizmini olumlu etkiledikleri bilinmektedir. Dolayısıyla yurt dışındaki vatandaşlarımızın sorunlarının giderilmesi ölçüsünde Türk turizmine katkılarının da artacağı düşünülmektedir.

Turizm Bakanlığının görev alanına giren, turizme ilişkin konularda yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın çalışma, istihdam ve sosyo-kültürel durumlarının iyileştirilmesine yönelik politika ve tedbirlerin belirlenmesinde değerlendirilebilecek görüş ve önerileri aşağıda belirtilmiştir:

. Yurt dışındaki Türk kökenli tur-operatörü, seyahat acentaları, halkla ilişkiler kuruluşları ve özel uçak şirketlerinin Türkiye açısından yararları ve içinde buldukları sorunlar, Türkiye' nin dünya turizm ticaretinden hak ettiği payı alabilmesi, turizm ürününün değeri üzerinden pazarlanabilmesi, yabancı tur operatörlerine bağımlılıktan kurtulması ve ucuz ülke imajının aşılması bağlamındaki yaklaşımlar ışığında yeniden değerlendirilmelidir.

. Son yıllarda turizm şirketlerinin global düzeyde ve bölgesel anlamda kartelleştiği gerçeğinden hareketle, uluslararası pazarda giderek kızışan rekabet karşısında var olma savaşı veren özel uçak şirketleri ve turizm firmalarına, özellikle finansal destek sağlamak açısından önem taşıyan Turizm Bankası Projesinin hayata geçirilmesi ile Türk turizmine destek veren yurt dışındaki Türk Tur-Operatörleri Birliği vb. kuruluşların da bu oluşumda yer alması hususunun ele alınması konusu da önemli görülmektedir.

. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın gerek meslek grupları olarak, gerekse yabancı ülkelerde dayanışmaya ihtiyaç duyan, sosyal ve kültürel birlikliklerinde çıkarları olan Türk vatandaşları olarak, sivil toplum örgütlenmelerinin sağlanması için yurt dışındaki vatandaşlarımıza hizmet veren çeşitli kurum ve kuruluşların yurt dışı birimlerince yönlendirilmeleri ve desteklenmelerinin sağlanması da üzerinde durulmaya değer bir husustur.

.Turizm sektörünün insan gücü geliştirilmesi kapsamında, yurt dışındaki işçi çocuklarının lisan bilmeleri de göz önünde tutularak meslek edinmelerinin

sağlanması ve gerek yurt içinde gerekse yurt dışında turizm sektörüne kazandırılmaları konusu da araştırılmaya değer görülmektedir.

. Özellikle yurt dışındaki ikinci ve üçüncü kuşak vatandaşlarımızın, Türk turizmi konusunda bilinçlendirilmeleri, ülkelerini kültürel ve tarihi değerleri ile tanımaları için, yurt dışına yayın yapan radyo ve TV kanallarında yayınlanmak üzere Turizm Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı işbirliği ile hazırlanacak kültürel programlara ağırlık, önem ve hız verilmelidir.

. Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'nce, tatil ve dinlenme tercihlerini yönlendirmek ve ülkeleri ile olan bağlarını güçlendirmek amacıyla, özellikle ölü sezonlar için yurt dışında yaşayan vatandaşlara yönelik uygun fiyatlı paket turlar düzenlenmesi konusunda teşvik tedbirleri getirilmesi hususu değerlendirilmelidir.

. 2000' li yıllarla birlikte gerek Dünya Ticaret Örgütü gerekse AB ile yapılan anlaşmalar ve yapılacak müzakerelerle ilgili olarak, aralarında turizm hizmetlerinin de yer aldığı hizmetler sektöründe, halen yurt dışında öğrenim gören sayılarının 25 binin üzerinde olduğu tahmin edilen ve hayata atılacak olan nitelikli Türk gençlerine, hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi kapsamında yurt dışında iş kurma ve işletme hakkını kullanmada, aydınlatıcı, destekleyici ve yönlendirici hizmetler verilmesinin gereği ve önemi de gözden kaçırılmamalıdır.

. Yurt dışındaki vatandaşların birikimlerinin bir sermaye gücü olarak ülkemizdeki turizm yatırımlarına yönlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilecek özendirici düzenlemelerin, AB ile uyum ve bütünleşme sürecinde yabancı uyruklu sermayeyi de turizm yatırımlarına yönlendirmede cesaretlendirici olacaktır.

. Yurt dışında yüksek öğretim gören gençlerin, kurdukları Genç Akademisyenler gibi derneklerle ülkemizin yurt dışındaki imajına ve doğru tanıtımına katkıda buldukları bilinmektedir. Yurt dışındaki vatandaşlarımızın, özellikle yüksek öğretim yapan çocuklarının ülkemizle bağlarının güçlü tutulmasında, kendi kültür ve ülkesinden kopmaksızın eğitim sürecindeki etkileşimlere karşı bilinçli olmasında, ülkemizi yeterince ve yakından tanımalarının etkisi yadsınamaz. Bu nedenlerle bu gençlerin, Gençlik Turizmi Projesi kapsamında tatillerini ülkelerinde geçirmeleri ve ülkelerini tanımalarına imkan verecek bilgilendirme aktivitelerine katılmaları konularının ele alınmasının önemi göz ardı edilmemelidir.

. Yurt dışında çalışan Türk işçilerinin özellikle çalışmayan eşlerinin ve genç kızların boş zamanlarını değerlendirmelerine yönelik, ülkemizin tarihini, sosyal yapısını, kültürünü ve geleneklerini örnekleyen, turistik çekiciliği etkileyen, ülke tanıtımında önemli bir araç olan el sanatlarının ve Türk mutfak kültürünün yurt dışında yaşatılması ve desteklenmesi için Türk dernekleri aracılığı ile kurslar düzenlenmesi bu konuda Türkiye'den eğitimciler gönderilmesi, Türk gelenek ve göreneklerinin doğru değerlendirilmesi konusunda bilinçlendirilmelerinin sağlanması da önemli görülmektedir.

12. TÜRKİYE' DEKİ YABANCILAR

XXI. yüzyıla girerken dünyada meydana gelen ekonomik ve sosyal değişimler ülkeler arası göç akımını da etkilemiştir. Uluslararası toplum yapısında meydana gelen köklü değişimler, ekonomik ve politik çalkantılar, ülkeler arası çıkar çatışmaları, iç savaşlar, doğal afetler, kıtlık, açlık, salgın hastalıklar ve özellikle yaygın insan hakları ihlalleri milyonlarca insanı yaşadıkları toprakları yasal ve yasal olmayan yollardan terk etmeye mecbur bırakmış, onları yaşamlarını sürdürebilecekleri daha güvenli bir ortam aramaya sevk etmiştir.

Türkiye de bu gelişmelerden etkilenmiştir. Türkiye'nin çevresindeki ülkelerde yaşanan ekonomik ve sosyal değişim ülkemize gelen yabancı kaçak işçi sayısını arttırmıştır. Türkiye'nin ayrıca, yasa dışı göçe kaynak oluşturan menşei ülkeler (Doğu) ile yaşam standartları yüksek olan hedef ülkeler (Batı) arasında tabii bir köprü konumunda olması onu transit bir ülke durumuna getirmiştir.

Türkiye'de bulunan yabancılar iki ana grup altında incelenebilir:

12. 1. Türkiye'ye Girişleri ve Çalışmaları Yasal Olanlar

Anayasa' nın 48. Maddesi, “Herkes dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir” hükmüne yer vermiş ve kural olarak eşitlik prensibi getirilmiştir. Ancak, yabancıların çalışma hakkı, Anayasa' nın 16. Maddesine uygun olarak kanunla sınırlanabilecektir. Yabancıya çalışma hakkının sağlanması, bu hakkın her çeşit iş kolu için sınırsız şekilde uygulanması anlamına gelmez. Bütün kamu haklarında olduğu gibi çalışma hakkı da, kamuya ait sebeplerle (ülkenin ekonomik durumuna uygun olarak kamu güvenliği, kamu yararı, kamu sağlığı esaslarına göre) bazı kısıtlamalara tabii tutulmuştur. İç hukukumuzda çeşitli işkolları, bu konuda çıkarılmış olan kanunlarla yabancılara yasaklanmış veya çalışmaları izne tabii tutulmuştur.

* Türkiye Cumhuriyeti dahilinde hangi sanat ve mesleklerin yalnızca Türk Vatandaşları tarafından yapılacağı 2007 sayılı Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun' da,

* Türkiye'de ikamet eden Türk soylu yabancıların ihtiyaç duyulan meslek ve sanatları serbestçe yapabilmeleri, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Güvenlik Teşkilatı hariç olmak üzere kamu, özel kuruluş ve işyerlerinde çalıştırılabilmeleri ile ilgili usul ve esaslar 2527 sayılı Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu, Özel Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine İlişkin Kanun' da düzenlenmiştir. 2527 sayılı Kanun' un 1. Maddesinde göçmen vatandaşların Türk Silahlı Kuvvetleri ve Güvenlik Teşkilatı hariç olmak üzere tüm kamu ve özel işyerlerinde çalıştırılabilecekleri öngörülmüştür.

Kanun' un 2. Maddesinde ise bunların meslek kuruluşları ve Sosyal Güvenlik Kurumları ile de ilişkilerinin sağlanacağı belirtilmiştir. Ayrıca, Türk Soylu Vatandaşların ilgili meslek kuruluşlarına üye olabilecekleri, ancak bu kuruluşların genel kurullarına katılma, seçme ve seçilme dışındaki tüm haklardan yararlanacakları hüküm altına alınmıştır.

* Yabancıların çalışma haklarına ait olarak Anayasa' da yer alan genel kuralın yanında, Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun da genel bir kural getirmiştir. Buna göre, “Yabancılar, Türkiye’de ancak kanunun kendilerine men etmediği işleri tutabilirler.” Aynı mahiyette bir hüküm de, aynı kanunun 7. Maddesinde yer almıştır. Bu hükme göre de, “Sırf iş tutmak için gelecek sanat ve meslek erbabı olup da tutacağı iş kanunlar gereğince Türk vatandaşlarına hasredilmiş bulunan yabancılara ikamet tezkeresi verilmez”

* Pasaport Kanunu' un 8. Maddesinde de konuyla ilgili olarak “ Türkiye’de Türklere hasredilmiş işleri yapacak olan yabancılara giriş hakkı verilmez” hükmü getirilmiştir.

Tüm bunlardan çıkarılacak sonuç, yabancıların kanunun men ettiği ve Türkiye’de sadece Türklere hasredilmiş olan işleri yapamayacakları olduğu sonucudur. Bu işler ekte sunulan, Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun' un 1. Maddesinde sayılmıştır.

Bu düzenlemeler, halen yürürlükte olmakla beraber, sonradan getirilen bazı yasal düzenlemelerle bir takım şartlar dahilinde söz konusu sınırlamalar kısmen de olsa kalkmış ya da farklı bir esasa bağlanmıştır. Örneğin, Türkiye’ye gelecek yabancı sermayenin teşvikine ilişkin esasların belirtilmesi amacıyla yürürlüğe giren 07. 06. 1995 tarih ve 95/6990 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı ve bu karara istinaden çıkarılan 2 no’lu Tebliğ’de, yabancı personel çalıştırmayla ilgili daha genel bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeler uyarınca, Türkiye’deki özel sektör kuruluşları tarafından istihdam edilecek yabancı uyruklu teknik ve idari personele yeterli teknik ve idari bilgiye sahip ise, çalışma izni verilmesi esası kabul edilmiştir.

* 1475 sayılı İş Kanunu, işçi-işveren ilişkileri ve çalışma şartları açısından Türk vatandaşları ile yabancı uyruklu kişiler arasında herhangi bir ayırım yapmamıştır. Bu bağlamda, Türkiye’de istihdam edilen yabancı uyruklu kişiler de İş Kanunu’nda düzenlenen tüm konularda Türk tabiiyetli kişilerle aynı haklara sahip olacaklardır.

* Diğer taraftan, Türkiye’ye girmesi kanunlarla yasak olmayan ve Pasaport Kanunu’ nun hükümlerine uygun şekilde gelen yabancıların Türkiye’de ikamet ve seyahatleri ile ilgili esaslar 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun’da düzenlenmiştir. Söz konusu Kanunla belirlenen Yabancıların Türkiye’de Çalışması İle İlgili Olarak Yerine Getirilmesi Gereken Usul ve İşlemler

Çalışma İzni:

Türkiye'ye çalışmak için gelen yabancıların o ülkedeki Türk konsolosluklarından çalışma vizesi almaları gereklidir. Yabancı ülkeden Türkiye'ye çalışmak için gelen yabancıların Türk konsolosluklarına hangi işkolunda çalışmak istediğini bildiren Hazine Müsteşarlığının izin yazısı ile başvurusu üzerine (Turizm belgeli müesseselerde Turizm Bakanlığının) bu talep Dışişleri Bakanlığı kanalı ile İçişleri Bakanlığına iletilir. Yabancıların çalışmasının güvenlik açısından bir sakıncası olmadığı anlaşıldığı takdirde, yabancıya çalışma vizesi verilir. Aynı şekilde, çalışma amacı olmadan herhangi bir nedenle Türkiye'ye gelip de, sonradan çalışmak isteyen yabancıların da tekrar yurt dışına çıkıp çalışma vizesi almaları gereklidir. Çalışma vizesi almadan çalışmak mümkün değildir. Yabancıların çalışma vizesi almasının yanında, bu kişileri Türkiye'de istihdam etmek isteyen teşebbüslerin de başvurmaları ve izin almaları gerekecektir.

İkamet Tezkeresi:

Yabancıların Türkiye'de çalışabilmeleri için çalışma iznine sahip olmalarının yanı sıra çalışmaya başlamadan önce ikamet tezkeresine sahip olmaları gereklidir. Yabancıların Türkiye'de ikametlerine ilişkin esaslar, Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun hükümlerine tabidir. Bu Kanun uyarınca, Türkiye'de bir aydan fazla kalacak yabancılar ile çalışmak maksadı ile Türkiye'ye gelen yabancıların geldikleri tarihten itibaren bir ay içerisinde (bu süre, NATO üyesi ülkeler, Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler ve karşılıklı vize anlaşması olan devletlerin vatandaşları için üç aydır) ve herhalde çalışmaya başlamadan önce ikamet izni (ikamet tezkeresi) almaları gereklidir. Bu tezkere, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü İl Teşkilatı tarafından düzenlenmektedir.

Yabancıların ikamet tezkeresi alabilmeleri için Türkiye'de geçimlerini nasıl sağlayacaklarını beyan etmeleri gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, yabancılar ancak kanunun kendilerine men etmediği işleri tutabilirler. Türkiye'ye sırf iş tutmak için gelecek olan yabancıların tutacağı iş, kanunlar gereğince Türk vatandaşlarına hasredilmiş ise, ikamet isteği reddedilir.

Bildirim Zorunluluğu:

Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun' un 15/2 maddesine göre “ Türkiye'de serbest olarak veya memur, müstahdem ve işçi sıfatıyla çalışacak yabancılar, keyfiyeti işe başladıklarından itibaren en çok 15 gün zarfında ikamet ettikleri yerin polis veya jandarma karakoluna bizzat veya bilvasita haber vermeye ve ikamet tezkerelerine kaydettirmeye mecburdurlar. Yine aynı Kanun' un 16.

Maddesine göre, “Evlerinde veya idareleri altında bulunan yerlerde bir yabancıyı herhangi bir sıfatla çalıştıran hakiki veya hükmi herhangi bir şahıs, o yabancının adını ve soyadını, tabiiyetini, mesleğini, taşıdığı ikamet tezkeresinin tarih ve sayısını, ikametgah adresini ve gördüğü işte aldığı maaş ve ücret miktarını gösterir imzalı bir beyannameyi, yabancının işe başlamasını takip eden en çok 15 gün içinde, en yakın polis ve jandarma karakoluna vermeye mecburdurlar.”

Göçmen İşçilerin Sosyal Güvenlikleri

Ülkemizin 12 ülke ile aktediği Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri gereğince o ülke vatandaşları ile vatandaşlarımız arasında ayrımcılık yapılmamaktadır. Ayrıca ülkemiz, Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesini (13/07/1976), Avrupa Sosyal Güvenlik Kod'unu (21/09/1978), Göçmen İşçinin Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesini (25/11/1980), Avrupa Sosyal Şartını (14/10/1989) ve 118 sayılı Vatandaşlarla Vatandaş Olmayan Kimselere Sosyal Güvenlikte Eşit Muamele Yapılması Hakkında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmesini (29/07/1971) onayladığından cinsiyet, din, ulusal köken ve diğer konularda ayrımcılık söz konusu değildir.

Bir kimsenin yukarıda belirtilen özellikleri ne olursa olsun, bir veya birkaç işverene “hizmet akdiyle” bağlı olarak çalışmasıyla, Türk vatandaşlarının hak kazandıkları tüm yardımlara, aynı düzeyde hak kazanmaktadırlar. Bu nedenle ikili veya çok taraflı bir sözleşmemiz bulunmayan bir ülkenin vatandaşı da, Türk vatandaşı bir sigortalının hak kazandığı sosyal güvenlik ödemeleri ne ise o düzeyde yardımlara hak kazanır.

12. 2. Türkiye’de Kaçak Yaşayan Ve Çalışan Yabancılar Topluluğu

Türkiye’de kaçak yaşayan ve çalışan yabancılar topluluğu da çeşitli gruplara ayrılabilir

Ülkemize girişleri yasal, çalışması yasa dışı olanlar: Bu gruptakiler yasal yollardan vize alıp ülkemize girenler, vize süresini aştıkları için kaçak durumuna düşen ve kaçak çalışmaya devam edenlerdir. Turist kimliğiyle resmi giriş yapanların bir kısmı gerçekte turist değildir. Türkiye’ye kaçak çalışarak para kazanmak ve yaşamak niyetiyle gelmişlerdir.

Ülkemize girişleri ve Türkiye’de bulunmaları tamamen yasa dışı olanlar: Bunlar vizesiz ve kaçak giriş yapmış olan ve hiç bir yerde kaydı bulunmayan yabancılardır. Genel olarak şu eğilim dikkat çekicidir: Batıdan gelenler genellikle resmi girmekte ve kaçak çalışmaktadırlar. Doğudan gelenler ise, kaçak girmekte ve kaçak çalışmaktadırlar.

Yasa dışı göç ve insan kaçakçılığının en büyük oranını, ekonomik nedenlere bağlı olarak yapılan yasa dışı göç oluşturmuştur. Türkiye’de yakalanan göçmenlerin sorgularında çok büyük bir oranının ekonomik nedenlerle ülkelerini terk ettiklerini belirtmekte ve akrabalarından bir çoğunun, refah seviyesi yüksek muhtelif Batı Ülkelerine yasa dışı yollardan gittiklerini ve oralarda kaçak olarak çalıştıklarını açıklamaktadırlar. Yine yapılan araştırmalarda bu göçmenlerin yakınlarının gittikleri ülkede kaçak göçmen olarak yakalandıklarında iltica talebinde buldukları, bu sefer de iltica statüsünde yasal koruma altına girdikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, yasa dışı göç ile mücadelede çok büyük bir engel olarak ortaya çıkmaktadır.

Vizeyle giriş yapmış ve başka bir ülkeye gitmek için Türkiye’yi transit geçiş amacıyla kullanan ve bir süre Türkiye’de kalıp kaçak çalışanlar: Daha önce de belirtildiği üzere Türkiye’nin yasa dışı göçe kaynak oluşturan menşei ülkeler (Doğu) ile yaşam standartı yüksek olan hedef ülkeler (Batı) arasında bir köprü durumunda olması ve uluslararası platformda meydana gelen gelişmeler Türkiye’yi göç alan transit bir ülke konumuna getirmiştir.

Mülteci olarak Türkiye’de yaşayan ve çalışanlar: Yabancı bir ülkenin vatandaşı olup da resmi bir izin almadan o ülkeden ayrılan ve ülkemize sığınan kişilere mülteci denilmektedir. Bu kişiler de kayıt dışı çalışabilmektedir.

Bilindiği üzere Türkiye, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesini coğrafi sınırlama (çekince) ile kabul etmiş, buna göre, yalnızca Avrupa’dan ülkemize iltica etmek amacıyla gelen yabancılara, mülteci statüsü tanıma yükümlülüğünü kabul etmiştir. Diğer bir ifade ile Avrupa dışındaki bölgelerden (Asya ve Afrika) gelenleri mülteci olarak kabul etme yükümlülüğü altına girmemiştir. Bu çekincesini 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol’ de de sürdürmüştür. Bununla birlikte Türkiye, sırf insani mülahazalarla üçüncü bir ülkeye iltica etmek isteyen ve mültecilik kriteri taşıyan yabancılara, mevzuatları çerçevesinde geçici sığınma statüsü vermektedir. (30/11/1994 tarih ve 94/169 sayılı yönetmelik)

12. 3. Ülkemizde Yabancı Kaçak İşçiliğin Boyutları

Türkiye’de bugün sayıları belirsiz bir yabancılar grubu ikamet etmekte ve çalışmaktadır. Kaçak statüsünde buldukları için bunların istatistik dökümünü yapmak pek mümkün görünmemektedir. 1993 yılında yapılan bir tahmine göre Türkiye’de çoğunluğu İranlı olmak üzere 2 milyon yabancı kaçak işçi vardır (EKİN, 1995; 90). Bununla birlikte ülkemizde çalışan yabancı kaçak işçiliğin boyutlarını çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının istatistiklerini değerlendirerek tahmin etmek tamamen de imkansız değildir.

12. 3. 1. Yasadışı Yabancı İşgücü Göçünün Türk İşgücü Piyasasına Etkileri

Türk işgücü piyasasında yasadışı istihdamın ekonomik analizine girildiğinde, bunun Türk işgücü piyasasında ekonomik ve sosyal açılardan bir dizi olumsuz etkisini yakalamak zor değildir. Söz konusu etkilerden en çarpıcı olanlarından bazıları kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Yabancı kaçak işçi istihdamı, kayıt dışıdır ve ücretleri aşağı çekmesi açısından kirli rekabet yaratmaktadır. Ancak kirli rekabet, kayıt içindeki büyük işletmelerde değil, daha çok kayıt dışında kalma eğilimi taşıyan küçük ve orta boy işletmelerde ortaya çıkmaktadır. Karlarını, emek maliyetinden yontmak suretiyle arttırmak eğiliminde olan işletmeler, daha çok küçük ve orta işletmelerdir. Bunlar, bir de kayıt dışı kalma fırsatı yakalıyorsa, yabancı kaçak işçi çalıştırma eğilimi daha da güçlenmektedir. Bu nedenle, yabancı kaçak işçiler, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerde sigortasız olarak istihdam edilen kaçak yerli işçilere rakiptirler.

Kısaca, yerli ve yabancı kaçak işçilik, hem kayıt dışı ekonominin yayılmasına katkı yapmaktadır, hem de kayıtlı ve dürüst çalışan işverenlere karşı haksız rekabet yaratılmasına neden olmaktadır.

Diğer taraftan, yabancı kaçakların kendi aralarında fiyat kırmak şeklinde yaşadıkları kirli rekabete de dikkat çekmekte yarar bulunmaktadır.

Yabancı kaçak işçilik, hem kayıt dışı ekonomiyi, hem yerli kaçak işçiliği, hem de kötü çalışma koşullarında istihdamı meşrulaştırmak açısından adeta elverişli bir zemin hazırlamaktadır. İşyerlerinde ücretleri düşürücü, çalışma şartlarını ağırlaştırıcı, sendikal hak ve özgürlüklerin kullanılmasını önleyici bir ortam yaratmaktadır.

Yabancı kaçak işçi çalıştırılması sonucunda, maliye vergi kaybına, Sosyal Sigortalar Kurumu da prim kaybına uğramakta; dolayısıyla, zaten sıkıntıda bulunan sosyal güvenlik sisteminin geliştirilmesini engellemektedir.

Kaçak çalışma, bizzat kaçak yabancı işçi üzerine de olumsuz etkiler ortaya koyar. Yabancı kaçak, bir yandan para kazanma fırsatı bulurken, diğer yandan da her türlü istismara açık bir konumdadır. İşveren karşısında yerli kaçak işçilere oranla daha savunmasız ve daha aciz durumdadır. Günlük çalışma süreleri, İş Yasası'nda öngörülen sürenin çok üstündedir. Bir işe girerken pasaportları ellerinden alınmaktadır. Bu insanların sosyal sigorta hakları bulunmadığı gibi, yasalardaki her türlü koruyuculuğun da tamamen kapsamı dışındadırlar.

ÖNERİLER

* Yabancılarla ilgili mevzuat tek çatı altında toplanmalı ve dağınıklıktan kurtarılmalıdır.

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında Türkiye'nin sadece göç veren değil göç alan bir ülke konumuna da geldiği belirtilerek, “Ülkemizde yabancıların maaş ve ücret karşılığı çalışmaları ve serbest hizmet sunmaları ile ilgili mevzuatın dağınık ve karmaşık düzenlenmiş olduğu ve işgücü piyasasında gelişen koşullara göre yetersiz kaldığı” ifade edilmiş ve yabancı uyruklu kişilere çalışma izinlerinin değişik kurum ve kuruluşlarca verilmesinin iş piyasasının izlenmesini, denetlenmesini ve hizmetin etkin yürütülmesini engellediği vurgulanmıştır.

Bu konuda ise “Türkiye'deki yabancıların çalışmaları ile ilgili mevzuat hükümlerinin günün koşullarına göre yeniden düzenlenmesi, ilgili hükümlerdeki dağınıklığın giderilmesi, yabancıların istihdamı ile ilgili temel ilkelerin tek bir kanun metninde toplanması, çalışma ve oturma izinlerinin verilmesinde yeni düzenlemeler” İstihdamın ve İşgücü Piyasasında Etkinliğin Artırılması Projesi başlığı altında hukuki ve kurumsal düzenlemeler çerçevesinde öngörülmüştür.

* Bu konuda kamu kurum ve kuruluşları arasındaki koordinasyon ve otomasyon arttırılmalıdır.

* Yabancı kaçak işçi çalıştırmanın cezai yaptırımını arttırılmalıdır. Kaçak yabancı işçi çalıştıranlara, yabancı ülke mevzuatlarında da yer alan, ağır idari para cezalarından, iş yeri kapatmaya, meslekten menden, hapis cezalarına kadar ağır yaptırımlar getirilmelidir.

* İşveren ve sigortalı üzerindeki istihdamla ilgili mali yükümlülükler azaltılarak yabancı kaçak işçinin sağladığı çekicilik azaltılmalıdır.

EK I. YURT DIŞINDA YAŞAYAN VATANDAŞLAR DANIŞMA KURULUNUN YURT DIŞINDA YAŞAYAN VATANDAŞLAR İLE İLGİLİ ÇALIŞMA KOMİTELERİ VE BU KOMİTELER TARAFINDAN ALINAN TAVSİYE KARARLARI

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili konuların düzenli, sürekli ve koordineli bir biçimde yürütülmesi amacıyla, 16. 02. 1998 gün ve B. 02. 0. PPG. 0. 12-320-02607 (1998/12) sayılı genelge ile kurulmuş bulunan “**Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlar Koordinasyon Kurulu**”nun adı 05. 08.1999 gün ve B. 02.0. PPG. 0. 12-320-11753 (1999/45) sayılı genelge ile “**Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlar Danışma Kurulu**” olarak değiştirilmiştir. Söz konusu Kurulun çalışma komitelerinin kompozisyonu ve bu komitelerde alınan tavsiye kararları aşağıda sunulmaktadır.

DANIŞMA KURULUNUN GÖREVLERİ

Bakanlıklar ve kamu kuruluşları çerçevesindeki, yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili her türlü çalışmaları izlemek, bu çalışmaları değerlendirmek ve koordinasyonunu sağlamak,

Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlarımızla İlgili Konulardan Sorumlu Devlet Bakanı tarafından görüşülmesi istenen hususları müzakere etmek,

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın buldukları ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik yaşamına entegre olmalarını sağlayacak önerileri görüşmek,

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın Türk Hükümetince karşılanması gereken ihtiyaçlarını belirlemek, bu çerçevede yapılması gerekli idari ve yasal düzenlemeleri tespit etmek,

Avrupa’da yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve ayrımcılık gibi akımlarla, Türk topluluklarını rahatsız eden siyasi faaliyetlere karşı, yurt dışındaki vatandaşlarımızın duyarlılığını Avrupa Kamuoyuna duyurmak için gerekli etkinlikleri görüşmek,

Yukarıdaki hususlarda alınacak tavsiye kararlarını Yurt dışında Yaşayan Vatandaşlar Üst Kuruluna sunmak,

Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlar Danışma Kurulu, çalışmaların gerektirdiği hallerde, başkanını Danışma Kurulu Başkanının atadığı alt çalışma komiteleri kurabilecektir.

Kurulun sekreteryası hizmetleri, Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlarımızla İlgili Konulardan Sorumlu Devlet Bakanı tarafından yürütülecektir.

I.) EKONOMİK BİLGİ OLUŞTURMA KOMİTESİ

- Tavsiye Kararları
- Tavsiye Kararlarına Yönelik Görüş ve Çalışmalar
- Dışişleri Bakanlığı
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
- Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı

II). HUKUKİ SORUNLARI DEĞERLENDİRME KOMİTESİ

- Tavsiye Kararları
- Tavsiye Kararlarına Yönelik Görüş ve Çalışmalar
- Gümrük Müsteşarlığı
- Dışişleri Bakanlığı, Konsolosluk, Hukuk ve Emlak İşleri Genel Müdürlüğü
- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü

III). SEÇME VE SEÇİLME HAKKI KOMİTESİ

- Tavsiye Kararları
- Tavsiye Kararlarına Yönelik Görüş ve Çalışmalar
- Dışişleri Bakanlığı-Yurt Dışında Yaşayan Türkler Genel Müdür Yardımcılığı
- Adalet Bakanlığı-Kanunlar Genel Müdürlüğü

IV). KADIN VE AİLE KOMİTESİ

- Tavsiye Kararları
- Tavsiye Kararlarına Yönelik Görüş ve Çalışmalar
- Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü

V). EĞİTİM VE KÜLTÜR KOMİTESİ

- Tavsiye Kararları
- Tavsiye Kararlarına Yönelik Görüş ve Çalışmalar
- Milli Eğitim Bakanlığı- Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
- Kültür Bakanlığı-Dış İlişkiler Daire Başkanlığı
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı- Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Diyanet İşleri Başkanlığı- Dış İlişkiler Daire Başkanlığı

VI). EKONOMİK GÜÇLENDİRME KOMİTESİ

- Tavsiye Kararları
- Tavsiye Kararlarına Yönelik Görüş ve Çalışmalar
- Hazine Müsteşarlığı
- T. C. Merkez Bankası
- Bankalar Birliği
- Türkiye Vakıflar Bankası Genel Müdürlüğü
- Emlak Bankası Genel Müdürlüğü
- Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü
- Halk Bankası Genel Müdürlüğü

VII). ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK KOMİTESİ

- Tavsiye Kararları
- Tavsiye Kararlarına Yönelik Görüş ve Çalışmalar
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Sendika Temsilcileri

VIII). BASIN VE İLETİŞİM KOMİTESİ

- Tavsiye Kararları
- Tavsiye Kararlarına Yönelik Görüş ve Çalışmalar
- Basın, yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü
- TRT Genel Müdürlüğü
- TRT-INT
- Yurt Dışı Gazete Temsilcilikleri

EKONOMİK BİLGİ OLUŞTURMA KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI

Ekonomik araştırmalar AB ülkelerinden Almanya için eyaletler bazında ve diğerleri için ülke bazında gerçekleştirilmelidir.

ABD, Kanada ve Avustralya için ise değişen koşullar çerçevesinde tekrar Başkonsolosluk bölgeleri esas alınarak araştırmaların gerçekleştirilmesinin ilke olarak kabul edilmesi,

Avrupa'dan sosyal ve ekonomik bakımdan farklılıklar gösteren Avustralya, Kanada ve A.B.D için projeler kapsamında özel komitelerin oluşturulmasının hızlandırılması,

Ekonomik bilgi oluşturma projesi kapsamında ana başlıklar itibariyle aşağıdaki konularda bilgi değerlendirmesinin ilke olarak kabul edilmesi,

Yurt dışındaki vatandaşlarımızın istihdam durumu ve gücüne ilişkin bilgiler (çalışanların işteki durumu, iktisadi faaliyet kolu, işsizlik, gelir durumu v.b.),

İşverenlerin gücünü belirlemeye yönelik bilgiler (işverenlerin faaliyet kolu, sektörel dağılımı, yatırım alanları v.b.),

Vatandaşlarımızın devletle olan ilişkilerini belirlemeye yönelik bilgiler, vergiler, G.S.M.H.'ya katkı v.b.),

Vatandaşlarımızın yaşadıkları ülkelerde yerleşim durumu (ev sahipliği, gayri menkul edinme v.b.),

Ekonomik verilerin yanı sıra sosyal nitelikleri (eğitim durumu, dil, medeni durum,yaş, v.b.) tespiti yönelik bilgiler,

Koordinasyon Kurulu adının karışıklığa meydan vermemek amacıyla Danışma Kurulu şeklinde değiştirilmesi,

Ekonomik Bilgi Oluşturma Komitesi'nin adına "Sosyal" kelimesinin eklenerek Komitenin, "Ekonomik ve Sosyal Bilgi Oluşturma Komitesi" olarak anılması.

HUKUKİ SORUNLARI DEĞERLENDİRME KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın buldukları ülkelere entegrasyonunu sağlarken, Türkiye ile ilişkilerinin devam etmesi yönünde mevzuatla ilgili çalışmaların sürdürülmesi,

YYVDK'nın diğer komitelerince alınan tavsiye kararlarının; hukuki danışma gerektirenleri ile ilgili çalışmalar yapılarak, yurt dışındaki temsilciliklerimizle de eşgüdüm halinde hayata geçirilmesi yönünde faaliyetlerin sürdürülmesi.

SEÇME VE SEÇİLME HAKKI KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI

Yurt dışında bulunan seçmen vatandaşların oy kullanmasına olanak sağlayan yasanın bir an önce çıkarılması,

Yüksek Seçim Kurulu'nun alacağı kararlar çerçevesinde ülkelerin mevzuat ve şartları hangi yönleme cevaz veriyorsa onların uygulanması ve sandık kurulmaması durumunda, mektupla oy verme sisteminin benimsenmesi ve oyların doğrudan Ankara Yurt Dışı Merkez Seçim Kuruluna gönderilmesi,

Özellikle seçmenlerce oyların doğrudan Ankara Yurt Dışı Merkez İlçe Seçim Kuruluna gönderilmesinde, yurt dışındaki vatandaşların seçime katılımlarının artırılması ve seçmenlere kolaylık sağlanması,

3 no'lu Komitenin belirlediği bu ilkeler Danışma Kurulu tarafından da uygun görüldüğü takdirde bu ilkeler doğrultusunda hazırlanan yasanın bir an evvel yürürlüğe girmesi.

KADIN VE AİLE KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI

Kadın ve Aile Komitelerinde görevli danışmanlarca, buldukları ülkede yaşayan kadınların genel durumlarını ve sorunlarını içeren ülke raporunun hazırlanarak, proje önerilerinin iki ay içerisinde Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğüne sunulması,

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'ne iletilen ülke raporlarının değerlendirilerek son görüşün alınması için yurt dışındaki Kadın ve Aile Komitesi danışmanlarına iletilmesi,

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'ne aktarılacak Kadın ve Aile Komitesi çalışmaları konusunda Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün bilgilendirilmesi, söz konusu Genel Müdürlüğün de bu bilgileri mümkün olduğu kadar yaygın olarak gerekli yerlere ulaştırması,

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün koordinasyonu ile Türkiye'de mevcut kadın dernekleri ve vakıflarının faaliyetlerinin Kadın ve Aile Komitesine bildirilmesi, Türkiye'de ve Yurt dışında neler yapıldığının birlikte tespiti,

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile diğer ilgili Bakanlıkların Batı Avrupa'daki projeleri konusunda Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kanalı ile danışmanların desteğinin sağlanması, ortak çalışmalar yapılması,

Yurt dışındaki Kadın ve Aile Komitesi üyelerinin birbirleriyle koordinasyonları sağlanarak yaşadıkları ülkelerdeki faaliyetlerin kendi ülke koşullarına göre değerlendirilerek başlatılması,

Yapılacak bütün bu işlemlerin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için (Kadın ve Aile Komitesi çalışmalarının koordinasyonundan sorumlu) Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğüne gerekli donanımın sağlanması.

EĞİTİM VE KÜLTÜR KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI

Kültür Bakanlığınca düzenlenen gösteri, konser, sergi, tiyatro, kitap fuarları gibi kültürel etkinliklerin mümkün olduğunca yurt dışında sık ve yaygın olarak yapılmasına ağırlık verilmesi,

Komite çalışmalarına süreklilik ve verimlilik kazandırılması amacıyla Almanya'da bir mekan ve sekreteryanın oluşturulması, resmi niteliği olmamakla birlikte daha güçlü bir iletişim düzeninin kurulması,

Yurt dışında yaşayan Türk gençlerinin buldukları ülkelerdeki yabancı arkadaşlarıyla birlikte Türkiye'de kültürel tatil yapmalarının sağlanması amacıyla Turizm Bakanlığı ile Eğitim ve Kültür Komitesi arasında işbirliği sağlanarak projelerin gerçekleştirilmesi,

Yurt dışında Türk Kültürünü tanıtmaya yönelik siyasetinin tek bir merkezden ilgili Bakanlıklarla işbirliği yapılarak gerçekleştirilmesi,

Velilerin ilgisizliği ve eğitimsizliği nedeniyle bir çok Türk gencinin çok zor durumlarda olduğu, bu insanları yönlendirecek, bilgili ve eğitilmiş görevlilerden oluşan psikolojik, rehberlik, danışmanlık merkezi kurulması ile ilgili çalışmaların ilgili Bakanlıklar nezdinde başlatılması,

Türk Veli Dernekleri geliştirilerek federe yapılarının güçlendirilmesi çalışmalarının yapılması,

Yurt dışında din eğitiminin kimin tarafından verileceğinin önerisi ile birlikte, bu eğitimin dilinin ne olacağına daha önemli olduğunu ilgili kuruluşlarca belirtilmesinin yerinde olacağı, bu eğitimin Türkçe olarak verilmesi gerektiğinin, yurt dışındaki ilgili kuruluşlara yetkililerce bildirilmesi,

Yurt dışındaki yabancı kuruluşların din eğitimi konusu hakkındaki sorularına Türk sivil toplum kuruluşlarınca muhatap olunmaması, bu konudaki muhataplarının Türk Kamu Kuruluşları olduğu hususunun belirtilmesi,

Din eğitimi gibi Türk Dili öğretiminin de öğretmen geliştirme bakımından en azından bir Türk üniversitesinin koordinasyonu içinde sürdürülmesi.

EKONOMİK GÜÇLENDİRME KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın, Türkiye'deki gayrimenkullerinin ipotek edilerek Türkiye'deki bankalardan veya bunların yurt dışındaki şubelerinden kredi alınabilmesi için Medeni Kanunun Gayrimenkul İpoteğine ilişkin 766/a maddesi ve buna bağlı İcra İflas Kanununda gerekli değişikliklerin yapılabilmesi için konunun Bakanlıklarca, Adalet Bakanlığına intikal ettirilerek gerekli kanuni düzenlemelerin sağlanması,

Yurt dışında yaşayan vatandaşların kredi mektuplu döviz tevdiat hesapları ile süper döviz hesaplarının rehin edilerek nakit veya gayri nakit kredi verilmesi konusu Merkez Bankası temsilcisinin uygulamalarda teknik ve hukuki sorunlar nedeniyle yapılmasının zorluğunu bildirmesine rağmen, konunun çok önemli olması, ekonomik potansiyelinin çok yüksek olması, yararlanacak kişi sayısının çok sayıda olacağı beklentisi de dikkate alınarak diğer komite üyeleri tarafından da konunun Bakanlıkça Merkez Bankası İdare Merkezine iletilmesinin yararlı olacağı,

Ülkemizde bankaların kurmuş oldukları yatırım fonlarının yurt dışındaki yatırımcı vatandaşlarımızın istifadesine sunulması için banka genel müdürlüklerine Bakanlıklarca yazı yazılarak gerekli tanıtım faaliyetlerine önem verilmesi,

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızdan kendilerine ulaşılabilecek konfederasyon, federasyon, dernek ve birlik gibi kuruluşların ad ve adreslerinin

verilmesi halinde bankalarımızın her türlü broşür ve tanıtıcı dokümanlarının bu adreslere de gönderilmesi,

Tüm kredi sözleşmelerinde kesin dönüş şartı konulmaması yönünde Bankalar Birliği aracılığıyla bankalarımızın uyarılmasının sağlanması,

Ülkemizde yaşanan ekonomik krizden etkilenen turizm, tekstil ve gıda gibi sektörlerin krizi atlatmalarına yardımcı olmak ve onların talep yetersizliğine yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın taleplerinin desteğini sağlayabilmek için Türkiye'deki sektör temsilcileri ile yurt dışındaki girişimcilerimizin biraraya gelerek yapılabilecek dayanışma konusunda görüşmelerde bulunulmasının yararlı olabileceği öngörülmüştür.

Yurt dışındaki Küçük ve Orta Boy İşletmeler (KOBİ) faaliyetlerinin Halk Bankasının koordinasyonunda yürütülerek, gerekli desteğin ilgili kurumlarca sağlanması.

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI

Devletin, üzerinde mutabakat sağlanan temel göç politikası yoktur. Bu nedenle de değişik iktidar döneminde bir önceki ile çelişkili kararlar alınabilmekte, bu kararlar da günün iktidarınca siyasi amaçlarla kullanılabilir (oy hakkı ve bedelsiz otomobil ithalatında olduğu gibi).

Göç konusunda çalışmalar yapmak üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca oluşturulan komisyonun raporunu bir an önce bitirmesi ve bu konuda Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlar Danışma Kurulu üyelerinin görüşlerinin de alınarak rapora son şeklinin verilmesi,

Yurt dışındaki vatandaşlarımız buldukları ülkelerde hangi haklara sahip olduklarını yeterince bilmemekte ve bu nedenle bazı hak kayıplarına uğramaktadırlar. Ülkelere göre vatandaşlarımız gerek o ülke mevzuatı gerekse ikili anlaşmalar ve AB Hukuku açısından sahip oldukları hakları açıklayan bir rehber kitap hazırlanmış ve basılmıştır. Bunun Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca İngilizceye çevrilmesi ve yurt dışı vatandaşlardan sorumlu Bakanlık tarafından bastırılması ve yeni gelişmelerin takip edilerek güncelleştirilmesinin sağlanması,

Yurt dışında geçen sürelerin sosyal güvenlik bakımından Türk mevzuatına göre değerlendirilmesine ilişkin 3201 Sayılı Yasa'nın tekrar gözden geçirilerek, kesin dönüş yapmadan borçlanma, ayrıca mümkün olduğu takdirde kesin dönüş yapmadan emekli aylığı bağlanması gibi yeni düzenlemelerin yapılmasına ilişkin yasa tasarısı hazırlanmıştır. Bunun bir an önce yasalaşması,

Hollanda'da 1 Ocak 1999 tarihinde yürürlüğe giren Kanun gereği geçici oturma iznine sahip olan kişiler zamanında başvuru yapmadıkları takdirde oturma izinleri ancak avukat aracılığı ile uzatılabilmektedir. Büyükelçilik ve Konsoloslukların vatandaşları bu konuda bilgilendirmeleri.

BASIN VE İLETİŞİM KOMİTESİ TAVSİYE KARARLARI

Avrupa medyasının Türkiye konulu yayınları yakın takibe alınmalı, bu bilgiler Türkiye'deki ilgili kurumlara iletilmelidir.

TRT-INT'in yayınları Türkiye açısından bir prestijdir. Bu bağlamda bu kanalın yayınlarının, etkinliğinin artırılmasına çaba gösterilmelidir. İlkeli sponsorluk mekanizması canlandırılmalı ve ciddi özel sektör isimlerinden (THY) destek alınmalıdır.

Türk-Alman iletişim işbirliğine önem verilmelidir. Bu bağlamda her iki ülkenin belli basın ve yayın organlarıyla ortak yapımlar gerçekleştirilmelidir. Avrupa ülkelerinde özellikle iletişim alanında eğitim gören ikinci ve hatta üçüncü kuşak gençlerimizden yararlanılma yoluna gidilmeli ve gerekiyorsa bu gençlerin eğitimleri de Türk kurum ve kuruluşlarınca kısmen finanse edilebilmelidir.

. Yabancı gazetecilerin Türkiye konusundaki bilgi birikimlerini arttırmak ve varolan ön yargılarını gidermek amacıyla yeni projeler geliştirilmelidir. Özellikle genç kuşak gazetecilerin bir kaç ay süreli Türkiye'ye staj amacıyla davet edilmesi ve Türkiye'deki stajların bursla finanse edilmesi ile gelecekte Türkiye'nin Avrupa'daki imajının olumlu yönde gelişmesine katkıda bulunabilmesi sağlanmalıdır.

Internet kanalıyla bir WEB sayfasının dünyanın kullanımına açılmasında büyük yarar vardır. Ancak buradaki bilgi ve belgelerin güncel ve kullanılabilir nitelikte olmasına özen gösterilmelidir. Bu alanda Üniversiteler arası bir eşgüdüm hareketi sağlanıp bu bilgilerin tarafsız ve sağlıklı olduğu kanısı güçlendirilmelidir.

Yabancı medyanın izlenmesine ağırlık verilmeli ve bu bilgiler Türkiye'de ilgili özel ve tüzel kurum ve kuruluşlara iletilmelidir. Bu hizmetin bir istihbarat servisi olarak algılanmasından çok, önyargılı ve yanlı yayınlara karşı tavrı koyabilen bir duyarlılıkta sembolleşmesi sağlanmalıdır.

Buna paralel olarak yurt dışında yaşayan ve bu haksızlığa boyun eğmek istemeyen ancak karşı çıkmanın uygun ve sağlıklı yöntemini bulamayan sessiz çoğunluk harekete geçirilmeli, özendirilmeli ve cesaretlendirilmelidir. Günümüzün toplumsal yaşamında medyanın büyük işlevi olduğu ve kitlelerin medyayı kullanma açısından bireysel tepkilerin önemi de yadsınmamalıdır.

EK 2: YURT DIŞINDA YAŞAYAN VATANDAŞLARIMIZIN DİNİ KONULARLA İLGİLİ MEVCUT DURUMLARI VE SORUNLAR

Diyanet İşleri Başkanlığının yurt dışı hizmetleri 1971 yılından itibaren başlamış olup, 1978 yılından itibaren de yurt dışındaki vatandaşlarımıza ve onların çocuklarına dini konularda hizmetler sunmak, rehberlik etmek, din hizmetlerini planlamak, bu konudaki faaliyetleri izlemek ve “gurbet psikolojisi” içinde bulunan vatandaşlarımızın din problemlerinin çözümünde onlara yardımcı olmak amacıyla Büyükelçiliklerimiz nezdinde Din Hizmetleri Müşavirlikleri ve Başkonsolosluklarımız nezdinde de Din Hizmetleri Ataşelikleri kurularak faaliyete geçirilmiştir.

Halen Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, Danimarka, İsviçre, İsveç, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya ve İngiltere’de Din Hizmetleri Müşavirlikleri; Berlin, Düsseldorf, Essen, Frankfurt, Köln, Karlsruhe, Mainz, Münster, Münih, Nürnberg, Stuttgart, Hamburg, Hannover, Rotterdam, Deventer, Lyon, Strasburg, New York, Sidney ve Melburn’da Din Hizmetleri Ataşelikleri bulunmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığının yurt dışı hizmetleri başlangıçta Ramazan ayları, dini bayramlar ve önemli günler dolayısıyla din görevlileri gönderilmesiyle başlamış, bu tarihten itibaren değişik süre ve statülerde din görevlileri 1985 yılına kadar yurt dışına gönderilmiştir.

1985 yılından itibaren ise yurt dışı ücretleri Dışişleri Bakanlığı bütçesinde yer alan Türk Kültür Varlığını Koruma ve Tanıtma Projesinden karşılanmak kaydıyla yurt dışına din görevlileri gönderilmeye başlanmıştır. Halen bu uygulama sürmekte olup, vatandaşlarımıza hizmet sunmak amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığına 795 din görevlisi kontenjanı tahsis edilmiş bulunmaktadır.

Uzun süreli din görevlilerinin yanında Ramazan ayı, yılbaşı, Ramazan ve Kurban bayramı münasebetiyle yurt dışına din görevlileri irşad ekipleri de gönderilmektedir.

Kurban Kesimi ve Helal Yiyecek Temini

Kurban kesimi Avrupa’da yaşayan vatandaşlarımızın önünde ilk günlerden itibaren önemli bir problem oluşturmuştur. Vatandaşlarımızın köy ve kasabalarda olduğu gibi evlerinin önünde veya bahçesinde bu dini vecibeyi geleneksel bir şekilde yerine getirmeye çalışmaları mahalli idarelerin tepkisine neden olmuştur. Bu nedenle yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın kurban kesimiyle ilgili uyguladıkları değişik yöntemler içinde en uygun olabilecek olan, mahalli idarelerden önceden bayram günleri için izin alınarak, sağlıklı bir biçimde mezbahalarda kesilmesidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Türk vatandaşlarını Avrupa ülkelerinde bin bir sıkıntı içinde kurban kesmekten kurtarmak ve kurban etlerini ve derilerini ihtiyaç duyulan yerlerde değerlendirmek üzere çok çeşitli alternatifler üretmiştir.

Kurbanlarını, Türkiye'deki yakınlarından veya komşularından birine vekalet vererek ülkemizde kestirmek, parasını bir hayır kurumuna gönderip bu hayır kurumu aracılığıyla kestirmek teklif ve telkin edilmiştir. Başkanlık yurt dışı teşkilatına gönderdiği bir talimatla; Kurbanlarını Türkiye Diyanet Vakfı aracılığıyla kestirmek isteyenlerin, her kurban için gerekli görülen parayı bu ülkelerdeki Vakıf veya Birlik hesabına yatırabilecekleri hatırlatılmıştır. Avrupa ülkelerinde yaşayan insanlarımız kazançlarının yüksekliği ve orada et fiyatlarının ucuzluğundan dolayı, kurbanlar Diyanet Vakfı aracılığıyla kestirildiği takdirde, hem bu ibadet yerine getirilmiş, hem de kurban kesemeyen insanlarımıza et dağıtılarak onların da bayramlardan istifade etme sevinci gerçekleştirilmiş olmaktadır. Bu şekilde yurt dışındaki vatandaşlarımızın kurban kesme sıkıntıları azaltıldığı gibi, kurban etleri de çok daha iyi değerlendirilmiştir.

Yurt dışında yaşayan insanlarımızın kurban kesimindeki problemlerinin yanında diğer zamanlarda islami usule göre kesilmiş et temin etmede de zorlukları vardır. Aslında diğer gıda maddeleri için de benzer sıkıntılar mevcuttur. Zira, domuz eti ve domuz yağı Avrupa'da en ucuz gıda maddesidir.

Et ve gıda maddelerini İslam ülkelerine ihraç eden bir çok Avrupa firması, bu konulardaki talepler üzerine "İsâmi usulde kesim" yapıldığını gösteren mühürle mühürlenmiş ürünleri ihraç etmektedirlerdir.

Müslüman Kabristanı ve Cenaze İşleri

Bilindiği üzere, islam dininde özel günlerde kabir ziyareti ve ağaçlarla donatılmış farklı bir kabir anlayışı bulunmaktadır. Nüfusu müslüman olmayan ülkelerde yaşayan, İslam dinine mensup kişilerin cenazeleri için birer kabristan kurma teşebbüsleri öteden beri sürdürülmektedir. Ülkemizden uzak yaşayan ,Avrupa ülkelerinde sayıları üç milyonu aşan ve özellikle Avustralya gibi uzak ülkelerde bulunan vatandaşlarımız için bu ihtiyaç daha da önem kazanmaktadır.

Birçok müslüman olmayan ülkede İslam dinine mensup olanlara has bir mezarlık kurulabilmesi veya Hıristiyan mezarlığında Müslümanlara ait bir yer tahsis edilmesi için mahalli belediyelerle çeşitli seviyelerde temaslar yapılmış, fakat Berlin dışında Müslümanlara has bir mezarlık kurulamamıştır. Berlin'deki mezarlık bir Türk şehitliği niteliğindedir.Berlin dışındaki Almanya'nın diğer kentlerine ve diğer ülkelerdeki şehirlerde ya Hıristiyan mezarlıklarının içinde tahsis edilmiş bir Müslüman bölümü bulunmakta ya da Müslümanlara ait hiç özel bölüm bulunmamaktadır.

Bu nedenle vatandaşlarımız, yakınları vefat ettiği zaman cenazesini yurda getirmek istemektedirler. Cenazelerin yurda nakledilmesi konusunda çeşitli maddi-manevi sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Yurt dışındaki vatandaşlarımıza acılı günlerinde yardımcı olmak ve mali yönden destek vermek amacıyla “Cenaze Nakli Yardımlaşma Fonu” kurulmuştur. Yurt dışında vefat eden vatandaşlarımızın buldukları ülkede defin edilmeleri halinde gasli, tekfini ve her türlü dini işlemlerin yapılması da Diyanet İşleri Başkanlığı personeli tarafından yerine getirilmektedir.

Vatandaşlarımız genellikle buldukları ülkeye defin yerine, yakınlarını Türkiye’ye nakletmeyi tercih etmektedirler. Yurtdışında bulunan vatandaşlarımızın bu önemli sorununa kalıcı, pratik ve güvenli bir çözüm getirmek amacıyla DİTİB ve Vakıfların tüzüklerine uygun birer “Cenaze Nakli Yardımlaşma Fonu” kurulmuştur. Bu cenaze fonları vatandaşlarımızın arasında istenen birlik ve dayanışmayı sağlamaktadırlar. Buna göre yurt dışında vefat eden vatandaşlarımızdan Türkiye’ye nakli istenenlerin cenazeleri, Türkiye’ye getirilerek defnedileceği yere kadar götürülmektedir. Bir insani ve dini faaliyet olarak Din Hizmetleri Müşavirlik ve Ataşelikleriyle, din görevlilerince her türlü desteği gören Cenaze Nakli Yardımlaşma Fonları toplumumuzun her kesiminden ilgi görmektedir. Cenaze fonlarına üye olan vatandaşlarımızın sayısı 1997 yılı sonu itibariyle 125 binin üstündedir.

Din Hizmetleri Müşavirliklerimizin bulunduğu ülkelerin hepsinde kurulu bulunan “Cenaze Nakli Yardımlaşma Fonları”nın işleyişi ve üyeliği ile ilgili bilgilerden Almanya’ya ait olanı örnek olarak aşağıda sunulmuştur.

Dini Gün ve Bayramlar

İslam dünyasında dini gün ve bayramlarda birlik sağlanamamasından dolayı yaşanan ihtilaf, yurt dışındaki vatandaşlarımızı daha yakından etkilemesi ve aynı bölgede bulunan Müslümanlar arasında dini vecibelerin yerine getirilmesinde büyük ihtilaflara sebebiyet vermesi nedeniyle İslam ülkelerinin Fıkıh ve Astronomi bilim adamlarının katıldığı, “Ruyet-i Hilal toplantısı 27.11.1978 tarihinde İstanbul’da düzenlenmiş ve bütün katılanların oy birliği ile aldıkları kararlarda, dini gün ve bayramların tesbiti konusunda anlaşma sağlanmıştır.

Vatandaşlarımızın yaşadığı çeşitli Avrupa ülkelerinde dini gün ve bayramların belirlenmesi konusu ile ilgili olarak Diyanet İşleri Başkanlığının öncülük ettiği İslam ülkeleri arasındaki bu ortak çabalara rağmen günümüzde bütün Müslümanların üzerinde birleştiği bir ortak uygulamaya henüz bir işlerlik kazandırılmamıştır. Bu konu, Diyanet İşleri Başkanlığından giden görevlilerin çalıştığı camilere devam etmemeleri nedeniyle Türkiye ile aynı günlerde dini bayramları kutlamayan vatandaşlarımız ile yaşanan ülkede başka dinden olan insanlar, işverenler, okul idarecileri gibi kişiler arasında gerek bayram izinleri gerekse diğer konularda sorunlar ve çelişkiler yaşanmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan, yurt dışındaki yerel yöneticiler, sosyal ve dini kuruluşların temsilcileri, Diyanet İşleri

Başkanlığı görevlilerinin, kendileriyle oluşturduğu diyalogun sonucu olarak Türkiye'nin uyguladığı bayram günlerine itibar etmekte, o günlerde camilerimizi ziyaret etmekte veya tebrik göndermektedirler.

Dini Sorunlar

Belçika ve Avusturya dışındaki Batı Avrupa ülkelerinde İslam Dini resmi din olarak tanınmamış olmasına rağmen, buralardaki Müslümanlar din ve vicdan hürriyeti esasına dayalı olarak dini vecibelerini yerine getirmektedirler. Bu konuda dini yaşayışla ilgili sınırlı bazı problemlerin de kesin çözüme ulaşması, bu ülkelerde İslam Dininin resmen tanınmasına bağlıdır.

Almanya'da vatandaşlarımızın dini vecibelerini yerine getirmelerine önemli bir engel bulunmamaktadır. Bu ülkede, İslam Dini, Hıristiyanlığın Katolik ve Protestan mezhebinden sonra üçüncü din olarak tanınabilmesi yönünde gösterilen gayretlere Katolik Kilisesinin zorluk çıkarmaması yönünde söz vermiş olması memnuniyet vericidir.

Alman makamları nezdinde İslam dininin resmen temsil edilmesi girişimleri çeşitli kuruluşlarca sürdürülmektedir. Almanya'da İslam dinine mensup olanların haklarının savunulması ve problemlerinin çözülmesi bakımından Diyanet İşleri Başkanlığının yurt dışı hizmetlerini desteklemek ve çeşitli sosyal, kültürel ve dini hizmetlerde bulunmak amacıyla, 1982 yılında Berlin Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) kurulmuştur. DİTİB "Temsilci Kuruluş" olma konusunda başvuruda bulunabilmesi için gerekli yasal düzenlemeyi tamamlayıp, 1988 yılında Berlin'de ilgili makamlara gerekli müracaatı yapmıştır. Ancak, henüz bir çözüm bulunamamıştır.

Vatandaşlarımız buldukları yerlerde değişik hacim ve kapasitede cami ve mescitler inşa ya da kiralarak ibadete açmışlardır. Vatandaşlarımız tarafından ibadete açılan bu mahallerde görev yapacak din görevlileri gereksinimi Devlet tarafından yurt dışına geçici ve sürekli personel gönderilmesiyle giderilmeye çalışılmıştır. Din görevlisi gereksiniminin yeterince karşılanamaması, sayıları azalmakla birlikte vatandaşlarımız için sorun ve ev sahibi ülke için kötü örnek oluşturan çeşitli kişilerin bu alana el atmasını ortaya çıkarmıştır. Dini otorite boşluğundan kaynaklanan bu durum devam etmekle birlikte, çok iyi yetişmiş yeterli elemanın gereksinim duyulan ülkelere gönderilmesi sorunun çözümü için önemli bir faktördür.

Misyonerlik Faaliyetleri

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımız, özellikle gençlerimiz kötü sosyo-ekonomik koşullar ve eğitim boşluğu gibi nedenlerle bazı aşırı uçtaki, misyonerlik faaliyetleri olarak da adlandırılabilen dini grupların etkisi altına girebilmektedirler.

Bütün bu misyonerlik faaliyetleri karşısında, yurt dışındaki camilerimiz, derneklerimiz ve bunların bünyelerinde açılmış olan, çocuk kulüpleri, gençlik merkezlerinin ne kadar önemli görevler icra ettiği ortaya çıkmaktadır. Gençlerimizin eğitim ve entegrasyonlarına katkıda bulunabilecek kültür merkezleri, dernekler vb. kuruluşların faaliyet ve ilgileri oranında çocuklarımız ve gençlerimiz söz konusu olumsuz etkilerden korunabilmektedirler.

EK 3: İŞ VE İŞÇİ BULMA KURUMU YURT DIŞI İŞE YERLEŞTİRME HİZMETLERİ

İş Kanununun 83.maddesi;" İşçilerin elverişli oldukları işlere yerleşmelerine ve çeşitli işler için elverişli işçiler bulunmasına aracılık etme hususlarının düzenlenmesi; kamu görevi olarak devletçe yapılır hükmünü içermektedir. Bu görev 4837 sayılı kanunla kurulan İş ve İşçi Bulma Kurumunca gerçekleştirilmektedir. Diğer taraftan, aynı Kanunun 85. Maddesine göre, işçilere iş ve işlere işçi bulmak için kazanç amacıyla olsun veya olmasın faaliyet gösterilmesi, çalışılması veya büro açılması yasaktır.

İş ve İşçi Bulma Kurumundan izin almak ve bu Kurumca her zaman denetlemek kaydıyla bir işverenin yurt dışında kendi iş ve faaliyetlerinde çalıştıracağı işçileri temin etmesi mümkündür. Ancak bu durum şu şekilde sınırlandırılmıştır; Bu işlere karşılık, çalıştırılacak kimselerden hangi isim altında olursa olsun menfaat sağlanması yasaktır. Kanun aynı zamanda,"İş ve İşçi Bulma Kurumunun gereği halinde verilen izni geri alma yetkisi saklıdır" hükmünü de öngörmektedir.

Kurum izni dışındaki kişi veya kuruluşların, özel iş bulma amacıyla faaliyette bulunması ve menfaat karşılığı olsun veya olmasın aracılık etmeleri yasaklanmıştır. Bu konuda yasaya aykırı olarak faaliyet gösterenlere ilişkin olarak, aynı Kanunun 105. maddesinde yurt içi faaliyetler için 1 yıldan az, yurt dışı faaliyetler içinde 3 yıldan az olmamak üzere cezai hüküm öngörülmüştür.

İş ve İşçi Bulma Kurumunun Ödevlerinin Yapılış Şekilleri Hakkında Tüzük'ün "Yurt dışında Çalışmak İsteyenlerle İlgili işlemler" başlıklı beşinci bölümde,

31'inci madde; "Yurt dışında çalışmak isteyenlerin iş istemlerine ve bunların işe yerleştirilmelerine Kurum aracılık eder, bu aracılığa ait işlemleri düzenler ve yürütür.

Bu aracılık hizmetlerinde, yurt içi işgücü olanakları ve istihdam plan ve programları nazara alınır.

32'nci madde: "Yabancı ülkelerdeki işverenlerin işçi istemlerinin alınmasına, değerlendirilmesine ve karşılanmasına ilişkin işlemler Kurum tarafından yürütülür." denmektedir.

Kurumun Görev-Yetki ve Sorumluluk Yönetmeliği'nin İstihdam Daire Başkanlığının Görev ve Yetkileri ile ilgili 14'üncü maddesinde,

"ç" fıkrasında, "Yurt içi ve yurt dışı işe yerleştirme çalışmalarının kural ve metodlarını tespit etmek, geliştirmek, değerlendirmek ve aksaklıkları düzeltmek,

"f" fıkrasında, " Yurt içinde ve yurt dışında iş ve işçi bulma taleplerine ilişkin müracaatları kabul edip bir esasa bağlamak suretiyle kayda almak, işgücünün elverişli işlere yerleşmelerine, çeşitli işler için elverişli işgücü bulunmasına ve hizmet akitlerinin yapılmasına aracılık etmek ve bu alandaki faaliyetleri intizama bağlamak,

"ğ" fıkrasında, "Türkiye ile Avrupa Topluluğu Ülkeleri arasında işgücünün serbest dolaşımı ile Avrupa Topluluğundaki gelişmeleri izlemek, bu alanda Kuruma düşen çalışmaları yapmak, gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak" olarak düzenlenmiştir.

YURT DIŞI İŞE YERLEŞTİRME HİZMETLERİ

İş ve İşçi Bulma Kurumunca yurt dışına işçi gönderimi 1960'lı yılların başında başlamış olup halen yılda 30.000'e yakın vatandaşımız çalışmak üzere yurt dışına gitmektedir. Önceleri yalnızca Avrupa ülkelerine işçi gönderimi söz konusu iken, sonraki yıllarda Ortadoğu ülkeleri ağırlık kazanmıştır. 1973 petrol krizinin yaşanması ve yabancı işçi ihtiyacının azalması nedeni ile Avrupa'ya işçi çıkışı azalmıştır.

1970'li yılların ortalarından itibaren başta Libya, Suudi Arabistan, Irak, İran, Kuveyt ve Ürdün olmak üzere işçi gönderimi Ortadoğu ülkelerine yönelmiştir. 1980'li yılların sonlarına doğru ise SSCB'nin dağılması ile birlikte Rusya Federasyonu ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine işçi gönderimi başlamıştır. Özellikle bu ülkelerde iş alan Türk müteahhitlik firmalarının işçi götürmeleri günümüze kadar artan oranda devam etmiştir. Ancak, son dönemlerde dünyada ve özellikle Rusya Federasyonunda yaşanan ekonomik kriz ile birlikte bu ülkelere işçi gönderiminde bir azalma meydana gelmiştir. Son siyasal ve ekonomik gelişmelerle birlikte 1993 yılından itibaren İsrail'e işçi gönderilmeye başlanmıştır. Bu ülkeye gönderilen Türk işçileri Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve İsrail Dışişleri Bakanlığının belirlediği bölgelerde çalıştırılmaktadır.

I- RUSYA-BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU, ORTADOĞU ÜLKELERİ VE ALMANYA İLE İLGİLİ OLARAK İŞ VE İŞÇİ BULMA KURUMUNCA YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALAR

A- RUSYA- BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU

Rusya - Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye ülkelere 1989 yılında başlayan işçi gönderimi 1993-1997 yıllarında artan bir oranla devam etmiştir. 1998 yılında ise; Rusya-Bağımsız Devletler Topluluğuna üye ülkelerde iş alan Türk işverenler aracılığıyla 13 062 kişi gönderilmiştir.

B- ORTADOĞU ÜLKELERİ

Ortadoğu ülkelerinden Libya ile işgücü ve sosyal güvenlik anlaşmamız bulunmakta ve 1975 yılından bu yana bu ülkeye işçi gönderilmektedir. 1998 yılında da Libya'da iş üstlenen Türk firmaları aracılığı ile 1 032 işçinin çıkış işlemleri yapılmıştır.

1996 yılından itibaren Libya Hükümeti çeşitli mesleklerde yabancı işçi çalıştırmasına kısıtlama getirmiştir. Söz konusu ülkede iş yapan Türk müteahhitleri zaman zaman karşılaştıkları sorunları işgücü anlaşması çerçevesinde ve hükümetler düzeyinde çözümlenmeye çalışmaktadır.

Suudi Arabistan ile ikili işgücü anlaşmamız olmamakla beraber; 1975 yılından itibaren Ortadoğu ülkelerine kayan işgücümüzün bu ülkeye gidişleri 1994 yılına kadar artan bir seyir takip etmiştir. Bu yıldan itibaren S.Arabistan'a gidişler azalmıştır.

Libya ve S.Arabistan'ın yanında, son siyasal ve ekonomik gelişmelerle birlikte daha önce işçi göndermediğimiz İsrail'e 1993 yılından itibaren Dışişleri Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından işçilerin belli bölgelerde çalıştırılması koşuluyla izin verilerek işlemleri yapılmaya başlanmıştır. Bu ülkeye 1998 yılında toplam 1 819 civarında Türk işçisi Kurumda işlem yaptırarak çalışmak üzere gitmiştir.

Libya, S.Arabistan ve İsrail'in dışında diğer Ortadoğu ülkelerine de genellikle kendi çabalarıyla iş bulan Türk işgücü gitmektedir.

C- ALMANYA FEDERAL CUMHURİYETİ (İSTİSNA AKDİ ANLAŞMASI)

Her iki ülkenin ekonomik işbirliğini teminat altına almak, Türk firmalarına Alman pazarına giriş olanağı sağlamak, işgücü piyasasının ihtiyaçları da gözetilmek suretiyle, Türk işgücüne istihdam olanağı yaratmak amacıyla; Hükümetimiz ile AFC

Hükümeti arasında “ Türk Firmaları İşçilerinin İstisna Akdi Çerçevesinde İstihdamına İlişkin Anlaşma” 18 Kasım 1991 tarihinde imzalanmış ve bu tarihte yürürlüğe girmek üzere 20.12.1991 tarih, 21087 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu anlaşmanın uygulama usul ve esaslarını belirleyen Tebliğ 17.4.1992 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmış ve bu Tebliğ çerçevesinde de çalışmalara başlanılmıştır.

Uygulama sürecinde firmalardan gelen talepler de dikkate alınarak Tebliğlerde bazı değişiklikler yapılmıştır.Yeni Tebliğ 23 Mayıs 1995 tarih, 22291 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olup, bu Tebliğ çerçevesinde de çalışmalara devam edilmektedir.

Söz konusu Anlaşma çerçevesinde, istisna akdi işçi sayısı, yılda ortalama 7 bin (adam/yıl) olarak tespit edilmiş ancak, AFC’nde işsizlik oranının artması ve iş piyasasındaki olumsuzluklar nedeniyle, bu sayı 1998 yılı için 2.640 olarak belirlenmiştir. Halen İstisna Akdi işçi sayısı yılda 5.400 olarak uygulanmaktadır. İstisna Akdi Anlaşması kapsamında, 1999 yılı içinde Ocak-Ağustos aylarında toplam 1.959 işçinin çıkış işlemi yapılmıştır.

İŞÇİ OLARAK PASAPORT İŞLEMİ YAPILACAKLAR

1-Kurumun kayıtlarına istinaden yurt dışına gitmek üzere sırası gelerek, işveren veya vekillerine takdim edilecek olanlara,

2- Usulüne uygun olarak yurt dışından ismen talep edilenlere,

3-Usulüne uygun olarak kendi imkanları ile iş bulanlar,

4-Yurt dışından iş alan Türk firmalarının götüreceği işçiler ile işçi eş ve çocuklarına da işçi ailesi pasaportu çıkartılır.

ÖNERİLER

1. Yurt dışında Türk işgücü istihdamının artırılması ve yeni istihdam alanları yaratılması amacıyla Türkiye’nin son yıllarda yurt dışı işgücü göçünde önemli potansiyele sahip Bağımsız Devletler Topluluğu, Ortadoğu ile Kuzey Afrika ülkelerindeki konjonktürel gelişmeleri yakından izleyerek işgücü taleplerini zamanında karşılayabilecek bir sistem oluşturulmalıdır.

2. Yurt dışında iş alan Türk Müteahhitlik firmalarınca kaçak olarak sosyal güvenlik haklarından yoksun bir şekilde götürülen ve istihdam edilen Türk işçilerinin tesbitine yönelik dış temsilciliklerimizce çalışmalar yürütülerek tesbit edilen işverenlerin yanında çalıştırdıkları işçilerin durumları yasal mevzuata uygun hale getirilmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Aile Araştırma Kurumu Yurt Dışına İşçi Göçü ve Parçalanmış Aile, Ankara, AAK Yayınları, No:95,1996
2. AISA With Strength to Empowerment, Utrechth, 1996.
3. BERKSÜ, Şengül Avrupa Birliğinde Yaşayan Türk İşçilere ve Ailelerine Ortaklık Mevzuatıyla Tanınan Haklar ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Kararları, Ç. S. G. B. YİH, Yayın No: 93, Ankara, 1999
4. CAN, Murat, H. Can-Engin Siyah Lale, Ankara, Yön Matbaası,1995.
- 5.Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 1998 Yılı Raporu, YİH, Yayın No: 92, Ankara, 1999.
6. DPT Türkiye ile Avrupa Topluluğu Arasında Ortaklık Yaratan Anlaşma (Ankara Anlaşması).
7. DPT VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), Yayın No: DPT: 2174, Ankara, 1989.
8. DPT İşgücü Piyasası, Çalışma Hayatı, İstihdam ve Yurt Dışı Türk İşgücü Piyasası Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu, Yayın No: DPT:2353-ÖİK:422.
9. DPT VII Beş Yıllık Kalkınma Planı(1996-2000), DPT; Ankara, 1995.
10. DPT 2000 Yılı Programı, DPT; Ankara, 1999.
11. EKİN, Nusret Kayıt Dışı Ekonomi, Enformel İstihdam, İstanbul Ticaret Odası Yayını No: 1995/17, İstanbul.

12. Fredrich Ebert Vakfı Türkiye’de Yabancı Kaçak İşçilik, Gürtaş Ofset, İstanbul, 1995.
13. KÜÇÜKKARACA, Nilgün Yurt Dışından Dönüş: Çalören Orneği, Ankara, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları, No: 4.
14. KARADENİZ , Oğuz Türkiye’de Yabancı Kaçak İşçilik, “Türk-İş Yıllığı-1999”
- 15.OECD Tendence Des Migration Internationales, Rapport Annuel, Systeme d’observation Permanente des Migrations, edition 1999, OECD.
16. TUFAN Beril Göçmen İşçilerde İş Kazaları, Ankara: SSY, Yayın No: 556.
17. Türkiye Araştırmalar Merkezi Almanya’da Türklerle İlgili Sayısal Veriler, ZfT Aktüel Nr: 55, Institut an der Universität GH, Essen.
18. Türkiye Araştırmalar Merkezi Federal Almanya’da Türkler (1961-1997), ZfT Aktüel Nr: 49, Haziran 1997, Institut an der Universität GH, Essen.
19. Türkiye Araştırmalar Merkezi Aşağı Saksonya’da Bulunan Türk İşyerlerinin Oluşturduğu Ekonomik Güç ve Mesleki Eğitim İmkanları, Ağustos 1998, Essen.
20. İş ve İşçi Bulma Kurumu İstatistik Yıllığı ve Faaliyet Raporları, İİBK Yayınları, Ankara.